Odboj Nizozemska

proti Filipu II.

Podává

Jos. Jiří Stankovský.

Matice lidu ročníku VI. číslo 4.

(Běžné číslo 84.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1872.

Ω ξεινε ἀγγειλον Λακεδαιμονιοις, ὁτι τηδε Καιμεθα, τοις κεινων ῥημασι πειθομενοι.
(Poutníce, zvěstuj Lacedemonským, my že tuto mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám.)

Vším právem obdivujeme se zmužilosti a odhodlanosti hrdinných Spartanův, kteří roku 480 před Kristem se svým vůdcem *Leonidem* do posledního muže hájili průsmyku u *Thermopyl*, zastupujíce vítěznému tyranu perskému, králi *Xerxovi*, cestu do srdce požehnaného Řecka. Obdivujeme se jim co vzoru vlastenecké obětovnosti, která v rozhodném okamžiku i z pidimužíka činí obra, která nelekajíc se ničeho, pro svobodu země mužně klade tisíce životů na oltář obětní.

Hrstka těchto hrdin byla by jistě odolala zuřivosti a přesile perského vojska; o jejich nadšené hrudi byl by se jistě roztříštil despotický Xerxův vzdor, kdyby zrada bídného *Efialta* nebyla mu přispěla ku pomoci. Leonidas podlehl; však tisíce rozkacených nepřátel zaplatili smrt jeho svými životy.

Než Spartanové byli rozenými bojovníky; rámě jejich bylo stálým cvikem tak otuženo, udatná mysl mnohými vítěznými bitvami tak po-

vznešena, že zoufale hrdinský tento čin byl jen nutným následkem jich vychování. Nemohli jinak, než buď zvítězit anebo zemřít, jak velmi trefně naznačuje shora uvedený nápis na pomníku padlých hrdin postaveném, končící slovy: „Jak zákony kázaly nám.“ Zemřeli, poslušni jsouce svých zákonů; obětovali se po příkladu otců svých, jimž svoboda vlasti byla cílem veškerého jich konání.

Nuž, zaujímá-li bojovný tento lid v dějinách člověčenstva tak čestného místa, jakž nelze pak obdivovati se hrdinnosti národa, který, nebyv ve zbrani vychován, totéž, ba více ještě učinil pro svobodu své země!

Nad Spartány vynikají co do udatnosti a obětovnosti *Nizozemčané*, jichž odboj proti nejmocnějšímu panovníku patnáctého století, proti despotickému králi španělskému *Filipu II.* nejskvělejším zůstane po věky příkladem občanské statečnosti, sjednocenosti a vytrvalosti.

Malý, pokojný, mírumilovný tento národ, jehož snaha směřovala toliko ku zvelebení domácího obchodu a průmyslu, podává všem korunovaným despotům strašlivé svědectví o pravdě slov: „*Hlas lidu, hlas boží*,“ podává celému světu důkaz, co může sebe nepatrnější národ, ač miluje-li jen svobodu a svou vlast, když smělá ruka domýšlivého panovníka osmělí se sáhnouti na jeho svatá práva a je ničiti. — Z tichých mírumilovných občanů stávají se nepřemožitelní rekové,

z dobrých, vlídných žen a matek rozlícené lvice; každý jednotlivec snáší veškerý svůj s pílí a namáháním poctivě vydobytý majetek na obětní oltář ohrožované svobody; klidný pluh a lehké rádlo proměňují se v pádný meč, a celý, ve zbrani necvičený národ vrhá se s bezpříkladnou zmužilostí na nepřítele, stokrát silnějšího, nestrachuje se, že podlehne. Jeť nadchnut myšlenkou svobody a práva, a ta v rozhodném okamžiku vydá mnohem víc než tisíce ozbrojených a dobře vycvičených vojáků, kteří se nebijou pro věc, nýbrž pro otrocký žold.

A že národ takový musí konečně zvítězit, kdož by o tom pochyboval? Chrabří Nizozemčané patrným jsou toho důkazem. Zvítězili.

Čtyřicet roků trval strašlivý tento boj světla s tmou, práva s bezprávím, svobody s otroctvím; tisíce najatých žoldáků zasáhla rána smrtící a bídný tyran *Filip II.* přece nedosáhl, po čem toužil. Vlastní jeho španělská říše byla vyssáta, udatné jeho vojsko zničeno, on sám odebral se k věčnému odpočinku do Eskurialu*) — a malý národ Nizozemčanů na rumech jeho slávy (?) zbudoval republiku, vzbuzující úctu celého vzdělaného světa.

Dějiny tohoto věčně památného povstání jsou příliš velkolepé a důležité, aby i nynější pokolení

*) Eskurial, jejž nazývají Španělé pro jeho velkolepou stavbu největším divem světa, je klášter, v němž nalézají se hrobky králů španělských.

jich významu neuznávalo; a proto mám za to, že jakékoli obnovení památky na slavné nizozemské hrdiny nikdy nemůže býti na škodu.

Než ale k hlavnímu vypravování přikročím, považuji za nutné, abych zmínil se prvé několika slovy o dřívějších dějinách Nizozemí, které jsou jaksi klíčem k velepamátným a slavným těmto událostem; neboť pouze ten, kdo zná dřívější osudy nepatrné této druhdy země, dovede spravedlivě a dle zásluhy oceniti počínání národa, jenž pro svobodu svoji tolik podnikl, jako málo který jiný. Jednalit Nizozemčané jako praví Spartánové, totiž „jak domácí jim kázaly zákony“.

I.

Dřívější dějiny Nizozemska až po Karla V. Povaha Nizozemčanů a stav jejich země. Nastoupení Karla V. na trůn a jeho novoty. Reformace a její následky v Nizozemsku. Náboženské edikty a soudy. Karlova smrt a nastoupení Filipa II. na trůn.

Rozsáhlé území, které hraničí na východ s Německem, na jih s Francií, na západ a sever s mořem severním a které nazýváme nyní běžným jmenem *Nizozemí*, je prastarou již říší.

Již při vpádu Římanů do Galie bylo rozděleno mezi tři národy původu germanského. Na levém břehu Rýna bydleli *Belgové*, na pravém břehu *Frisové* a *Batavové*. Každý z těchto tří národů byl dříve neb později po dlouhém, statečném odporu od Římanů podmaněn, v kterýchžto bojích za svou samostatnost zvláště Frisové a Batavové osvědčili se co lid velmi udatný a zmužilý, odrazivše roku 70. po Kristu vedeni svým vůdcem *Claudiem Civillem* prudký útok výbojných synů Romy. Později nalézáme je co národy obchodnické a co piraty (mořské loupežníky), kteří ale přece konečně podlehli Římu. Frisové kladli nejtužší odpor; byli poslední pokořeni a také později první na novo své dřívější svobody si dobyli.

Batavy nalézáme po celá čtyry století v římském vojště, kdež vyznamenávali se dle svědectví

samých Římanů neobyčejnou udatností a houževnatostí. Za panování římského císaře *Honoria* (nar. 384, † 423 po Kr.) zmizelo však jmeno jejich úplně z historie. Jejich území bylo v pátém století zaplaveno výbojnými *Franky*, kterýžto osud v šestém století zastihl také Belgy. Frisové, jak již podotknuto, opět svá otrocká pouta přelámali; neboť je vidíme touž dobou co národ silný a výbojný, který řídě se zděděnými po Římanech pravidly a zákony, svou říši rozšířil až za levý břeh Rýna.

Nastala doba všeobecného převratu, vyvolaná tak zvaným *stěhováním se národů.*

Mocná druhdy říše římská na dobro byla rozkotána a na jejích troskách povstala říše nová, monarchie *francká*, která v šestém a sedmém století po Kristu připojila si veškeré provincie nynějšího Nizozemska a zde křesťanské náboženství rozšiřovati se jala.

Frisy, kteří opět novému tomuto nepříteli nejdéle se bránili, podmanil konečně po tuhém odporu *Karel Martel* (r. 734 po Kr.). Nástupce jeho *Karel Velký* (?) spojil veškeré tyto dobyté země v jednu, která tvořila nápotom část ohromné oné říše, již si utvořil smělý tento panovník z Německa, Francie a Lombardie. Za panování jeho nástupců byla mohutná tato říše rozličným spůsobem opět rozkouskována a také Nizozemsko rozpadlo se na provincie tu německé, tu francké a tu zase lotarinské.

Roku 843 připadly následkem smlouvy verdunské *) Batavie, Frisland a část belgického Nizo-

---

*) Smlouva tato, týkající se rozdělení říše francké, uzavřena dne 11. srpna 843 ve Verdunu mezi císařem Lotharem a jeho bratry Ludvíkem německým a Karlem Holým.

zemska k Německu, jsouce nápotom řízeny vlastními náměstky, jimž ty které provincie byly svěřeny po manském, toho času obvyklém právu. Tito počali však jako obyčejně svého práva brzy zneužívati, a znenáhla jeden po druhém odtrhl se od koruny, pojistiv si vlastní neodvislost; ješto ale pouze přispěním poddaného sobě lidu mohli se v tomto postavení udržeti, museli čelnějším jeho vůdcům dáti nějakou odměnu udělováním menších lén, při čemž zvláště duchovenstvo a šlechta, zastávající nejvyšší úřady, nad očekávání zmohutněly. Tím spůsobem bylo Nizozemsko v desátém, jedenáctém, dvanáctém a třináctém věku rozděleno na samá malá panovnická sídla, jichž držitelé dle okolností holdovali buď německým císařům, buď franckým králům. Skládalo se tehdejší Nizozemsko z následujících provincií: *Brabant*, *Lucemburk*, *Limburk*, *Geldern*, (později byly tyto provincie povýšeny na vévodství), *Flandry*, *Holand*, *Seeland*, *Henegava*, *Artois*, *Namur*, *Zütphen* (tyto provincie povýšeny později na hrabství) a *Utrecht*; poslední stalo se později biskupstvím, rozšířivši svou světskou moc zároveň na *Overyssel* a *Gröningen*.

Koupěmi, vdavkami, dědictvím docíleno časem spojení velké části těchto provincií v jednu, tak že v patnáctém století vévoda burgundský *Filip Dobrotivý*, zasnoubiv se s *Markétou*, dcerou posledního hraběte flanderského *Ludvíka II.*, panovníka nejmocnější provincie, stal se držitelem celého skoro Nizozemska; náleželoť mu již *jedenácte* provincií.

Syn jeho *Karel Smělý* rozmnožil říši svou zbraní ještě o dvě provincie. Již ale počala sousední Francie lekati se nově vznikající říše, zvláště když Karel Smělý pomýšlel na rozšíření svého území i mimo hranice nizozemských provincií.

Záměr jeho se ovšem nezdařil; smělý tento nováček prohrál tři bitvy po sobě, stav se v poslední sám obětí své neukojitelné vášně výbojnické (r. 1477).

Zasnoubením se jediné jeho dcery *Marie s Maxmilianem I.* připadlo Nizozemsko k rodu Habsburskému. Zde dlužno podotknouti, že o ruku kněžny Marie ucházel se zároveň také francouzský král *Ludvík XI.* pro svého syna; než národ, který v té záležitosti rozhodoval, vyslovil se pro Maxmiliana Habsburského, obávaje se, že by Ludvík, co mocný jeho soused, spíše mohl sáhnouti na jeho svobodu než vzdálenější a mimo to slabý Maxmilian.

Maxmilianův syn *Filip Krásný* zasnoubil se s princeznou španělskou *Johanou*, dcerou *Ferdinanda* a *Izabelly*, kteřížto položili základ k mohutnosti tehdejší říše španělské, a tak stal se Filipův a Johanin syn *Karel V.*, o němž co předchůdci pověstného Filipa II. dále šíře se zmíním, panovníkem Nizozemska, vládna zároveň svým žezlem nad Španělskem, oběma Siciliemi a novým světem.

Nová tato říše, mocná a bohatá, vzbuzovala u celé Evropy závist a vším právem; neboť skvěla se vším, co ji řadilo mezi nejpokročilejší země tehdejšího světa. A vše to bohatství a vzdělání, jimiž oplývala, bylo toliko ovocem píle neunavného lidu, který, dalek jsa všech různic a výbojných choutek, jedině měl na zřeteli rozkvět, blahobyt a svobodu své vlasti.

Příznivá poloha země na severním moři a velké splavné řeky vzbudily již záhy v tomto čilém národě chuť k obchodu, v němž v krátké době tak pokročil, že kupci a obchodníci celého

světa zraky své k němu obraceli, v obchod s ním se pouštěli a tím nesmírné sumy peněz mu zavážeii. Byli to hlavně Vlachové, Španělé a Portugalci, s nimiž Nizozemčané stále v nejužším bývali obchodním spojení.

Čím více rostl hmotný tento blahobyt, tím odvážněji, tím hrději počínali si Nizozemčané též k ostatním zemím, ano i k svým vlastním panovníkům, jichž moc co možná obmeziti se snažili. Již ve dvanáctém století dosáhla šlechta, kněžstvo a města takových práv, že bez jich přivolení nic nesmělo se díti, co týkalo se zemských záležitostí. Jen s jejich přivolením směly býti zákony dávány, daně rozepisovány, války vypovídány, peníze raženy, aniž směl nějaký cizinec býti připuštěn k spravování domácích úřadů. Vláda byla ovšem dědičná, však nesměl dříve nastoupiti syn po otci, dokud slavnou přísahou nestvrdil starých práv. Slovem, Nizozemsko bylo přes svou podřízenost dědičnému panovníkovi vždy svobodnou republikou; panovník byl spíše na vůli národa odvislým vladařem než svrchovaným mocnářem. Čím větší nabývali Nizozemčané před zrakoma celé Evropy vážnosti, tím více pociťovali vědomí, že nejsou zrozeni k tomu, aby poslouchali jednotlivce, že dovedou sami sebe spravovati.

Proto také vypuklo vzbouření, když první Habsburgovec na jich trůnu, Maxmilian I. o své vůli jal se vypisovati nesmírné daně, když úřady Burgunďanům a Němcům uděloval a provincie cizím vojskem obsazoval. Lid se srotil a zajal Maxmiliana v den jeho příjezdu s cizáckými tlupami do *Brügge* (v provincii flanderské), drže jej tak dlouho u vězení, až se zaručil, že veškerá jich práva zůstanou nedotknuta. Mimo to odpravili několik jeho dvořanů před jeho zrakoma

Čin tento nezůstal ovšem bez následků. Císař *Bedřich III.*, pohaněním svého syna Maxmiliana popuzený, přitrhl ihned se svým vojskem ku Brugge, aby se na městu pomstil. Uzavřel na deset let přístav *sluyský*, čímž obchod na dobro ochabnul. Brugge, které bylo až posud středištěm všeho obchodu, muselo přijíti následkem toho úplně v zapomenutí, což se také skutečně stalo; neboť veškerá jeho sláva přenešena roku 1516 do *Antorpu*, kamž zejmena nejprvé vlaští kupci se obrátili. Od těch dob Antorp stále vzrůstal, tak že v šestnáctém století byl nejproslulejším obchodním městem celé Evropy.

Ostatně neměl tento případ jiných škodlivých následků. Nizozemčané, ač ne tělesní silou, tož silou ducha jevili nad ostatními národy takovou již převahu, že malé toto otřesení nijak jim nemohlo škoditi. Přišly silnější bouře, přišly vichřice a také jim odolali.

Země zkvetla a prospívala vždy více; stalať se záhy pokladnicí, obilnicí, skladištěm celé, jinak velmi již pokročilé Evropy. Je to pochopitelno. Stát, jehož veškerá síla věnována jest práci, orbě, průmyslu a obchodu, musí nezvratně v každém ohledu prospívati. — Stálým obcováním s veškerou vzdělanou Evropou osvojili si Nizozemčané vše, co kde dobrého a prospěšného se vyskytlo. Neunavným skoumáním zvyků a poměrů jiných zemí vzbudila se v nich touha po stálém zlepšování a zdokonalování se. Vrozený důvtip a čilost vždy novými zkušenostmi byly oživovány a napínány, čímž patrně i vlastní vynalezavost dostupovala na vyšší vždy stupeň.

Nikoliv tedy pouze obchod a průmysl, nýbrž i věda a umění vždy valně v Nizozemsku prospívaly. V umění bohatá Italie, s níž obzvláště Nizo-

zemčané pevné spojení udržovali, přispěla jim nemálo. Italské malířství, stavitelství, řezbářství, sochařství, mědirytectví přeneseny do Nizozemska, kdež záhy k takovému dospěly stupni, že daleko převyšovaly, umění italská. Nizozemská výtečná umělecká škola je s dostatek známa, aby bylo třeba, šířiti o ní slov. Nizozemčané sami vynalezli olejovou malbu, malbu na skle, sluneční a kapesní hodiny; zlepšili kompas, a mnohé jiné. Nejdůležitějším vynálezem však je a zůstane knihtlačitelství, které, ač již r. 1440 Janem Guttenbergem v Mohuči v život uvedeno, teprv r. 1482 nabylo domácími pěstiteli v Haarlemu nynější tvářnosti.

Slovem, co dokázali Nizozemčané v poměru k jiným národům, jak v ohledu hmotném, tak duchovním, dovedl málo který národ? — Nizozemsko bylo v každém ohledu zemí závidění hodnou.

Utěšený tento stav trval až do nastoupení Karla V. na trůn.

Domýšlivý tento panovník, jenž považoval se ve své svrchovanosti za pána celého světa, první drzou rukou sáhl na nejposvátnější práva svobodného národa nizozemského. Strašný stav, v jakýž Nizozemsko za Filipa II. upadlo, byl pouze následkem Karlova nešetrného jednání; pouze na jeho vrub lze připsati hrozné boje a strašlivé krveprolévání, jichž jevištěm bylo po dlouhá léta požehnané Nizozemsko.

Karel V. jsa vojákem a despotou v pravém slova smyslu, myslil, že touže železnou rukou, kterou ostatní sobě svěřené národy držel na uzdě, může pozdvihnouti také proti svobodným Nizozemčanům. Však tenkráte sobecký, jinak dosti dů-

myslný ten mocnář prašpatně počítal. Již k vůli vlastnímu prospěchu měl upustiti od nepředloženého tohoto kroku, ješto malé Nizozemsko vynášelo koruně jeho víc než veškeré ostatní země jeho, začež nežádalo ničeho, než aby šetřeno bylo jeho práv, aby nijakým způsobem nebyly mu činěny překážky u provozování výnosného obchodu. Nizozemčané netoužili po jiné slávě, než jaká jim vzkvétala z obchodu; sláva výbojnictví, panství byla jim zcela cizí; čeho všem svým sousedům popřávali, toho sami pro sebe též žádali, — pokoje a svatého míru.

Karel V. byl ale ducha divokého, smělý a výbojný; mír a poklid se mu protivil a proto bez příčiny, jen pro ukojení svých choutek vyhledával rozepře a války. Karel netrpěl nikoho nad sebou, nikoho vedle sebe, on sám chtěl býti neobmezeným pánem, a právě jako si počínal k svým vladařským sousedům, tak nakládal i se svými poddanými, nešetrně, pánovitě, slovem despoticky.

Ve Španělsku a v Německu byl neobmezeným pánem; celý národ, v těžká pouta ukovaný, skláněl šíji pod jeho mocným žezlem. Však Nizozemsku nebyl ničím, leda vladařem dle jmena. To mu nemohlo býti ovšem po chuti a proto odhodlal se ke kroku na nejvýš smělému, k ohrožení samostatnosti a svobody mírumilovných Nizozemčanů. Věděl sice, že vzbudí odpor nemalý, než najatí jeho žoldáci slibovali mu dobrý výsledek.

Již dříve, než jal se prováděti tento záměr svůj, pocítovali Nizozemčané, že od tohoto panovníka nic dobrého nelze jim očekávati. Vidouce jeho řádění ve Španělsku, vším právem počali obávati se, by nedařilo se iim stejně. Tušení jejich neskla̧malo je.

Karel V. záhy dal jim na jevo, že nepovažuje Nizozemsko za zemi neodvislou, nýbrž za pouhou provincii rozsáhlé své říše; jal se proto znenáhla uváděti tam v platnost veškerá zřízení, jakými spravoval své ostatní země, nedbaje na to, že Nizozemčané měli své vlastní zákony, své vlastní výsady, svá vlastní práva, jež zachovati i on byl přísahal.

Aby porozumělo se dalšímu vypravování, je nutno, seznámiti čtenáře poněkud se státním zřízením tehdejšího Nizozemska. Bylo v každém ohledu republikánské. Jak známo, skládalo se Nizozemsko z mnoha provincií; každá z nich měla své stavy a každé město svůj magistrát, volený buď obyvatelstvem samým anebo zřídka též pánem, v jehož území město se nalézalo. Vliv panovníkův byl v každém ohledu velmi obmezený. Též soudní dvory byly jaksi soudy republikánskými, vynášejíce rozsudky vždy jmenem zákona, nikdy však jmenem mocnáře. Veškeré pře vedeny buď před provinciálním soudem anebo před magistrátem; apelační vrchní soud, jemuž byly podřízeny všecky soudy mimo soudy v Gröningenu, Frieslandu a Severním Holandu, měl sídlo své v Malínu (*Mecheln*). I ostatní správa země byla více méně republikánská. Státní rada, sestávající z tří oddělení, jimž všem třem sám panovník aneb jeho náměstek předsedal, byla nejvyšším státním úřadem. V prvním oddělení, v němž zasedaly nejváženější osoby země, někteří prelátové a učení právníci, rokováno hlavně o záležitostech války a míru, o nových zákonech, slovem o záležitostech, týkajících se všech provincií. V druhém oddělení, jež zvalo se tajnou radou, urovnávány veškeré spory vzniklé mezi jednotlivými provinciemi; k jeho působnosti náleželo veškeré soudnictví a vrchní dohled na zachování veřejného

pořádku. V třetím oddělení, nazvaném finanční rada, jednáno, jak vysvitá již ze jmena, o veškerých finančních věcech. Všeobecné shromáždění stavů odbýváno velmi zřídka, a to za tou jednoduchou příčinou, že provincie netvořily vlastně žádný opravdový celek, spravujíce se jedna každá sama dle svých zvláštních poměrů a potřeb.

Rozumí se samo sebou, že takovéto svobodné republikánské zřízení země nemohlo panovníkovi rázu Karlova býti po chuti.

Nejprvé přeložil neodvislý posud soudní dvůr malínský do Bruselu, podřídiv jej zároveň královské radě, složené ze samých jemu oddaných stvůr. Na to obsadil některá důležitá místa při zemských úřadech cizozemci, svěřiv jim úplnou moc u vykonávání svých záměrů. Ješto pak nesmírná jeho armáda, s níž ustavičně vedl války, hlavně s Francouzi, vyžadovala nesmírných peněz, vypsal bez svolení zástupců národa neobyčejně velké daně, jež po celou dobu svého panování násilím pomocí svých vojáků vydíral. Mimo to přivedl proti všemu právu na nizozemské území cizí vojáky, dal pro svou armádu v samém Nizozemsku najímat nové síly, které v jeho prospěch musely se do pole vypravit, jsouce postaveny na roveň s hordami placených, ze všech končin světa sběhlých žoldnéřů, kdežto dle domácího práva jen tenkráte mělo vojsko býti najímáno, hrozilo-li Nizozemsku samému nebezpečí.

Slovem, Karel V. počal zaváděti opravy, které ve všem příčily se duchu nizozemského národa, jeho zákonům, právu ano i spravedlnosti samé. Byl však dosti obezřelým, že činil vše to znenáhla, tak že mírní, odbojům a půtkám nezvyklí Nizozemčané ani téměř nepozorovali, jaká bezedná propast se před nimi rozevírá.

Nizozemčané byli příliš zaujati svým obchodem a ješto se obchodu dobře dařilo, zapomínali poněkud na vše ostatní. To Karel věděl dobře a proto nikdy neopomenul, obchodní jejich svobodu co možná rozšiřovati; obchodní volnost kvetla, občanská hynula. Mimo to, jsa v Nizozemsku narozen a vychován, a naučiv se dobře domácímu jazyku, obcoval se všemi stavy, aby se řeklo, že je přívětivý a laskavý; řídil se jich zvyky, a na oko prokazoval jim více pozornosti než všem ostatním svým říším, tvrdě, že chce povýšiti svou rodnou zemi na první stát Evropy. Na doklad svého tvrzení připojil zbývajících ještě šest provincií k ostatním zděděným, čímž utvořil celek v každém ohledu mohutný. Jsa též sobě vědom, jaký vliv má šlechta a kněžstvo na lid, nerozmýšlel se ani okamžik, aby čelnější z nich tak či onak vyznamenával; zvláště přátelsky choval se k těm, jež lid za své vůdce považoval. Zkrátka Karel chytal, jak běžným jmenem říkáme, vrány a záměry jeho dařily se skutečně dosti dobře.

Zaslepenému kupeckému národu ty drobné pozornosti lichotily; a vida mimo to, že požívá v celé Evropě vážnosti a že pod mocným žezlem Karlovým netřeba se mu báti závistivých zahraničných nepřátel, nedbal mnoho na škodlivé novoty, Karlem zaváděné, omlouvaje konečně i sám svého panovníka tím, že vše co podniká, činí snad jen v jeho prospěch. Ješto pak Karel také k tomu se přičiňoval, aby i zevnější okázalostí smysly Nizozemčanů omámil, staraje se o skvostnost a nádheru, podařilo se mu dosti záhy, že i v nich zbudil panské choutky, které znenáhla takových rozměrů nabývaly, že spořiví obchodníci oddali se na mnoze bezstarostnému rozkošnictví, hovíce si

v přepychu, oddávajíce se radovánkám a zapomínajíce znenáhla na občanské své povinnosti.

Vším tím lze si vysvětliti netečnost Nizozemčanů vůči libovolnému počínání si zchytralého panovníka a málem by byli také úplně piklům jeho podlehli. Oč později Filip II. všemožně, však marně se pokoušel, byl by snad Karel V. v míru a dobrotě dosáhl, kdyby nová doba osvěžujícím dechem svým nebyla je ovanula. První paprslek vycházejícího slunce vyburcoval je z netečného spánku a k novému, čilejšímu životu je povzbudil.

Byla to *reformace.*

Jako druhdy *Hus* a *Jeronym* v Čechách, tak nyní *Martin Luther* v Německu a *Calvin* ve Švýcarsku vystoupili s novým učením a vší silou ducha svého hnali útokem na spuchřelou, římskými biskupy na polo již pobořenou stavbu katolické církve středověké. A jako druhdy Hus a Jeronym v Čechách, tak nyní Luther a Calvin vyvolali úplnou reformaci, k níž veliká část katolické Evropy s jásotem se hlásila. Nové učení ujalo se v krátkém čase silou úžasnou v lidu, a tichá druhdy, římským papežům poslušná katolická Evropa rozpadla se na dva tábory, z nichž jeden každý osoboval si nadvládu. Že pak nové Lutherovo učení bylo mnohem svobodomyslnější než učení římských papežů, ký tu div, že všude, kam jen jediný paprslek jeho dolétl, již pevných nabývalo základů; zvláště ale tam, kde lid byl se vymanil již z pout otrockých, kde slepá poslušnost ustoupila vlastnímu rozumu, kde poupě vzdělanosti chystalo se k rozkvětu.

A zemí takovou bylo zajisté Nizozemsko Bylo lze tudíž předvídati, že ani ono nezůstane novému tomuto učení na dlouho nepřístupno.

Jak praveno, působil Luther hlavně v Ně-

mecku, Calvin pak mimo ně; proto také učení tohoto i v Nizozemsku našlo úrodnou půdu. První símě Calvinismu přineseno protestantskými kupci a domácími studenty, kteří dleli na vysokých školách v cizině, do Amsterodámu a do Antorpu, načež záhy i po celé zemi zdomácnělo, jsouc hlavně francouzskými a německými, od svých katolických vlád pronásledovanými uprchlíky rozšiřováno.

Novým tímto učením nastal v Nizozemsku též nový život; neboť národ, který až posud nečinně pohlížel na Karlovo počínání, byl mimovolně vtržen v proud živých, celou Evropou otřásajících událostí. Karel sám svým bezohledným jednáním nemálo k tomu přispěl.

Přidav se hned na počátku německé reformace co katolický panovník ku straně římské, všelikými nekalými prostředky snažil se zastaviti mocný, římské stolici škodlivý proud. Záhy zhrozil se však výsledků, jichž dosáhlo Lutherovo učení. Zbraň, kterou obrátil v Německu proti přívržencům nové víry, otupila se na tvrdých lebkách neustupných Lutheránů; celé Německo s malými výminkami vypovědělo mu poslušnost a postavilo se najatým jeho žoldnéřům na odpor.

Karel brzy nahlédl, že v Německu ničeho nesvede a proto nechal vše běžeti, jak to právě běželo. Ano ještě více; byv k tomu tuhým odporem donucen, musel uznati protestantismus za platné náboženství.

Pokoření toto uráželo ovšem jeho samolibost v míře největší; musel si jinak ulehčiti. Chtěje ochladit neuhasitelnou svoji zášť k protestantům, obrátil veškerou svoji činnost tam, kde nadál se lepších výsledků. Ctižádost jeho byla nezdarem apoštolské činnosti jeho tak těžce uražena, že

musel míti nějaké zadostučinění; k tomu cíli vyhlédl si malé Nizozemsko, v němž Calvinismus co den pevnější půdy nabýval.

Vydal tedy nejprvé edikt, jímž zakázáno, přidržovati se nové víry. Veškeré náboženské schůze a čtení evangelia zapovězeny protestantům pod přísným trestem a ve všech provinciích *zřízeny* zvláštní soudy, aby bděly nad zachováváním náboženského pořádku. Kdo smýšlel jinak, než jak katolická víra předpisovala, měl býti zbaven svého majetku anebo úřadu; kdo osmělil se hlásati novou víru, anebo komu bylo dokázáno, že navštěvuje nějaké tajné schůze či porady, měl býti trestán na hrdle; vůbec mělo býti trestáno každé kacířství mečem, hranicí neb zakopáním za živa. Ani ten, kdo bludy své odpřisáhl, neměl býti vzat na milost, leda že mu směl trest smrti býti poněkud umírněn.

Edikt tento vyvolal ovšem velikou nevoli a na mnoze i odpor. Ješto pak vše, co potlačováno, již z pouhého soucitu vzbuzuje naši náklonnost, přidávali se Nizozemčané houfně k potlačovaným, a seznavše v skutku dobré stránky nového učení, neváhali ani na okamžik, aby je přijali za své. Edikty tedy protestantismu více prospěly než ublížily.

To popudilo Karla ještě více, pročež vydal nový rozkaz, aby edikty jeho byly bez milosrdenství v skutek uváděny. Započaly popravy. Tím však věc ještě zhoršila se. Pronásledovaní protestanté považovali se za mučeníky, a s vytrvalostí v skutku bezpříkladnou vydávali své statky i svá hrdla v šanc. Čím více množily se popravy, tím více šířil se protestantismus; za jednoho popraveného kacíře vyskytlo se deset nových.

Již nyní mohl Karel nahlednouti, že i v Ni-

zozemsku bude práce jeho marná; než malé Nizozemsko nebylo velkým Německem, a proto setrval Karel na svém, prováděje své krvavé dílo s pílí dvojnásobnou.

Sáhl k prostředku nejhoršímu; pohrozil Nizozemčanům *španělskou inkvisicí*. Již pouhé jmeno tohoto strašlivého soudu naplnilo protestanty nevýslovným strachem a bázní. Nechtíce však povoliti, zvolili jiný prostředek, jen aby nemuseli se státi nevěrnými svému přesvědčení. Velká část nejzámožnějších občanů opustila svou vlast a odebrala se za hranice. Neblahý to krok jak pro Karla tak pro zemi samu.

Obchod a průmysl počal váznouti, blahobyt země klesal co den; za nedlouho požehnané druhdy Nizozemsko nebylo lze poznati.

Bídy této i Karel V. brzy pocítil; odvolal tedy svou výhrůžku týkající se zavedení španělské inkvisice, a spokojil se obyčejnými náboženskými soudy. Bylo však již pozdě. Lid byl tak polekán, že žádné sliby nebyly s to, aby neblahému stěhování učinily přítrž, zvláště když „obyčejné" tyto náboženské soudy od španělské inkvisice ničím se nerozeznávaly, leda jmenem. Aby poněkud opět utišil mysli postrašeného obyvatelstva, zastavil Karel alespoň v městech krvavé svoje řemeslo, obmeziv se pouze na venkov, kdež za to tím nemilosrdněji vražděno a odpravováno. Na *padesát tisíc* lidských životů utratili katanové zběsilého tohoto *katolického* panovníka.

Mnohý se bude asi diviti, že Nizozemčané vůči těmto ukrutnostem zůstali tichými a že mlčky trpěli. Nemohli jinak. Karel měl *moc* (své vojáky) a dle tehdejší pěkné zásady tedy i *právo*. Nemohli, byť by i byli chtěli, ničeho podniknouti, co by je bylo zbavilo nesnesitelného jha Karlovy

hrůzovlády. Davše se dříve jeho přetvářkami a panovnickými kejkly omámiti, byli nyní příliš slabými, aby činně byli mohli proti němu vystoupiti. Nebyli schopni odporu.

Síla a mohutnost jejich musela podstoupiti dříve zkoušku, než mohla odhodlati se k nějakému činu; neboť pouze národ po delší dobu trýzuěný a sužovaný stává se z beránka tygrem; pouze národ, pocítivší tíže otrockých pout, dovede pro svobodu bojovat a umřít.

A takovým národem Nizozemčané posud nebyli. Hovíce si od jakživa v stálém blahobytu, jsouce zvyklí nejrozsáhlejší svobodě, byli nenadálými těmito ranami tak překvapeni, že potřebí bylo delšího času, nežli opět mohli zpamatovati a odhodlati se s rozvahou k rozhodnému činu.

Vzdorovali tedy nejprvé mlčením, což ale neustupného Karla ještě více popuzovalo a k větším ještě ukrutnostem pobádalo. Byl by snad co tyran i svého syna Filipa II. předstihl, kdyby sama příroda nebyla jej upomenula na pomíjitelnost lidského těla. Životní síly jeho počaly vůčihledě ochabovati; následkem stáří a nepokojného, v samých válkách a svárech promarněného života, jakož i následkem rozmrzelosti nad nezdarem smělých jeho záměrů dostavila se ochablost nejen těla, nýbrž i ducha; počal toužiti po odpočinku. Sřekl se tedy dobrovolně panování. Nejprvé sestoupil s trůnu nizozemského, na němž dostalo se mu trpným odporem malého tohoto národa největšího pokoření, a povýšil naň r. 1555 svého jediného syna *Filipa II.* Rok na to, 15. ledna 1556 přenechal mu též trůn španělský a neapolský, staraje se zároveň o to, aby i císařská koruna německá zdobila jeho hlavu; což se mu

ovšem nepodařilo, neboť jeho nástupcem v císařství německém stal se bratr jeho *Ferdinand I.*

Uspořádav takto své záležitosti, odebral se Karel do Španěl, kdež usídlil se v klášteře svatého Justa u Placencie v Estremaduře a oddal se náboženským cvičením a oblíbenému svému řemeslu — hodinářství. Duch jeho patrně byl již jaksi pomaten; jinak nelze si také vysvětliti jeho počínání za posledních dob. Ještě za živa totiž vystrojil si vlastní svůj pohřeb, uloživ se do rakve a nechav nad sebou vykonávati veškeré obvyklé pohřební obřady. — Dvě léta po svém dobrovolném odstoupení zemřel Karel V. dne 21. září 1558, zanechav svému synovi Filipu II., splozenému s *Izabellou*, dcerou portugalského krále *Emanuela*, nejrozsáhlejší říši pod sluncem.

Mimo Španělsko patřily Filipovi: obě Sicilie, Neapole a Milán, plodné Nizozemsko a rozsáhlé říše nového světa, stříbroplodné Mexiko, Peru a Chili, k čemuž později přivtěleno Portugalsko se svými osadami ve východní Indii, Brasilii a na pomořích afrických, slovem: v říších jeho slunce nezacházelo. Jiný panovník byl by touto silou podmanil celý svět; však Filip II. byl více zvířetem

než člověkem, a co vykonal, bylo také dílo zvířecí — *ničení* totiž a *záhuba.*

II.

Filipova povaha a jeho záměry. Španělská inkvisice. Dějiny inkvisice vůbec a španělské zvláště. Filipova přísaha. Filipovy první skutky po nastoupení na trůn. Odjezd Filipův do Španěl.

Jakmile rozšířila se zvěst, že Karel V. hodlá sestoupiti s trůnu nizozemského, nabyla země hned

jiné tvářnosti; oddychla si a jala se znova pracovat. Nebylo při nastoupení Filipa II. na trůn krásnější a bohatější země nad Nizozemsko. Vzdor násilným prostředkům, jakých užil Karel V. na pokoření jeho, vzpamatovali se Nizozemčané velmi záhy a s pílí zdvojenou chápali se svého poněkud zanedbaného zaměstnání, tak že za krátký čas vše bylo opět uvedeno v staré koleje a dřívější blahobyt u větší ještě míře vzkvetl v požehnaných těch krajích. Obchod, vědy a umění prospívaly v míře nejutěšenější, ba zdálo se, že stupně vyššího již ani dosáhnouti nemohou.

Ze sedmnácti provincií, pracovitým lidem obydlených skládalo se Nizozemsko, totiž ze čtvera vévodství: *Brabantu*, *Lucemburku*, *Limburku* a *Geldernu*; ze sedmera hrabství: *Artois-u*, *Hegenavy*, *Flander*, *Namuru*, *Gitphenu*, *Holandu* a *Seelandu*; z markrabství *antorpského* a z patera panství: *Frislandu*, *Malínu*, *Utrechtu*, *Owerysllelu*, a *Gröningenu*, kteréž čítaly 350 lidnatých měst a 6300 vesnic. Jedna provincie závodila s druhou v okázalosti, stavíc své nesmírné poklady světu na odiv a přinášejíc Filipovi více výtěžku, než anglické královně Alžbětě celá její rozsáhlá říše.

Lid byl mírný, šlechetný, pracovitý a všemu dobrému přístupný. Rozumný, lidský panovník mohl jej vésti na prospěch své koruny, jak chtěl; jen dost málo dobré vůle bylo třeba dáti na jevo, a tento lid byl by velkomyslně obětoval vše, své statky, ano i své životy.

Však takovýmto panovníkem nebyl Filip II. Spoléhaje na sílu a moc říší po otci zděděných, považoval tento národ za příliš nepatrný, aby k vůli němu měnil svou povahu, aby se ucházel o jeho přízeň a lásku.

Filip II. cítil se nepřemožitelným, — ovšem nikoli bez příčiny. Jeho říše byla příliš rozsáhlá, jeho prostředky na ochranu příliš veliké, než aby byl obávati se musel svých méně mocných sousedů. Tehdejšímu Španělsku nemohl vyrovnati se žádný stát silou a mohutností. Nepřemožitelná armáda, nesčíslné dobře vycvičené loďstvo byly mu vždy na pokynutí po ruce; mimo to dobře spořádané finanční poměry a slepá poslušnost veškerých skoro poddaných činily Filipa nejmocnějším knížetem oné doby.

Právě toto sebevědomí vlastní síly a nepřemožitelnosti učinilo z Filipa II. drsného, urputného nelidu, nejzarytějšího despotu a tyrana, chladnokrevného, necitelného katana.

Jinak již i jeho vychování nemálo přispělo k vyvinutí se jeho opovržení hodné, bídné povahy. Byl již třicet let stár, *) kdy vlády se ujal a měl tudíž dosti příležitosti, aby naučil se tomu, v čem otec jeho si liboval, nepovolnosti, urputnosti a nelidskosti. Jsa dle přísných pravidel tehdejšího katolictví vychováván, stal se záhy náboženským fanatikem, domnívajícím se, že pro zachování katolicismu i zločin je dovolen. Jak daleko zabíhal jeho fanatismus, tomu nejlépe nasvědčuje případ, že ani svého vlastního syna Don Carlose neušetřil; dal ho pro jeho náklonnost k protestantskému Nizozemsku r. 1568 k smrti odsoudit a odpravit. V zásadách těchto svými učiteli ustavičně

---

*) Filip II. narodil se r. 1527 ve Valladolidu. Již v šestnáctém roce věku svého zasnoubil se s Marií Portugalskou, s níž zplodil syna, pověstného Don Carlose. Roku 1554 zasnoubil se podruhé, s Marií Anglickou, kteréžto manželství zůstalo bezdětné. Marie zemřela r. 1560. O jeho posledních dvou manželkách promluveno bude na jiném místě.

utvrzován, nabyl přísným jednáním svého otce k protestantům o svrchovanosti vladařské ještě strašnějších pojmů, než jakými Karlův neustupný mozek byl přeplněn; a podlé toho také jednal. Otec jeho byl mu učitelem, kterého ale daleko předstihl; právě tak daleko, jak povaha jeho lišila se od povahy Karla V.

Karel V. totiž při vší své přísnosti a tvrdošíjnosti býval přece někdy spravedlivým; v něm přece ještě nezměnilo se srdce v tvrdý, necitelný kov řídíc se zhusta vrozeným důmyslem a naskytajícími se právě okolnostmi. Karel V. byl alespoň z politiky, k vůli okamžitému prospěchu citlivým člověkem, a pokazil-li něco dnes svou urputností, hleděl to napravit druhý den laskavostí, byť i strojenou. Slovem Karel V. byl vládce diplomat, kdežto syn jeho Filip II. všeho toho postrádal a světu v celé ošklivosti své se objevoval.

Vše co tuto pověděno, platí především o náboženských náhledech obou jmenovaných panovníků; neboť náboženské rozmíšky byly hlavní osou, kolem níž otáčela se ponejvíce činnost jejich a jen se stanoviska k těmto rozmíškám lze vylíčiti povahu jejich.

Oba stáli, jak praveno, při straně katolické, jeden každý ale z jiných ohledů. Karel V. byl katolíkem a zastával prospěch Říma proto, poněvadž Řím pro něj pracoval, z pouhé tedy vděčnosti, kdežto Filip z přesvědčení stal se papežským náhončím a katanem. Činnost jeho vycházela z přesvědčení a proto také ujímal se katolické církve se železnou důsledností, s bezpříkladnou svědomitostí, s fanatickou zuřivostí. Heslem jeho bylo: „Raději nepanovati, než panovati kacířům.“ Ješto pak většina národa nizozemského hlásila se k pro-

testantismu nenáviděl celý národ, a následkem toho, též každého jednotlivce v něm.

Z těchto vlastností prýštily se ještě jiné; především sobeckost. Filip považuje se za nejvzornějšího zastance Říma, neznal krásnějšího předmětu nad své vlastní *já;* k vůli sobě opovrhoval všemi ostatními, nikdo mu nebyl roveň; cítil se povýšena nad všecky, následkem čehož byla pánovitost jeho a nakládání se všemi ostatními jako s otroky.

Ke všemu tomu byl člověk na duchu velmi obmezený, což ještě více zvyšovalo neoblíbenost jeho. Kdežto u Karla V. alespoň jeho ráznost a duchaplnost vzbuzovala poněkud úctu, nemohl Filip praničím vykázati se, co by jen dost málo bylo zakrývalo špatné vlastnosti jeho. Filip byl si vědom této své neoblíbenosti; věděl, že je nenáviděn a proklínán, což na jedné straně jeho pánovitost ještě více ku hněvu popuzovalo, na jiné pak naplňovalo jej bázní a nedůvěrou. Nevěřil nikomu leda sobě, vyhýbal se ze strachu lidem, stal se samotářem. Byv odkázán pouze na sebe, musel patrně obírati se jen svými myšlenkami, a jaké ovoce přináší přemýšlení ducha takového, o tom netřeba šířiti slov. — Nenávist a zášť ke všem, které považoval za menší a šťastnější — a menšími i šťastnějšími zdáli se mu všickni — bylo heslem jeho života a tomu s důsledností pravého tyrana zůstal věren až do smrti.

Ze všeho, co tuto o Filipově povaze pověděno, jde na jevo, že nebylo tvora jemu rovného. Zapřel v sobě člověka; hrál si na nepřemožitelného všemohoucníka, jehož jediným cílem bylo vyplenění kacířství, a to ani ne tak ve svůj prospěch, jako ve prospěch jiných; ve prospěch Říma. Věru velmi nevděčná a zoufalá to práce!

Katolická církev stala se přičiněním svých vlastních kněží tak slabou, tak vetchou, že marně již namáhala se dobyti zpět, co byla ztratila. Příčiloť se zřízení její v mnohém ohledu pravdě a pokroku; užíváno jich již jen k tomu, aby lidstvo zůstalo pohrouženo v nevědomosti, aby nikdy neprobudilo se k čilejšímu, sebevědoucímu životu. Svaté, vznešené učení zakladatele jejího prodlením času tak překrouceno a sfalšováno, že muselo vzbuditi všeobecný odpor a touhu po opravách.

Bylať tedy, jak praveno, Filipova práce velmi nevděčná a zoufalá, a povážíme-li, jakých prostředků užíval tento panovník na obranu katolictví, přímo hanebná. Než tonoucí chytá se stébla, a tehdejší katolictví bylo v skutku již blízko utonutí; nezbývalo tedy nejhorlivějšímu zastanci jeho leda násilí. „Ke cti a slávě boží" vyměnil Filip purpur královský za katanské roucho.

Svými plány zabýval se Filip již za panování otce svého, nedávaje toho ovšem z opatrnosti na jevo; sotva ale že ujal se vlády, přikročil ihned k velikému tomuto dílu. Karlovy edikty proti kacířům zdály se mu býti příliš nedostatečnými, nejen tedy že je zostřil, nýbrž sáhl také k prostředku, o jehož provedení sám Karel V. marně se byl pokoušel — totiž k zavedení *španělské inkvisice.*

O španělské inkvisici tolik toho již napsáno a pověděno, že pouhé jmeno vzbuzuje všude opovržení a ošklivost. Myslím, že nebude zbytečné, zmíním-li se několika málo slovy o původu strašlivého tohoto vynálezu katolické církve, jakož i o tom, v čem vlastně tato inkvisice záležela.

Inkvisice vůbec, abych vyslovil se krátce, je

soud na vyslídění a potrestání kacířů a nevěřících a má svůj počátek v prvních dobách křesťanství za římských císařů *Theodosia Velkého* a *Justiniana*.

Tito císařové ustanovili k „slídění po kacířích“ vyskytujících se v tehdejší době několik osob, které nazýváno *inquisitores*; celá správa těchto soudů byla vlastně v rukou biskupů, kteří trestali polapené kacíře kletbou, povolávajíce v mnohých případech též světské soudy na pomoc, v jichž moci bylo, ukládati tělesné tresty. Tento způsob vladařsko-biskupské inkvisice trval až do desátého století. Když ale v jedenáctém a dvanáctém století katolická církev vystoupením rozličných náboženských sekt, jako: *Waldenských, Albingenských* a j. více než dříve byla ohrožována, vzal sám papež *Inocenc III.* otěže její do ruky a vyslal cisterciáky *Rainera Quida, Petra z Castelnau* a *Raoula* co legáty do jižní Francie, aby pomáhali tamějším biskupům při potlačování vždy více množícího se kacířství. Ješto ale častěji se přiházívalo, že nejbližší příbuzní těch kterých pánů biskupů byli mezi kacíři, a právě z těchto příbuzenských ohledů od biskupů trestu zbavováni, přenesl papež *Řehoř IX.* inkvisiční soudy do nestranných rukou řádu dominikánského a sice nejdříve v Německu, Aragonii a Rakousku (roku 1232), později r. 1233 v Lombardii a jižním Francouzsku.

Tímto zařízením stal se papež téměř sám hlavou inkvisičních soudů; dominikáné byli jen vykonavateli. Aby však neřeklo se, že sama hlava církve provádí hnusné toto řemeslo, musela světská knížata i na dál převzíti odpovědnost za vykonávání vynešených ortelů.

Neobmezené moci, jaká u vykonávání soudu dominikánům byla udílena, za krátko počalo zne-

užívati se, a tak nezřídka přihodilo se, že mnohá nevinná oběť více z ohledů osobních a z pomsty než pro kacířství byla odsouzena. Vůbec celý způsob, jakým tato inkvisice pod záštitou vlád odsuzovala, mnoho napomáhal k trestuhodnému bezpráví.

Již pouhé podezření kacířství postačovalo totiž, aby vinník byl zatknut; jeho spoluvinníci, třeba i zločinci mohli býti svědky; jich jmena byla však obžalovanému zatajena; přiznání se vynucováno mučením, které vykonávaly z počátku světské vlády, později však za papeže *Urbana IV.* sami inkvisitoři. Tresty odsouzených byly: ztráta cti, občanských a církevních práv i majetku, doživotní žalář a smrt; obyčejně smrt na hranici.

Nejvíce řádila inkvisice v jižní Francii, až konečně *Filip Krásný*, jsa zapředen s papežskou stolicí v různice, proti ní povstal a značně ji obmezil. Úplně přestala inkvisice ve Francii ve čtrnáctém století, od kteréžto doby zůstaly marnými veškeré pokusy na obnovení její, zejmena též pokusy papeže *Pavla IV.* (r. 1557) a krále *Jindřicha II.*, kteří na potlačení Hugenotů znova chtěli ji v život uvesti.

Tím zdárněji ale prospívala inkvisice nyní ve Španělsku a v Portugalsku, odkudž právě také nové její jmeno — „španělská inkvisice“. Již od r. 1391 byli ve Španělsku Židé a Maurové násilím na katolickou víru obracováni; inkvisice zavedena však v zemích těchto teprv později. Začátek učinil r. 1477 kardinal *Pedro Gonzales de Mendoza*, nechav několik židovských obyvatelů sevillských pro jich tajnou náklonnost k víře otců na smrt odsoudit, načež předložil vládě návrh na zařízení stálých inkvisičních soudů, jenž byl skutečně také přičiněním samého krále *Ferdinanda* a jeho choti

Isabelly říšským sněmem v *Toledě* r. 1480 většinou hlasů přijat Král svolil k tomu hlavně za tou příčinou, poněvadž papež *Sixtus IV.* svolil, aby veškeré odsouzencům skonfiskované statky připadly královské koruně. Stala se zde tedy inkvisice jakýmsi ústavem královským. Ferdinand ustanovil r. 1480 dva inkvisitory, kteří ale brzy, totiž r. 1483, ač řemeslo své prováděli s velmi dobrým úspěchem, nahraženi byli zuřivým dominikánským mnichem segovianským, pověstným *Tomášem z Torquemady*, hlavně prý za tou příčinou, aby správa důležitého tohoto úřadu byla v *jedněch* neobmezených rukou. Tomáš z Torquemady řádil tak, že již v prvních letech jeho inkvisitorování *dva tisíce* lidských životů bylo utraceno, nepočítaje v to strašné množství lidí, kteří z bázně před hrozným soudem uprchli za hranice. Za Torquemadovy vlády upáleno celkem až do r. 1488 — v kterémžto čase svůj úřad složil, — 8800 lidí za živa, 6500 v obrazech; mimo to dostalo se jiných rozličných trestů 90000 lidí. Za tyto neocenitelné zásluhy jmenován byl Torquemada papežem Sixtem IV. též vrchním inkvisitorem v Kastilii, Leonii, Aragonii, Valencii a Sicilii.

V době této zařízen v každém větším městě inkvisiční soud. Nikdo nebyl svým životem jist, ano i sami katoličtí biskupové stáli pod dozorem strašlivého tohoto tribunálu. Špehounství množilo se co den, zvláště když odměňováno v hojné míře pozemskými statky a církevními odpustky. Ani mrtvým nedáváno pokoje; dosvědčilo-li se, že některý nebožtík býval někdy kacířem, vykopány jeho kosti a spáleny na hranici, pozůstalé pak po něm jmění připadlo vládě. Dvacet tisíc špehounů, mezi nimi členové nejvznešenějších rodin, byli

v žoldu svaté inkvisice. Roku 1492 zavedena byla inkvisice již po celém Španělsku.

Četné obyvatelstvo židovské největší snášelo příkoří; jedním rokem 200.000 židů, kteří nechtěli upustit od své víry, museli vystěhovat se ze země.

Po vyplenění židovstva obrácen přičiněním kardinála a arcibiskupa *Ximenesa* veškerý zřetel na nekatolické Maury. Vydán rozkaz, že ve třech měsících musejí býti všickni buď pokřtěni, anebo že musejí opustit zemi; někteří uposlechli, však většina jich vystěhovala se do Afriky.

Nástupce Torquemadův, generalní inkvisitor dominikán *Diego Deza* dal od r. 1499—1506 upáliti 1664 lidí za živa a 832 v obrazech; jinými tresty pokutováno 52.456 lidí. Třetí generální inkvisitor, jmenovaný již kardinál *Ximenes de Cisneros* upálil od r. 1507—1517 živých lidí 2536, v obrazech 1368, jinými tresty stíhl 47263 osoby. Veškeré toto ukrutenství nebylo ničím u porovnání k řádění inkvisice za Filipa II.

K vůli úplnosti dějin strašlivého tohoto soudu budiž ještě podotknuto, že po odkrytí Ameriky španělská vláda i tam zřídila inkvisici, která nejvíce v Mexiku řádila; jakož i to, že inkvisice trvala až do doby nejnovější, že zvláště v sedmnáctém a osmnáctém století utratila mnoho obětí, rozšířivši obor svého působení ještě tím, že nejen tělo, nýbrž i ducha utracovala, pálíc a ničíc nejznamenitější umělecká a literární díla, jevící dost malou jenom známku kacířství.

Této poslední inkvisice zakusili jsme zvláště my Čechové po bitvě bělohorské; jmeno paliče a ničitele českých knih, zuřivého *Koniáše*, je nejstrašnějším toho důkazem.

Teprv v osmnáctém století počala poněkud

ochabovati hrůzovláda inkvisičních soudů ve Španělsku, hlavně přičiněním krále *Karla III.*, který nařídil, že bez královského svolení nesmí na žádném odsouzenci vykonán býti ortel smrti. Však zrušena byla teprv dekretem ze dne 4. prosince 1808, jejž vydal král *Josef Bonapart*. Roku 1814 *Ferdinand VII.* opět ji sice obnovil, než r. 1820 byla usnešením kortesů opět zavrhnuta, což ale nevadilo, aby pět let na to znova se zřídila tak zvaná inkvisiční junta, která jala se opět pracovat ve Valencii. Teprv rok 1834 učinil pro vždy konec tomuto zlořádu. V jiných zemích, jako v Italii, Německu, Polsku a Rakousku vzala inkvisice již dříve za své.

Nyní ještě několik slov o způsobu inkvisičních soudů, z čehož každý čtenář pozná, jak nespravedlivé, jak strašlivé bylo to zřízení.

Každý obžalovaný byl třikráte předvolán a nedostavil-li se, *in contumaciam*, to jest bez výslechu odsouzen; dostavil-li se ale, byl neprodleně zatknut. V mnohých zvláštních případech dělo se zatknutí též bez předvolání.

Zatknutému nejprvé ostříhány vlasy; jeho příbytek, zvláště ale kniby a spisy bedlivě prohledány a vše zabaveno, on sám pak uvržen do tmavého vězení. Přiznal-li se obžalovaný k činu, za vinu mu kladenému, byl někdy po odbytí uloženého mu pokání opět propuštěn, ovšem že se ztrátou veškerého svého jmění, by za krátko, jak se velmi často přihazívalo, bez příčiny znova byl zatknut a co nenapravitelný hříšník odsouzen buď k smrti aneb k doživotnímu žaláři. — Obžalovaný, který znal se k bludům za vinu mu kladeným a je odpřisáhl, musel po delší čas za pokání nositi tak zvaný *„santo benedito“*, to jest kabát bez rukávů s černým spodním oděvem a s tak zvaným

křížem svatého Ondřeje. — Kdo při prvním výslechu se nepřiznal, byl k tomu nucen dalším žalařováním. Svědkové proti obžalovanému nikdy nepřísahali, svědkové ve prospěch obžalovaného svědčící propadli téže pokutě co on; vůbec postačovalo k záhubě souzeného svědectví jediného udavače. Zapíral-li obžalovaný také vůči tvrzení svědků, vzat jest do tortury, to jest mučení buď provazem, vodou nebo ohněm. Nepřiznal-li se ani po tom, byl obyčejně odpraven anebo v řídkých případech k doživotnímu žaláři odsouzen; přiznal-li se, byl znova mučen, a to za tou příčinou, aby udal své společníky, jichž často, ba obyčejně ani neměl. Ano zběsilost tato dospěla, jak již na jiném místě praveno, tak daleko, že i mrtvým nedáno pokoje. Dokázáno-li totiž ještě čtyřicet let po smrti některého člověka, že býval tajným kacířem, byli jeho potomci za bezectné prohlášeni a všech nároků na veřejné úřady zbaveni; kosti zesnulého byly ale vykopány a s jeho obrazem na hranici upáleny.

Nejstrašnější úlohu hraje v dějinách inkvisice mučírna a hranice. Tisíce a tisíce nevinných lidí stali se plamennou obětí náboženské této zběsilosti.

Ohledneme-li se tedy po dějinách inkvisice a uvážíme-li spůsob, jakým odsuzovala, jaký máme o ní pronésti úsudek? Řekněme to zkrátka. Inkvisice byla a zůstane zločinem. Základy její nespočívaly na žádném zákonu; byl to výmysl fanatických jednotlivců, majících zálibu v prolévání lidské krve. Účel její byl naprosto nemravný, příčící se ve všem čistému učení Kristovu; neboť víra katolická zatracujíc vraždu vůbec, nemohla nikdy schvalovati, aby v její prospěch bylo vražděno.

Lidé, kteří tímto způsobem napomáhali jí k rozkvětu, nemohou nikdy slouti jejími zákonitými rozšiřovateli; byli to šílenci, byli to lidé špatní, ničemní, nelišící se v ničem od sprostých zločinců, leda že prováděli své řemeslo veřejně, s rozvahou a zvířecí chladností. Inkvisici nelze ničím omluvit; v dějinách lidstva a lidskosti zůstane ona věčně neshladitelnou krvavou skvrnou.

V dobách, kdy inkvisice ve Španělsku a jiných státech v nejbujnějším byla květu, tak že celá Evropa chvěla se před pouhým jejím jmenem, pouze Nizozemsko bylo jí ještě ušetřeno. Duchovní správu řídili v Nizozemsku až po Karla V. domácí biskupové, kteří obraceli se pouze v nejhorších případech a to velmi zřídka k cizím inkvisičním soudům, francouzským neb německým.

Karel V., jak již podotknuto, první zřídil za příčinou šířící se nové víry v Nizozemsku neodvislý náboženský soud, ačkoli, jak víme, nikoli pode jmenem inkvisice. Právě proto byl také první soudce, jenž r. 1522 v Brabantu se vyskytl, pouze světským soudcem; později teprv na dolehání papeže *Pavla III.* zřízen tam pravidelný stálý náboženský tribunál, jemuž ale i tenkráte pro uvarování se všeho zbouření nedáno jmeno, jaké mu příslušelo. Tito soudcové vykonávali Karlovy edikty s takovou svědomitostí, že zadali si málo se zuřivými dominikány „španělské inkvisice".

Jakých výsledků Karel V. se dodělal, je také již známo. Dobrý, nezkušený lid, ač mnoho utrpěl od něho, zapomněl pro samou radost nad dobrovolným jeho vzdáním se trůnu na všecka učiněná sobě příkoří a v naději, že nový nástupce trůnu vinu svého otce napraví, přijal klidně od

Filipa svatou přísahu, již tento při svém nastoupení na trůn do rukou stavů složiti musel.

Na důkaz bídácké věrolomnosti tohoto pokryteckého panovníka stůjž zde ona přísaha v úplném znění: „Já Filip, z boží milosti infant španělský, obojí Sicilie atd., slibuju a přísahám, že chci v zemích, hrabstvích, vévodstvích atd. dobrým a spravedlivým pánem býti, že privilegií a svobod všech šlechticů, měst, obcí a poddaných, jakéž jim mými předky byly uděleny, jakož i jejich obyčejů, zvyků a práv, které vůbec a zvláště mají a požívají, dobře a věrně šetřiti budu a šetřiti nařídím, jakož i že vše činiti budu, co dobrému a spravedlivému knížeti a pánu dle práva přísluší. K tomu dopomáhej mi bůh a všickni svatí!"

Jak přísahu tu dodržel, osvědčilo se velmi záhy. Prvním jeho dílem byla „španělská inkvisice".

Jak samo sebou se rozumí, vzbudil tento čin strašné rozčilení veškerých myslí. Filip věděl, že mu bude zápasiti s překážkami, a proto již záhy postaral se o to, aby veškeré jitření hned v zárodku potlačil. Za tou příčinou zaplavil celé Nizozemsko španělskými, sobě oddanými vojáky, na jejichž vydržování *jediné* Nizozemsko strašlivými sumami muselo přispívat. Zpupnost a zbejralost vojenských těchto hord, které jmenem krále vydíraly a drancovaly, kde se co dalo, vzbudily ještě větší nenávist ke všemu, co slulo španělské, a především ku španělské vládě. Vše to příčilo se zemské ústavě. Měliť Nizozemčané odjakživa k obraně své země vlastní domácí vojsko a nenahlíželi tudíž, k čemu tyto nesčíslné tlupy cizích, zpupných vojáků; patrně jen, aby utiskovaly je v jich právích a jich svobodě.

Nevole byla všeobecná. Jitření co den nabývalo větších rozměrů. Stavové ohražovali se proti nezákonitému počínání si vlády, žádajíce důrazně za odstranění španělského vojska blahu země škodlivého. Nemoha jedním rázem veřejné mínění utlumiti, odpovídal Filip na ustavičné toto doléhání buď mlčením anebo vytáčkami, tvrdě, že za příčinou válek s Francií hranice Nizozemska musí býti ustavičně střeženy; pročež také nyní španělské vojsko rozložilo se po hranicích, tak že celá země nalézala se v jakémsi stavu obležení. *) Však aby upokojil poněkud rozčilené mysli, slíbil, že bude od nynějška vydržovat španělské vojsko na vlastní své peníze, při čemž *domácím* plukům dával jakousi přednost před cizími. Ano zapřel se tak, že i dvěma miláčkům Nizozemčanů, princi *Vilému Oranienskému* a hraběti *Egmontovi* nabídl vrchní velitelství; tito šlechetní vlastencové

---

*) Pro lepší porozumění budiž podotknuto, že již Karel V. ustavičné vedl války s francouzským králem Františkem I. a později s nástupcem jeho Jindřichem II. Přes dovednost svého vůdce, vévody Alby, nemohl se však Karel V. dodělati žádných výsledků a proto uzavřel raději s Francií příměří, které však dlouho netrvalo; neboť po jeho odstoupení znesvářili se panovníci obou říší, Filip II. a Jindřich II. na novo. Válka tato je památná porážkami Francouzů a St. Quentinu a Gravelingenu, v kteréžto poslední hrdina nizozemského odboje hrabě Egmont položil základ ku své slávě. Přes tato vítězství nepořídil však Filip II. proti Francouzům ničeho. Po uzavření míru v Chateau-Cambresisu (r. 1559) vrátily obě strany, čeho byly vydobyly; načež aby mír déle nebyl rušen, pojal Filip II. za manželku Jindřichovu dceru Alžbětu z Valois, zaslíbenou vlastně jeho synovi z první manželky, pověstnému Don Carlosu. Z kteréhožto manželství pošla infantka Klara Eugenie. Po smrti Alžbětině zasnoubil se Filip po čtvrté a sice s Annou dcerou rakouského císaře Maxmiliana II. (r. 1570), kteráž obdařila ho synem, pozdějším králem Filipem III.

nabídnutí toho ale nepřijali, davše mu za odpověď, že nikdy nemohou jednati proti zemským zákonům.

Konečně i říšský sněm v *Gentu* shromážděný za přítomnosti samého Filipa slavně prohlásil se pro odstranění cizích vojáků, uváděje mu ostrými slovy jeho přísahu na mysl, že totiž ničeho nebude podnikati, co by se příčilo domácím zákonům.

Po této rozhodné důtce byl Filip, ač na smrt uražen, se svými vytáčkami v koncích; musel odpověditi zřejmě, bez oklik. Slíbil tedy *na spásu své duše*, že ve čtyrech měsících celá armáda španělská vyklidí Nizozemsko. — Vzorný tento katolický panovník přísahal, kdykoli bylo zle a jak toho právě potřeboval. Vzdor svatému jeho slibu zůstalo španělské vojsko ještě osmnácte měsíců v zemi, a bylo by tam snad ještě déle zůstalo, kdyby ho byl Filip nepotřeboval na jiném důležitějším místě.

Mimo to dopouštěl se Filip II. ještě jiných přehmatů, které patrně čelily k potlačení nizozemské samostatnosti; myslím totiž uvádění cizinců a hlavně Španělů v nejdůležitější zemské úřady. Nikdy toho před tím Nizozemčané netrpěli, spravujíce se sami, a nyní museli mlčky na to pohlížeti, jak vnucováni jim cizí úřadníci, o nichž věděli, že jsou oddanými stvůrami krále křivopřísežníka, a že jen proto jsou jim vnucováni, aby na záhubu země pracovali.

Nenávist proti Filipovi zmocnila se veškerého téměř obyvatelstva bez rozdílu stavu a náboženství. Sem tam již potajmu rokováno, jak příště zachovati by se měla země k vládě. Nechali ve své dobrosrdečnosti příliš ovládnouti se tímto španělským vetřelcem, aby nyní důrazně byli mohli ozvati se a žádati své právo. Snášeli libovůli jeho trpělivě, dávajíce mu jedině mlčením a ne-

tečností své nejhlubší opovržení na jevo. Vyhýbáno se mu všemožné a vše, co jen se honosilo jmenem královským, stíháno posměchem, vtipkováním a opovržením. Slabá to ovšem zbraň, než nemine se také někdy účinkem. Zde alespoň částečně osvědčila se.

Záhy počal Filip pociťovati tíži této netečnosti k své osobě; nahlédl, že je v očích Nizozemčanů povrhelem a proto si přál, aby nenáviděnou tuto zemi mohl opustit a do své rodné země, do Španěl se odebrat. Však činil to hlavně za tou příčinou, že obával se o své drahé *já*, o svůj život, který při užití nejkrajnějších prostředků, na něž v skutku pomýšlel, snadno mohl státi se obětí všeobecné nespokojenosti. Ano, jen nedůvěra a bázeň držely divokého, surového, neskrotného jeho ducha poněkud v jakýchsi mezích, jinak byl by i vůči nejistotě nezastíral svou zvířecí povahu strojenou povolností a mírností. Zbabělec ten přál si býti mezi svými rodáky, mezi nimiž nehrozilo mu žádné nebezpečenství a odkudž mohl bez bázně a beze strachu svou hrůzovládu prováděti.

Rozhodl se, že odjede. — Šlo mu nyní jen o to, aby ustanovil místo sebe náměstka, který by v duchu jeho svědomitě v započatém díle *ničení* pokračoval. Až posud byl vrchním náměstkem v Nizozemsku vévoda *Emanuel Savojský*, ovšem že pouze dle jmena, ješto Filip, sídle v Nizozemsku, sám celou zemi spravoval. Odstoupením vévody Savojského (jemuž následkem míru Chateau-Cambresiského opět vráceny jeho země), uprázněný úřad náměstka byl pro Filipa příliš důležitým, aby o jeho obsazení nebyl přemýšlel s rozvahou. Přemýšlel dosti dlouho, až konečně se rozhodl.

Spořádav v Nizozemsku všecky záležitosti k největší své spokojenosti, opustil v září r. 1559 nenáviděnou tuto zemi a odebral se do svého milého Španělska.

Zde budiž ještě podotknuto, že na této cestě zastihla ho krutá bouře, která jeho loďstvo u *Lareda* v Biskaji úplně zničila; z této záhuby vyvázl Filip s nebezpečím vlastního života, začež na poděkování učinil bohu slib, že vší mocí starati se bude o vyplenění kacířství ve svých zemích a že dříve neustane, dokud jediný jen kacíř bude na živě. A v skutku, v tomto ohledu nestal se křivopřísežníkem.

III.

Markéta z Parmy vladařkou v Nizozemsku. Filipovy ústupky. Vilém Oranienský a hrabě Egmont; jich povaha a postavení k Filipovi. Kardinal Granvella. Zřízení nových biskupství a odpor měst. Pronásledování protestantů. Spolčení se šlechty proti Granvellovi. Pád Granvellův a jeho další osudy.

Markéta z Parmy, nemanželská dcera Karla V., splozená s jakousi slečnou *Vangeestovou*, nevlastní tudíž sestra Filipa II., stala se vladařkou Nizozemska.

Markéta, narozena r. 1522, nabyla prvního svého vzdělání v Nizozemsku a sice v Bruselu (hlavním městě provincie brabantské) u své tety, bývalé vladařky *Markéty Savojské.* Když tato zemřela, stala se vychovatelkou její Karlova sestra, vladařka *Marie Uherská*, předchůdkyně jmenovaného vévody Savojského.

Již co děcko zasnoubil ji Karel V. s princem *Ferarským;* později provdal ji ale za vévodu flo-

rentinského *Alexandra z Medicis.* Manželství toto trvalo pouze rok, načež musela Markéta dle vůle otcovy na novo provdati se a sice za třináctiletého *Octavia Farnesského*, jenž byl svěřencem papeže Pavla III., při kteréžto příležitosti obdržela věnem vévodství Parmu a Piacenzu, odkudž také její jmeno *Markéta z Parmy*.

Že Filip II. k důležitému tomuto úřadu právě tuto ženu zvolil, nestalo se, jak již podotknuto, bez rozvahy, nýbrž z mnohých, velmi závažných příčin.

Za prvé byla Markéta pokrevní jeho příbuzná, což opravňovalo jej k naději, že nikdy nebude jednati jinak než k jeho prospěchu, tím spíše pak, ana byla zároveň miláčkem jeho otce Karla V., což znamenalo tolik, že náhledy její nelišily se nijak od náhledů Karlových, jimž — jak víme — i Filip slepě byl oddán. Za druhé nabyla Markéta u svých tet takového vychování, jaké úplně souhlasilo s drsnou povahou Filipovou; byla totiž téměř na muže vychovávána. Již její obrovská, imposantní postava nasvědčovala, že to žena neobyčejná, otužená a rázná. S tělesnou silou její, honbami a podobnými, spíše mužům slušícími kratochvílemi nabytou, souhlasila též síla jejího ducha; bylať velmi vzdělaná, bystrá, ba co do státnických vědomostí vyrovnala se mnohému státníkovi tehdejší doby. Co se týče konečně jejích náhledů náboženských, postačí podotknouti, že v tomto oboru byl jejím učitelem pověstný zakladatel řádu jezovitského, *Ignac Loyola**) a že srovnávala se tudíž v mnohém s ná-

---

*) Ignác Loyola narodil se r. 1491 na zámku Loyolu ve španělské provincii „Guipuscoa;" mládí své prožil co páže u dvora Ferdinanda katolického, načež stal se vojákem.

boženskými náhledy fanatického Filipa. — Za třetí byla Markéta v Nizozemsku narozena a vychována, znala zvyky a obyčeje svých rodáků, mluvila jich jazykem, což opět naplňovalo Filipa nadějí, že Nizozemčané s větší důvěrou budou k ní pohlížeti, než snad k osobě cizí, řeči a obvyklosti jejich neznalé. Přesvědčil se o tom na sobě samém.

Plán ten nebyl špatný. Filip, znaje dobrosrdečnost Nizozemčanů, domníval se, že jediným jim zalichocením dovede je umlčeti, načež znenáhla krok za krokem hodlal postupovati k svému cíli. Filip byl dobrým ptáčníkem; chtěl je vlákati rozličnými vnadidly do tenat.

Za tou příčinou svolal také po slavném příjezdu nové vladařky, již sám na hranicích Nizozemska uvítal, říšský sněm do Gentu, aby mu Markétu představil a sám na rozloučenou v příznivém světle se ukázal. Jmenovav totiž na památku důležitého tohoto zasedání jedenácte nových rytířů zlatého rouna, slíbil slavně, že nová vladařka vždy a všude bude šetřiti práv a svobod země, při čemž počínal si tak sladce a úlisně, jakoby Nizozemčany vším dobrým chtěl zahrnouti.

Roku 1521 byl při obléhání Pampelony od Francouzů tak těžce raněn, že známku toho nesl až na konec svého života, ochromenou totiž nohu. Než právě toto poranění bylo základem budoucí jeho činnosti. Jeho mozek byl čtením svatých legend za jeho nemoci tak pomaten, že usmyslil si, státi se misionářem; po dlouhých překážkách podařilo se mu konečně sehnati několik stejně smýšlejících kumpánů, s nimiž sestavil r. 1534 plán k zařízení pověstného svého řádu, který skutečně také r. 1540 papežem Pavlem III. byl stvrzen. Loyola stal se r. 1541 prvním generálem řádu jezovitského; zemřel 31. července 1556. Za své „zásluhy" prohlášen byl r. 1599 papežem Pavlem V. za blahoslaveného a r. 1622 papežem Řehořem XV. konečně také za svatého.

Přičiněním několika rozvážnějších členů říšského sněmu dospělo to ovšem též k hlučným výstupům, zvláště když pojednáváno o zrušení náboženských soudů; než právě v této záležitosti zůstal Filip neoblomným a přičiněním i výmluvností biskupa *z Arrasu* (později pověstného kardinala Granvelly) podařilo se mu prosaditi na sněmu vše, čeho si přál.

Jak praveno, nepatrnými ústupky či vlastně jenom prázdnými sliby většina pánů sněmovníků dala se zaslepiti a umlčeti.

K těmto ústupkům patřilo především nové obsazení náměstnických úřadů v jednotlivých provinciích lidmi domácími, z nichž mnozí těšili se oblibě obecného lidu. Tak ustanoven na příklad ve Flandřích a v Artois u hrabě *Egmont*, v Holandu, Seelandu, Utrechtu, západním Frieslandu a v hrabství burgundském *Vilém Oranienský*, ve východním Frieslandu, Oweryslu a Gröningenu hrabě z *Aremberku*, v Lucemburku hrabě *z Mansfeldu*, v Namuru hrabě *Barlaimont*, v Henegavě, v Chateau-Cambresisu a Valencienes-u hrabě *Bergen*, v Tournayi baron *z Montigny* a j. Známý hrabě *Hoorn* jmenován admiralem nizozemského loďstva.

Každý z těchto náměstků byl zároveň rytířem zlatého rouna a členem státní rady, velel branné moci své provincie a měl vrchní dozor nad veškerými královskými úřady. Veškerému vojsku nizozemskému veleli vévoda *z Arschotu*, hrabata *Hoogstraten*, *Bossu*, *Roeux* a *Brederode*.

Ze všech tuto jmenovaných mužů požívali u lidu nejvíce obliby a důvěry princ Oranienský a hrabě Egmont.

To Filip dobře věděl, a ačkoli oba právě proto z plné duše nenáviděl, přece před ostatními i jiné ještě pozornosti jim prokazoval. Nejen že svěřen

jim úřad náměstka v nejvýnosnějších provinciích. Filip sprostil též jich statky vší daně a nabídl jim vrchní velitelství nad španělskými vojáky, kteří pod vůdcovstvím *Mendozy* a *Romera* v pohraničných městech byli rozloženi. Věda, že tito dva mužové zmohou v Nizozemsku nejvíce, chtěl si je přetvářenou důvěrou naklonit, chtěl je pro sebe získat.

Výše zmínil jsem se o *státní radě.* Ještoá státní tato rada hraje v dějinách nizozemského odboje tak důležitou úlohu, musím již nyní podotknouti, že zasedali v ní mimo náměstky veškerých provincií též biskup arasský, veškeří rytířové zlatého rouna, všickni tajní a finanční radové a členové druhdy malínského, nyní tajné radě bruselské poddaného soudního senátu. Jaký účel státní tato rada jakož i každé její jednotlivé oddělení měly, pověděno již na stránce 15.

Louče se tedy s nenáviděnými Nizozemčany, dovedl Filip proti svému zvyku zapříti se a hrál si na starostlivého, mírného a poctivého panovníka, a jak jsme viděli, bylo v skutku mnoho takých lidí, kteří přetvářku královského tohoto pokrytce vzali za bernou minci a v novou vladařku Markétu z Parmy velké naděje skládali.

Rozumnější soudili jinak. Znajíce Filipovu povahu, věděli, že tento člověk nezamýšlí nikdy nic dobrého a že vladařka již před svým příjezdem do Nizozemska obdržela nejstrašnější instrukce, na něž zajisté ještě před nastoupením úřadu musela složiti slavnou přísahu. Jakž by mohl Filip svěřiti tak důležitý úřad osobě, která by nebyla stejných s ním náhledů, a kterou by neznal do podrobna.

Však i tito rozumnější nesmýšleli dříve tak, Zaslechnuvše totiž, že Filip hodlá opustiti Nizozem-

sko, domýšleli se, že donutili jej k tomu svým trpným odporem, a že Filip, přesvědčen o nezdaru svých záměrův, hodlá sledovati jinou, mírnější politiku. Znali ho a přece ho neznali. Proto také všickni s toužebností očekávali, kdo asi bude jmenován královským náměstkem. Na Markétu z Parmy nikdo ani ve snu nepomyslil. Lze si tudíž představiti překvapení, jež zmocnilo se celého Nizozemska. Proti domácím zákonům to ovšem nebylo, neboť Markéta byla rozená Nizozemčanka; než byla zároveň sestrou Filipovou a to již záhy budilo nedůvěru. Domýšlejíce se býti vítězi, myslilit, že stane se náměstkem některý z domácích velmožů.

Mělo se vůbec všeobecně za to, že nikdo jiný nebude náměstkem, než buď princ Oranienský aneb hrabě Egmont, kteří u lidu požívali všeobecné úcty a kteří jediní by snad byli s to bývali, aby usmířili uražené Nizozemčany se španělskou korunou. Princ Oranienský nebyl ovšem Nizozemčanem, dobyl si však svou lidumilností, svým důmyslem, svou láskou k svobodě pohostivšího jej národa takové přízně, že považovali jej Nizozemčané za svého, za prvního muže svého věku.

Méně pošetilý, méně krátkozraký panovník byl by jednal zcela jinak. Ztrativ důvěru svého národa, býval by se snažil nabyti ji opět, což přece bylo tak snadné. Než jak praveno, Filipa vedla ješitnost, bázeň o své vlastní já; nedůvěřoval lidem, kterým byl zlomyslně ublížil. Nenávidě celý národ, nenáviděl také muže, kteří požívali jeho důvěry. Záviděl jim lásku, o niž sám vlastní vinou byl se připravil. Oni byli víc než on a to Filip nikdy netrpěl; jeho zášť přešla v osobní neuhasitelné nepřátelství. — Velmi jej to hnětlo, že alespoň na oko musel je poctívati

svou důvěrou; činil to z nutnosti, zabývaje se při tom plány, čelícími přímo k jejich záhubě.

Vilém Oranienský jakož i hrabě Egmont jsou hlavními osobami v dějinách památného odboje Nizozemska, a proto zdá se mi potřebou, abych o těchto mužích již nyní blíže se zmínil.

Vilém Oranienský, nazývající se tak dle neodvislého knížetství *Oranien* ve Francii, jež bylo jeho majetkem, pocházel z knížecí rodiny *Nassavské* a narodil se r. 1533 v *Dillenburku* v Nassavsku z rodičů *Viléma* hraběte Nassavského a hraběnky *Stolbergové*, kteří dali jej vychovati v náboženství protestantském. Dostav se již co chlapec ke dvoru Karla V., musel přijmouti katolickou víru. Hoch již záhy jevil znamenité vlohy, což mu naklonilo Karla tak, že sám jej vychovával, ano svým důvěrníkem jej učinil. Co dvacetiletý jinoch požíval Vilém úplné důvěry vládařovy, která nejlépe značí se v tom, že svěřil mu Karel V. vrchní velení císařské armády v Nizozemsku proti Francouzům operující; výsledky, jakých se tu dodělal, úplně v přízni Karlově jej upevnily.

Do té doby spadají počátky jeho blahodárného působení v Nizozemsku. Vilém Oranienský byl teprv dvacet tři roky stár, když Karel V. složil vládu, svému synovi ji postoupiv, a již rozléhal se jasný zvuk jeho jmena po celé zemi. Mohlo by se mysliti, že důvěra, jakouž k nadanému, snaživému tomuto muži choval Karel V., i Filipovo srdce zaujala; než nebylo tomu tak. Ačkoli ctil Filip veškeré otcovy odkazy, tento odkaz, Viléma Oranienského z plné duše nenáviděl. Proč? Z mnohých ne právě nedůležitých příčin.

Nemalým důvodem Filipovy nenávisti byl již Vilémův protestantský původ a láska, jakou lnul k nenáviděnému Nizozemsku. Hlavně ale Vilémova povaha vzbuzovala Filipův odpor.

Filip byl zvyklý považovati veškeré své poddané bez rozdílu stavu za otroky, sklánějící bez odporu šiji svou pod jeho žezlo; takovým ale nebyl Vilém Oranienský. Nabyv v Nizozemsku domovského práva, záhy zahořel láskou k jeho svobodě, která mu až potud byla neznáma, a proto ako každý poctivý vlastenec projevoval při každé příležitosti svou nelibost nad novotami, rušícími práva a výsady svobodných Nizozemčanů. Vilém byl přímý, poctivý muž a netajil se nikdy svým přesvědčením, kteréž v každém ohledu valně lišilo se od zásad Filipových. Nejsa patolízalem, předstupoval před svého panovníka s přímým čelem s šijí neskloněnou; neklaněl se, nelichotil, počínal si co celý muž; odpovídal krátce, ale zřejmě a pádně.

Vzbuzoval-li svou přímostí u pokryteckého Filipa odpor, vzbuzoval jinými vlastnostmi též závist a bázeň jeho. Bylť Vilém muž ducha bystrého a mohutného, byl důmyslným výtečným státníkem. Kdyby se byl odhodlal, pracovati svými schopnostmi pro Filipa, byl by tento zajisté všemi možnými hodnostmi jej zahrnul; ješto ale celé jeho jednání vždy proti Filipovi čelilo, nebyla závist a bázeň jeho bezdůvodná. Viděltě v něm duchem obmezený Filip nebezpečného soka, jemu již již nad hlavu přerůstajícího; záviděl mu jeho ducha a zároveň se ho též bál; k čemuž nemálo napomáhal též způsob, jakým Vilém Oranienský užíval svých vloh a svých vědomostí.

Nemluvil totiž mnoho, tím více však myslil, odkudž také dostalo se mu příjmení „*Mlčelivý*“.

Touto mlčelivostí byl Filip ustavičně držán v trapném napnutí, nevěda nikdy, jakými plány hloubavý tento duch se zabývá a zda z myšlének jeho nevyklube se nějaký čin pro něj osudný, či dokonce snad záhubný. Bázeň tato byla tím přirozenější, poněvadž Vilém měl mnoho přátel a přívrženců, pocházejících vesměs z nejmocnějších rodin nizozemské šlechty, kterouž jak svou vzdělaností tak svým jměním záhy dovedl si naklonit, zahrávaje si jaksi na malého králíčka. Sám radovánky zamítaje, pořádal svým přátelům hostiny a plesy královské, věda velmi dobře, že i tímto spůsobem lze mnoho přátel získati.

Jiná neméně závažná příčina Filipovy nenávisti proti Vilému Oranienskému byly náboženské náhledy posledního. Ačkoli u dvora Karla V. v katolickém náboženství vychován, nebyl Vilém nikdy vzorným katolíkem, to jest katolíkem, jak si jej Filip míti přál, — zběsilcem, fanatikem. Nebyl vlastně náhledy svými ani katolíkem ani protestantem; pravým jeho náboženstvím bylo vlastní svědomí; přidával se vždy k té straně, která trpěla a byla potlačována. Jestliže se tedy později hlásil ku straně protestantské, nečinil tak z náboženského přesvědčení, nýbrž z pouhé lidskosti, předpisující mu, aby ujal se potlačených.

První podezření uvrhl na sebe Vilém v oné době, když při uzavření míru Chateau-Cambresisského r. 1559 co rukojmě vlády španělské vyzradil tajné úmluvy dvora francouzského a španělského, činěné na úkor protestantského obyvatelstva obou těchto zemí. Dověděv se totiž, že obě vlády po uzavření míru chtějí spolčiti se k násilnému potlačení protestantismu, psal o tomto ničemném záměru bez prodlení svým přátelům do Bruselu, čině je na nastávající nebezpečí pozorny

a radě k ostražitosti. Tento list padl náhodou do rukou Filipových, který od té doby považoval Viléma za zřejmého přívržence a ochrance kacířství.

Jaké bylo postavení Vilémovo k Filipovi, Markétě z Parmy a k veškerým událostem v Nizozemsku i jinak, pozná čtenář z dalšího vypravování; zde budiž jenom ještě podotknuto, že Vilém nesmí býti považován za žádného *červeného* republikána, čímž se také vysvětluje veškeré jeho nerozhodné dvojsmyslné počínání až po tu dobu, kdy na místo myšlenek a plánů nastoupil *čin*. Vilém nenáviděl násilí; proto se mu stavěl vždy na odpor, radě k mírnosti a k odporu cestou zákona; slovem byl *republikán diplomat*.

Druhý hrdina nizozemského odboje je *Lamoral* hrabě *Egmont* princ *Gaverský*, pocházející z rodiny vévod Geldernských. Egmont narodil se 23. prosince r. 1522 v zámku *La Hamaide* v Henegavě z otce *Jana Egmonta*, císařského komořího, a matky *Františky* princezny Lucemburské.

Vstoupiv již záhy do vojska Karla V., bojoval nejprvé r. 1541 v Alžírsku. Roku 1544 se zasnoubil se *Sabinou*, sestrou falckého kurfirsta *Jana* a dostal s ní ohromné jmění, jež činilo jej nejbohatším šlechticem Nizozemska. Dvě leta na to pasován byl v Utrechtu na rytíře zlatého rouna, čímž mu zároveň zjednán přístup do státní rady, načež provázel Karla V. na všech jeho polních taženích, osvědčiv se všude co statečný a rozumný voják. Největší slávy, kteráž učinila jej hrdinou celého století, dobyl si ale teprv v nové válce francouzské, kterou, jak již podotknuto, vedl Filip II s francouzským králem Jindřichem II. Roku 1557 svedené vítězné bitvy u *St. Quentinu* a *Gravelingenu* věčným písmem

zaznamenaly jmeno Egmontovo v dějinách válečnictví. —

Od té doby právě počíná se všeobecná oblíbenost Egmontova, ba důkazy obdivu a úcty, lidem mu projevované, jdou až k mezím báječnosti. Jmeno Egmontovo bylo téhož času vedle jmena Viléma Oranienského nejslavenějším v celém Nizozemsku. Viléma Oranienského ctili co důmyslného státníka, Egmonta co nepřemožitelného hrdinu.

Právě proto byl Egmont jako Oranienský Filipovi trnem v oku. Kdežto král měl býti k němu spíše vděčným, nenáviděl ho z týchže skoro příčin jako Viléma; tamto bál se duševní převahy, zde opět chrabrosti a vojanské zkušenosti.

Jinak byl však Egmont povaha méně rázná a pevná než Oranienský. Byl příliš ctižádostivý a slávychtivý; cokoli pro Nizozemsko podnikal, činil spíše proto, že stával se tím velkým a slavným. Z toho pocházela jeho nerozhodnost a konečně i odpadlictví, jež usmířil pouze tragický osud jeho. Egmont je nejkrásnějším vzorem truchloherního reka; vina jeho byla usmířena hrůzyplnou katastrofou.*) Veškeré působení jeho mělo svůj původ v jeho lehké povaze. Bylť vzorem francouzského kavalíra: lehkomyslný, veselý, štědrý, ano i marnotratný; žil v přepychu královském.

Při tom ale nikdy nezapomínal na člověka; nevyhýbal se žádné společnosti, hovořil na veřejné ulici s každým, navštěvoval schůze lidu, radil a pomáhal kde mohl, slovem, Egmont nebyl šlechticem pouze dle rodu a jmena, nýbrž dle ducha, pročež jej šlechta ctila, lid zbožňoval.

---

*) Poukazuju zde k výtečné tragödii Götheově „Egmont“, kterou J. J. Kolar na český jazyk přeložil.

Slabé svoje stránky, svou ctižádost a slávychtivost totiž, před lidem ovšem tajil, tváře se co pravý nepodajný hrdina, což hlavně k tomu přispívalo, že i v okamžicích, kdy počal kolísat, nepozbýval důvěry, že lid až do poslední hodiny pohlížel k němu co k nějakému svatému. Egmont byl hrdina, nezapřel ale nikdy slabého, dojmům a okolnostem se podávajícího člověka.

Na otázku, kdo z obou byl větší, zda Oranienský či Egmont, nesnadno odpověděti. Egmont pro dobrou věc pouze trpěl a skonal, kdežto Vilém pro ni jednal a ji provedl.

Mučenická koruna ovšem vážila od jakživa méně než vavřínový věnec vítěze.

Seznámiv čtenáře s povahami obou těchto mužů, jejichž jmeno v průběhu tohoto vypravování ještě častěji bude uvedeno, přikročím k dalšímu líčení.

Jak již dříve pověděno, byly při volbě nového náměstka zraky všech Nizozemčanů k dvěma těmto mužům obráceny; tím větší tedy bylo překvapení a pak nevole, když svěřen důležitý tento úřad Markétě z Parmy. Však i tento případ nebyl by snad tak příliš dotknul se myslí rozčileného obyvatelstva, kdyby ještě horší věci nebyly s ním bývaly spojeny. Třebať byla Markéta žena energická, slepě Filipově vůli oddaná, byla přece jenom ženou a těžký byl by jí boj proti národu, jejž zastupovali mužové tak mocní a slavení jako Vilém Oranienský a Egmont.

To Filip II. věděl právě tak dobře, jako Nizozemčané, a proto, odjížděje do Španělska, zanechal své sestře mimo tajné instrukce i rádce, jehož pouhé jmeno již vzbuzovalo odpor, ošklivost

a neméně i bázeň. Byl to *Antonín Perenot*, biskup arasský, známý pode jmenem kardinála *Granvelly*, muž to, jakých měl Filip ve svém žoldu málo a na nějž úplně se mohl spolehnouti.

Nedá se nijak upříti, že tento člověk zaujímá co státník v dějinách značného místa, že v tělesné jeho schránce sídlil velký, mocný duch; než co platný název „veliký státník", kdy *člověk* objevuje se v nejhrůznější nahotě. Dějiny zatratily ho právě tak jako jeho pána a velitele Filipa II.

Kardinal Granvella, či vlastně Antonín Perenot, byl synem tajemníka bývalé vladařky Markéty Savojské, *Mikuláše Perenota*, a narodil se r. 1516 v *Besançonu* v hrabství burgundském. Byl tedy v Nizozemsku cizincem. Nabyv na rozličných vysokých školách důkladného vzdělání, obrátil na sebe záhy pozornost svého panovníka Karla V., který jej co dvacetiačtyrletého mladíka jmenoval biskupem arasským. Poslán byv pak na sněm tridentský, svolaný právě za příčinou urovnání náboženských rozmíšek, poprvé osvědčil se co výmluvný řečník a důmyslný diplomat. Od té doby brával jej Karel V. vždy na radu, svěřil mu též několik důležitých vyslanectví a přesvědčiv se, že Granvella vždy k největší spokojenosti jeho je vykonává, poctil ho neobmezenou svou důvěrou, kterouž i Filip II. po nastoupení na trůn španělský na něho přenesl, učiniv jej dle vůle otcovy svým ministrem.

Granvella znal svého pána velmi dobře a věděl, čím si hned z počátku přízeň jeho může získati. On to byl, jenž při uzavírání míru Chateau-Cambresiského sprostředkoval spojení obou vlád na vyhubení protestantismu, umluviv se již dříve (r. 1558) v této záležitosti v *Peronne* s kardinálem lotarinským. A jak započal, tak pokračoval

k svému a svého pána prospěchu a k záhubě protestantského Nizozemska.

Pravil jsem, že Granvella mezi státníky značného zaujímá místa. K tomu nyní ještě dokládám, že lstivější, prohnanější a důvtipnější hlavy nebylo v celé zemi nad něho.

Jsa sám co kněz zarytým přívržencem Říma a proskoumav veškeré záměry Karlovy a Filipovy, směřující jedině ku zachránění téhož slabého Říma, používal pod záštitou svého panovníka všech možných prostředků k seslabení nepřátel papežových a katolické církve, a to spůsobem takovým, že se žádným skutkem nevystupoval dřív, dokud si nebyl jist jeho zdaru. Uplítal sítě svoje tajně; o jeho plánech nikdo se nedověděl dřív, až dozrály v čin, kdy obyčejně již bylo pozdě, pomýšleti na odpor.

Nizozemsko bylo pravým polem pro jeho činnost, zde naskytovala se mu nejvhodnější příležitost k pronásledování všeho nekatolického. Jsa sobě vědom účelu, za kterým jej Filip Markétě z Parmy ustanovil za rádce, kráčel volným vždy krokem za cílem, soustřeďujícím se ve slovech: „úplná nadvláda nad všemi i nad samou vladařkou.“

Bývalou činnost jakož i smýšlení tohoto kněze Nizozemčané znali a proto onen odpor a bázeň jich hned na počátku.

Sotva že Granvella r. 1560 usadil se co první rádce Markétin v Nizozemsku, již počal se železnou důsledností pracovati o vyvedení svých ničemných záměrů. Úplné potlačení protestantismu, seslabení mocné šlechty a svobodného, bohatstvím oplývajícího měšťanstva bylo účelem jeho poslání.

K dosažení toho postačoval Granvellovi jediný prostředek, záležející v tom, že proti zákonům země posavadní biskupství (Arras, Tournay, Cambray a Utrecht) o *třinácte* nových rozmnožil.

Tím získal za prvé nových mocných přívrženců, kteří ve sporech se šlechtou vždy k jeho straně se přidali; za druhé zvětšen tím dozor nad protestantskými odpadlíky, ješto veškeří nově jmenovaní biskupové jmenováni zároveň dohlížiteli nad náboženským pořádkem; a za třetí zmenšen tím vliv klášterních řeholníků, kteří většinou přidržovali se šlechty domácí, od níž byli své statky buď lenem, buď darem obdrželi; však nyní statky ty násilím byly jim odňaty na vydržování nových vládě oddaných biskupů.

O této záležitosti vyjednával Granvella tajně prostřednictvím sobě oddaného kněze *Františka Sonnoi a* přímo s papežem *Pavlem IV.*, a když tento byl zemřel, s nástupcem jeho *Piem IV.*, dokládaje oběma, že hlavně k vůli zmahajícímu se protestantismu je potřebí, aby v Nizozemsku nová sídla biskupská byla zřízena.

Nikdo netušil, co Granvella potají upřádá, až z čista jasna prohlášeno toto nadělení. Nizozemsko mělo pojednou *sedmnácte* biskupství, z nichž *čtyři* povýšeny nyní na arcibiskupství. Nad biskupskými sídly v *Antorpu*, *Herzogenbuschu*, *Gentu*, *Brüggeu*, *Ypernu* a *Rüremondu* postaveno arcibiskupství *Malínské*; nad druhými pěti v *Haarlemu*, *Middelburku*, *Leuvardenu*, *Deventeru* a *Groningenu* arcibiskupství *Utrechtské*; nad ostatními čtyrmi v *Arasu*, *Tournayi*, *St. Omeru* a *Namuru* arcibiskupství *Cambrayské*. Malín, nalézající se uprostřed Brabantu a všech sedmnácti provincií, povýšen co sídlo primasa, jímž stal se za odměnu sám Granvella, nad všecky ostatní.

Aby kláštery, které, jak již podotknuto, za příčinou vydržování nových biskupů byly oloupeny, nereptaly, povýšeno několik převorů jich na biskupy, kdežto jiní opět povoláni do inkvisitorské rady, jejíž hlavou byl též Granvella.

Novota tato potkala se, jak bylo lze předvídati, s všeobecnou nevolí, neboť zřejmě bylo viděti, kam tím asi namířeno. Šlechta, lid, nižší duchovenstvo, oloupené kláštery, vše spojilo se v jediný celek, reptající hlasitě a proklínající netušený Granvellův úskok.

Příčilo se to všemu právu a domácím zákonům; Granvella jednal libovolně, neptaje se zástupců země, kteří měli právo ve všech zemských záležitostech rozhodovati hlasem svým. Svoboda země byla tím patrně ohrožena. Veškeré prelatury, které, jsouce od země závislé, sloužily dříve zemi, byly nyní podřízeny novým biskupům a když tito vybráni naskrze ze stvůr Granvellovi oddaných, čeho se tu bylo nadíti? Biskupové stali se neobmezenými pány a všemi dovolenými i nedovolenými prostředky naléhali na nižší třídu obyvatelstva, aby v jejich prospěch pracovala. — Karta byla vyhozena, a nizozemským vlastencům nezbývalo nic jiného, než aby ji jinou kartou přebili. Filip na novo porušil své královské slovo, neboť co Granvella prováděl, zakládalo se na instrukcích, jež co den ze Španěl ho docházely.

Právě v tomto okamžiku všeobecného rozčilení a nevole vidíme poprvé vystupovati na jevišti veřejnosti Viléma Oranienského, který až posud z pozdálí a mlčky stopoval nespravedlivé počínání vlády.

Na jeho pobídnutí pozvedl nejprvé *Brabant* svůj hlas proti nezákonitým těmto novotam, vyslav z Antorpu tajně dva posly, jednoho do Říma, druhého ku králi — s žádostí, aby se v provádění těchto, zemi škodlivých novot ustálo, a odůvodniv svou prosbu tím, že cizozemci, většinou protestanté, kteří město za obchodními záležitostmi navštěvujou a je jedině vyživujou, cítí se býti ve

své svobodě ohroženi, což prý by mohlo snadno míti za následek, že by přestali město navštěvovati, čímž by zase domácí obchod velmi utrpěl.

První toto tajné poselství bylo vyzrazeno a Markétou z Parmy překaženo; na druhé obdrželi však odpověď, v níž král slíbil, že město *prozatím* ještě zůstane bez nového biskupa.

Ač odpověď ta byla velmi dvojsmyslná, považovala ji přece i jiná města za jakési vítězství a po příkladu Antorpu jednomyslně povstala proti vjezdu biskupů do městských bran. Z nich prorazila ale se svou žádostí pouze tři, totiž *Déventer*, *Leeuvarden* a *Rüremonde;* ostatní musela se podrobiti. Však učinila to spůsobem nevzbuzujícím příliš krásné naděje; biskupové byli přijati s opovržením a hlasitým proklínáním.

Nekalým tímto skutkem Granvellovým popuzeni, počali nyní Nizozemčané, kde naskytla se jen dost malá příležitost, činně proti němu a jeho stvůrám vystupovati.

První příležitost k všeobecnému ohražení se poskytlo jim španělské vojsko, které, maje dle slibu Filipova dávno již opustiti jejich území, posud žádných příprav k odchodu nečinilo. Veškeré provincie usnesly se tedy na tom, že přestanou odváděti daně na vydržování vojska v báječné míře vydírané. Hrozby této vzdor domluvám samé Markéty nebylo ale dbáno; Filip ustavičně otálel, a snad by byl i v nejhorším případě setrval na svém, kdyby, jak již na jiném místě pověděno, jiná důležitá záležitost nebyla ho donutila k dodržení daného slova. Utrpěv totiž ve válce s Turky mnoho citelných ztrát, potřeboval na jihu nové vojanské posily; musel tudíž volky nevolky vojáky z Nizozemska odvolat.

Všeobecný jásot provázel r. 1561 nenáviděné žoldnéře za hranice.

Granvella stal se zatím v Nizozemsku neobmezeným pánem. Svými pletichami nejen většinu státní rady, nýbrž i samu vladařku tak dovedl si podmaniti, že bez jeho vůle nic nesmělo býti podniknuto.

Veškeré úřady byly v jeho rukou; on jmenoval a sezazoval úředníky dle libosti, rozumí se, že vždy ve prospěch svůj a svého pána, dávaje vždy a všude přednost vládě otročícím cizincům.

Pojistiv si většinu ve státní radě, v níž mu hlavně předseda tajné rady *Viglius*, jakož i předseda finanční rady *Barlaimont* důležité služby konali, choval se k ostatním oponujícím členům jejím tak nešetrně a pánovitě, že musel vzbuditi opovržení nejvyšší; ano neostýchal se ani proti prvním mužům národa zřejmě vystupovati, dávaje jim při každé příležitosti na srozuměnou, že jimi povrhá a že neleká se jejich moci.

Vida, že je nenáviděn, mstil se za to tím, že zúmyslně urážel každého, koho považoval za svého nepřítele. Bylo to ovšem nediplomatické a neprozřetelné, než lidská vášeň i při mužích nejslavnějších vítězívá často nad rozvahou a chladností.

Granvella byl hrdý na své postavení, k němuž se povznesl se stupně nejnižšího bez protekce, jedině svým nadáním a svou prohnaností, a právě proto všem ostatním, kteří buď rodem anebo jměním stáli nad ním, s jakousi škodolibostí dával na jevo, že vzdor jich zděděným přednostem je nepovažuje sobě za rovny, že jimi pohrdá.

Dopouštěl se ve svém sebevědomí osobních

urážek i na mužích nejpřednějších, zejmena též na princi Oranienském, překaziv svými piklemi oba jeho sňatky, v něž tento zamýšlel vstoupiti, nejprvé s *lotarinskou* princeznou, později pak s princeznou *saskou*; dále na hraběti Egmontovi odmítnutím žádosti jeho za udělení převorství pro jakéhosi jeho příbuzného a konečně na hraběti Hoornovi, odnětím mu úřadu náměstka geldernského a zutphenského. Slovem, počínal si v každém ohledu tak zpupně a vyzývavě, že nijak nemohl spoléhati se na úctu Nizozemčanů. Však největšího bezpráví a největších hanebností dopouštěl se Granvella na přívržencích nového náboženství. Maje co vrchní soudce inkvisiční úplnou moc ve svých rukou, užíval k potlačení protestantismu prostředků nejhroznějších. S chladností věru ďábelskou odsuzovaly a popravovaly inkvisiční soudy nejen v hlavních městech, nýbrž i na vesnicích, na veřejných silnicích, vůbec všude, kdekoli vyskytl se třeba jediný vyznavač nové víry.

Tato ale byla již příliš rozšířena, aby bylo bývalo lze sebe násilnějšími prostředky ji vyhubit, a právě tímto nelidským pronásledováním ještě více přívrženců se k ní hlásilo, ovšem že více ze soucitu a spravedlivého rozhořčení než z náboženského přesvědčení. Vzpoura vůčihledě rostla, a nejednou se stalo, že shluknuvší se lid násilím otevřel brány, vězení, aby odsouzené kacíře osvobodil. Násilný odpor, hlavně ve valonských Flandřích, nabýval nebezpečných rozměrů, kdež jakýsi *Lounoi*, francouzský kalvinista, lid veřejně ku vzpouře vybízel. Města *Tournay* a *Valenciennes* byly touž dobou svědky povážlivých výjevů.

Neblahý tento stav musel konečně změniti se, řádění zběsilého ministra musela býti přítrž

učiněna, ač nemělo-li se státi Nizozemsko dějištěm všeobecné krvavé vzpoury.

Za tou příčinou spolčila se většina nizozemské šlechty, žádajíc vladařku za slyšení. Vůči všeobecnému jitření lidu, vůči ustavičnému domlouvání Viléma Oranienského a Egmonta musela konečně Markéta povolit a proto svolala veškeré náměstky provincií jakož i veškeré rytíře zlatého rouna k důvěrné poradě do Bruselu, v níž se tito přes domluvy Markétiny na tom usnesli, aby dva poslové vysláni byli ku králi do Madridu a o všem ho poučili. Zvoleni jsou *Florenc Montmorency* a pán z *Montigny*.

Však oba tyto posly předešla na radu Granvellovu Markéta poslem svým a oba jmenovaní pánové museli spokojiti se opět pouhými sliby, co zatím vladařka obdržela od Filipa tajné instrukce, by všemožně hleděla spojivší se nizozemskou šlechtu rozdvojit.

Činěno za tou příčinou všelicos. Hraběti Egmontovi a jiným prokazovány na příklad všelijaké pozornosti, které u Viléma Oranienského a jiných měly vzbuditi závist, zášť a konečně úplné nepřátelství. Prostředek tento, ač dosti praktický, osvědčil se přece nedostatečným.

Vilém Oranienský byl příliš chytrý, aby plán Filipův neprohlédl, a příliš poctivý, aby přízeň královu někomu záviděl, byť i nebyla, jako právě zde, pouze strojená. Konečný výsledek těchto piklů Filipových byl, že svazek šlechty stal se ještě pevnějším.

K předním vůdcům této strany, k Vilému totiž Oranienskému a k hraběti Egmontovi, přidružil se nyní ještě hrabě *Hoorn* a tito tři naléhali nyní jmenem celého národa na odstranění Granvelly. — Neznajíce piklů a šmejdů, kráčeli

cestou zákonní a zažalovali jej přípisem jejich jmeny podepsaným u krále co původce veškerých zmatků a nepořádků (r. 1563).

Opět ale předešla je vladařka, připravivši Filipa na jich žalobu, a skutečně byla také králova odpověď taková, jak dalo se předvídati. Za několik měsíců teprva odpověděl Filip, že bez vyslechnutí obou stran a bez platných důkazů nikoho nemůže odsoudit; aby poslali tedy někoho do Španěl, jenž by stížnosti tyto králi ústně přednesl a odůvodnil. Vyzvání to stalo se ovšem jen za tím účelem, aby záležitost tato co možná byla prodloužena.

Žalobníci, bezohledností touto uraženi, odeslali Filipovi druhý přípis, v němž bez obalu a spůsobem pádným vyslovili své přesvědčení, dodávajíce, že k vůli Granvellovi nikomu z nich nenapadne, aby do Španěl cestoval; a jestliže král tak málo si váží písemné žádosti svých *rádců*, že zříkají se raději svých míst ve státní radě, nemajíce chuti sloužiti za podnož choutkám člověka, jakým je Granvella.

Přes nalehavou žádost Filipa, v níž z opatrnosti sliboval, že přáním jejich sluchu popřeje, jen aby zůstali ve státní radě, vystoupili tito přece a odejeli okamžitě z Bruselu, umínivše si zároveň, že provedou spůsobem jiným, co nepodařilo se jim cestou zákona.

Jsouce si vědomi své oblíbenosti v lidu, sáhli k prostředku, jaký nemohl minouti se s účelem. Jich vůle měla se totiž státi vůlí celého národa; práce nebyla tu příliš nesnadná.

Lid vetřelce Granvellu z celé duše nenáviděl; bylo tudíž pouze potřebí, aby některý z vůdců jeho zvolal: „Pryč s ním!“ a celý národ spojil by hlasy své s hlasem jeho. Násilím to nešlo; byliť Nizo-

zemčané proti Filipovi příliš slabí. Granvella musel býti tedy veřejným opovrhováním, tupením, ohrožováním svého života dohnán tak daleko, až by postavení jeho stalo se mu nesnesitelným a on sám se poděkoval.

Vzdálením se jmenovaných tří vůdců národa ode dvora a veřejným prohlášením jich, že Granvellou opovrhujou co bídným náhončím Říma, učiněn k tomu začátek. Lid vida své miláčky státi v zřejmém odporu proti nenáviděnému ministru, přidal se šmahem k jejich straně, a bezohledným proklínáním, tupením a hanobením všeho, co tento podnikal, ulevoval svému srdci. Každý rozkaz Granvellův, každá jeho nová vyhláška uvítány smíchem; okázal-li se na ulici, uvítán a pronásledován nadávkami a výhrůžkami.

Šlechta předcházela vždy dobrým příkladem. Důkazem toho jest zvláště případ, který sběhl se právě v čase, kdy Granvella za své zásluhy o katolickou církev odměněn byl kardinálským kloboukem. Na radu hraběte Egmonta dali totiž mnozí šlechticové zhotoviti pro služebnictvo stejnou livrej, na níž vyšita byla bláznovská čapka v podobě kardinálského klobouku. Neslýchaná to pro Granvellu potupa!

Mimo jiné zhotoven a prodáván též veřejně obrázek, představující novopečeného kardinála, sedícího na vejcích, z nichž vylízali biskupové; nad jeho hlavou vznášel se čert, držící v ruce nápis: „Totoť jest můj syn, slyšte ho!“

Však ani na tom nebylo dosti. Rozhlášeno též mezi lidem, že Granvella zamýšlel úkladnou vraždou sprovoditi Oranienského a Egmonta se světa.

Zpráva tato postačila, aby mysli veškerého obyvatelstva zachváceny byly plamenem nejstraš-

livější zuřivosti. Granvella byl zničen. Až posud odpovídal na veškeré výhrůžky a potupy opovrženlivým smíchem anebo mlčením; než tímto případem nabyly hrozby lidu takového již rozměru, že vším právem počal se báti o svůj život. Hrdý neústupný fanatik počal konečně nahlížeti, že proti hlasu lidu je marný boj, a že musí ustoupiti moci, jíž se až posud neuprosně opíral jeho vzdor.

Stejnou měrou zastrašil tento případ také vladařku Markétu, která až posud slepě podrobovala se vůli Granvellově, stávajíc se takto, byť i nevědomky, jeho spoluvinicí. Pomýšlela sama na obrat. Bojíc se, aby hrozby lidu také proti ní se neobrátily, dala kardinálovi sama na jevo, že s jeho počínáním nesouhlasí, čímž postavení jeho i u dvora patrně počalo se viklati.

Toho ihned použili veškeří nepřátelé Granvellovi a obnovili své stížnosti, jež hrabě Egmont důraznými slovy přednesl vladařce, která, aby rozjitřené mysli poněkud uchlácholila, velmi přátelsky k Egmontovi chovala se, dávajíc mu zároveň na jevo, že vůli šlechty se podrobuje. Za tou příčinou vyslala ihned svého sekretáře *Tomáše Armenterosa* do Madridu, aby krále o nespokojenosti Nizozemska zpravil a Granvellovo propuštění vymohl.

Armenteros svědomitě své poselství vyřídil, než zarputilý, neustupný Filip ani tentokráte ještě se nepodal, odloživ celou tuto záležitost na jinou dobu.

Granvellovo postavení stávalo se co den obtížnější. Ode všech jsa opovržen, pronásledován a proklínán, samou vladařkou nevšímán, nahlédl konečně, že hvězda jeho počíná hasnouti. Hlavní ránu zadal mu však Egmontův výrok, znějící

v ten smysl, že pouze jemu (Egmontovi) má Granvella co děkovati, že je posud mezi živými; budoucně aby se sama vladařka starala o jeho bezpečnost.

Hlavně tedy bázeň o život přiměla Granvellu jako druhdy též Filipa II. k tomu, že své žalobníky předešel a sám zadal za propuštěnou; ovšem s tím úmyslem, že co nepodařilo se mu v Nizozemsku, vynasnaží se provésti u španělského dvora. Mimo zemi chtěl tento bídák nyní pracovat na záhubu nenáviděného národa. Než i v tom jej stavové nizozemští předešli, splnomocnivše Armenterosa, aby naléhal u krále na úplné odstranění Granvellovo ode dvora.

Ač nerad, musel Filip přece povolit. Poslal tedy sesazeného ministra r. 1564 do jeho rodiště, hrabství burgundského; však i odtud za nedlouho nizozemští stavové ho vypudili, dokládajíce, že dokud Granvella bude jich zemi na blízku, nelze ničeho dobrého se nadíti. Marná to ovšem byla obava; než uražená čest národa žádala pomstu úplnou.

Vida, že je úplně již málomocným, odebral se Granvella po smrti papeže Pia IV. do Říma, kdež právě vykonávána volba nového papeže. Zbývá mi ještě podotknouti několik slov o konečných osudech tohoto druhdy mocného vykonavatele Filipovy libovlády; byly méně smutny, než jak ničema ten zasluhoval.

Filip znal své lidi a věděl, že druhý Granvella tak snadno se nenajde a proto, nemoha s ním v Nizozemsku ničeho pořídit, jmenoval ho později svým náměstkem v Neapoli, kdež tento obvyklým spůsobem k úplné spokojenosti Filipově pracoval. Později, an byl již šedesát a dva roky stár, povolal ho Filip nazpět do Španěl, svěřiv

mu správu italských záležitostí. Osm let ještě setrval Granvella v tomto úřadě, byv mimo to jmenován r. 1585 arcibiskupem *beçansonským*, až konečně dne 21. září 1585 v sedmdesátém roce svého věku zemřel, byv po *čtyřicet let* věrným sluhou svého pána, horlivým vykonavatelem despotické jeho vůle.

V dějinách Nizozemska zůstane jmeno Granvellovo věčně černým písmem zaznamenáno.

IV.

Royalisté a Oranienisté. Rozmísky ve státní radě. Sněm tridentský. Egmontova cesta do Španěl. Nová věrolomnost Filipova. Počátky odboje. Plány Oranienského. Spolek nespokojené šlechty, jinak kompromis. Ludvík Nasavský a Brederode. Státní rada prohlašuje se proti Filipovi.

Veškeří šlechticové, kteří byli opustili svá místa ve státní radě, vrátili se po vypuzení Granvelly opět ku svým úřadům a závodili nyní mezi sebou v péči, aby neblahé poměry země opět byly urovnány.

Vladařka Markéta nemohouc vyhnouti se novému tomu proudu, dopřávala příznivého sluchu zvítězivší právě straně; stala se, ne-li přívržencem jejím, tedy aspoň přítelkyní, začež tato co den obsypávala ji důkazy oddanosti a náklonnosti.

Zdálo se, že všechen spor mezi ní a nespokojenou šlechtou je vyrovnán a že vladařka pouze ve smyslu šlechty veškeré záležitosti země od nynějška bude spravovat. — Třeba podotknouti, že Markéta vždy byla považována spíše za svedenou, že tudíž hanebnosti Granvellovy nebyly jí tak na vrub čítány, pročež také smíření s ní s menšími obtížemi bylo spojeno.

Markéta sama cítila se nyní více volnou, zbavena byvši pout, v něž mimovolně piklemi Granvellovými dala se ukovat, a právě tomu lze přičísti náklonnost její ku šlechtě, která méně pánovitým způsobem v mírnosti a dobrobě s ní se chtěla dorozuměti. A dost možná, že by úplné dorozumění bylo se stalo, kdyby bylo nebývalo mocné strany, kterou si Granvella za svého panování dovedl utvořit a která i po jeho pádu k politice jeho zřejmě se přiznávala.

Strana tato nyní ovšem na oko povolila, než tajně upřádala své sítě, vědouc, že získá si tím přízně Filipovy, který velmi těžce nesl vynucené na něm propuštění svého věrného sluhy.

K této straně, obyčejně *královsky smýšlejících* aneb *kardinalistů* zvané, náležel především president tajné rady, jmenovaný již *Viglius van Zuichem*, zarytý přívrženec papeženců; dále president finanční rady hrabě *Barlaimont*, státní radové vévoda *Arschot*, hrabata *Mansfeld*, *Megen*, *Aremberg* a j. Čtyři poslední patřili ovšem k nizozemské šlechtě a stáli na počátku pevně při straně protikrálovské, horlíce proti zavádění novot a proti inkvisici; ano Megen a Mansfeld bývali dokonce i nejdůvěrnějšími přáteli hraběte Egmonta, sdílejíce ve všem jeho smýšlení. Než dosti záhy ještě, vidouce v tom svůj prospěch, obrátili a stali se pro přízeň královu zrádci na své otčině a svém národě.

Jak jsem již pravil, neodvažovala se strana tato se svými plány veřejně vystupovati a tím také dá se vysvětliti méně tuhý odpor strany druhé *Oranienské*, jinak stranou *vlastenců* zvané. Myslilit přívrženci této, že jsou dosti silni, a mají-li vladařku na své straně, že ničeho netřeba se jim báti.

Jednali ovšem velmi neprozřetelně, a pohledneme-li na další průběh událostí, musíme říci, že i nerozumně.

Stará, pletichami Granvellovými rozežraná svornost zdála se býti takž jakž opět zjednána. Lid souhlasil úplně s jednáním šlechty a tato opět s počínáním vladařky. Než právě tato slepá důvěra položila základ k novým rozmíškám, které hrozily státi se horšími oněch, jichž Granvella byl původcem. Důvěra šlechty k vladařce byla by za jiných okolností ovšem zcela na místě bývala; zde ale byla přímo zhoubnou. Pánové zapomněli, že Markéta není samostatnou vládkyní Nizozemska, nýbrž pouze nástrojem Filipovy vůle, a že byť i chtěla, nemůže jednati tak, jak by si přála. Co samostatná vládkyně byla by snad Markéta stala se vzorem všech panovníků; bylať dosti mírná, dobrého srdce a steskům svého lidu přístupna, tím vším ale z rozkazu bratra svého býti neměla a nesměla. A na to zástupcové Nizozemska nikdy neměli zapomínati.

Čím nuceni jsme zabývati se, tomu také snadno přivyknem; nelze tedy diviti se, že i Markétiny dobré vlastnosti ztrácely co den na své síle a pravdivosti. Jsouc nucena k libovládě, konečně jí uvykla a prospěch Filipův stal se jí jediným vodítkem a mravním měřítkem u veškerém počínání. Nic není snadnějšího, než hráti si na všemohoucího, nic lichotivějšího, než býti za něho považovánu. V tom právě spočívá kouzlo a půvab kralování, k vůli němuž i mužové velkého ducha nasazovali druhdy vše, mnohdy i život. Třeba jenom jednou ovoce toho okusiti, a kdo není povahy úplně ryzé, skálopevné, snadno dává svésti se až k zapření všeho, co v něm lidského. Podléhají-li kouzlu tomu mužové, jak lze nediviti se ženám,

u nichž domýšlivost a touha, býti předmětem obdivování, mnohem větší mívá převahu nad rozumem než u mužů.

Též Markéta byla ženou, a byť i v mnohém ohledu třeba mužatkou přece jen ženou. Srozuměvši se se šlechtou, považovala se jaksi již za vítěze; i nedalo jí, aby své moci neužila. Ovšem že byl Filip vždy a všude zlým jejím duchem, majícím ji stále k tomu, aby hleděla spůsobiti v Nizozemsku nějakou rozmíšku mezi jednotlivými stavy.

Markéta neopomenula těžiti z důvěry napolo již usmířené šlechty. Vynutila na ní nejprvé povolení k vypsání nových daní, jež také lid k žádosti svých vůdců milerád platil. „Úslužnost za úslužnost,“ myslila si šlechta, přijímajíc od vladařky co den nové důkazy její důvěry a přízně a nepomyslíc na to, že vše to děje se jen na úkor měšťanského stavu, který znenáhla měl býti oslaben a se šlechtou rozdvojen. Šloť Markétě jedině o to, aby veškeru šlechtu pro sebe získala, domnívajíc se, že s lidem brzy bude hotova. Nemýlila se. Jako posud vždy a všude, tak i v Nizozemsku osvědčila se většina šlechty velmi nespolehlivou podporou domácího práva, kloníc se tam, kde lepší otvíraly se jí vyhlídky.

Šlechta jsouc Markétinými pozornostmi ustavičně hýčkána, stávala se co den hrdější a nadutější, až znenáhla zcela zapomněla, že zastupuje i ostatní třídy nizozemského obyvatelstva, a jen ve svůj prospěch jala se pracovati. Tak především a hlavně většina členů státní rady, bez rozdílu smýšlení: royalisté i Oranienisté.

Marny byly všechny domluvy Viléma Oranienského. Nebyliť právě všickni Vilémy Oranienskými.

Slovem, páni radové počínali si velmi libovolně. Vykonávání náboženských ediktů a řádění

inkvisice byla ovšem již přítrž učiněna, než páchány opět jiné věci, které, ač nečelily právě k záhubě svobody, přece veřejný pořádek ohrožovaly, věci, za něž by ani sám Granvella styděti se nemusel. Páni šlechticové a členové státní rady zbujněli a zapomenuvše, čím jsou vlasti své povinni, nestarali se leda o sebe a hlavně o svou kapsu. Stali se tím, proč dříve jiné kárali, zaprodávajíce městské i církevní úřady všem svým přívržencům a přátelům a neberouce při tom ohled na stáří a na zásluhy, nýbrž na to, kdo více podával. Že tímto spůsobem dostaly se k důležitým úřadům opět osoby, vlastní svůj zisk na zřeteli mající, a že z toho povstávalo mnohé nepřátelství, mnohá osobní zášť, leží na bíledni.

Po příkladu státní rady počínali si též mnozí náměstkové provincií, jakož i jiní vyšší úřadníci. Zavládla úplná libovůle, každý jednotlivec brál si na pána, a ješto od toho jen jeden krok jest k hrůzovládě, dalo se předvídati, jaký toho bude asi konec. Filipovi bylo to vhod.

Lid si toho z počátku nevšímal, dávaje se uchvacovati radostí nad zmírněním náboženských ediktů a bavě se pronásledováním inkvisičních soudců, kteří, nechtíce pochopiti nový obrat, stále ještě o své vůli ve smyslu Granvellově si počínali. Státní rada v zábavě této sama lidu napomáhala. Jeť na příklad známo, že bylo v Brüggeu na rozkaz státní rady několik příliš horlivých vykonavatelů náboženských ediktů jato a uvězněno. Lid považoval to za svobodomyslné a promíjel šlechtě poklesky, jež jinak jí samé více byly na ujmu než lidu, neboť v krátce již hlavně mezi ní nastaly nové rozmíšky a různice.

Tajná i finanční rada přičiněním *Viglia* a *Barlaimonta* přerušily konečně své mlčení a zřejmě

jaly se vystupovati proti většině státní rady. Tato nedala se ale zastrašiti a usnesla se na tom, aby veškerá působnost obou jmenovaných odborů státní rady přenešena byla na odbor první. Dílo míru bylo na novo překaženo.

K těmto rozmíškám přidružila se nyní ještě událost, která mžiknutím rozdmychala doutnající a roztroušené jiskry v jeden záhubný plamen.

Církevní sněm *tridentský*, svolaný za příčinou urovnání sporů Luterovým učením vyvolaných, dospěl totiž právě ke konci a veškerá jeho usnešení celému katolickému světu byla ohlášena. Jak tato usnešení vypadala, jest dostatečně známo. Místo smíření obou stran, katolické a protestantské, vyvolán jimi ještě prudší boj, směřující k záhubě všeho nekatolického.

Sněm tridentský nejen že v záležitosti potřebného smíru ničeho neučinil, on usnesl se mimo to na věcech, které u veškerého vzdělaného světa vzbudily přímo pohoršení a ošklivost. — Kletba, kletba a opět kletba bylo vše, čím se usnešení pánů kardinálů a biskupů vyznamenávala. Zastaralé, všemu zdravému rozumu příčící se dogmata znova uvedena v život a každému, kdo by jich neuznával, hrozeno kletbou a věčným zatracením. Ctění ostatků svatých a světic, s jejichž falšováním provozován pravý obchod, nařízeno s dvojnásobnou přísností; klášterům a mnichům vyhražena práva, jakých nikdy před tím nemívali; veškeré učení protestantů šmahem zatraceno, slovem, prohlášeny takové věci, že i sami katolíci s nevolí je uvítali. Tak především učinila sama vláda francouzská a některá knížata německá.

Jinak smýšlel Filip II. Usnešení sněmu tri-

dentského úplně souhlasila s jeho náhledy. Uvítal je s radostí tím větší, ješto mu tím podána zároveň příležitost, aby pod záštitou nových těchto církevních zákonů v nenáviděném Nizozemsku mohl prováděti svou libovůli.

Zcela opačně účinkovala tato usnešení na Nizozemčany. Zdravý rozum a svobodná mysl tohoto lidu příčily se ve všem zpátečnickým názorům sněmu tridentského. Rozhořčení bylo tím větší, když vladařka Markéta za nedlouho obdržela od Filipa rozkaz, by přiměla Nizozemčany k jich uznání a ku slepé poslušnosti. Nastal nový boj.

Ve státní radě pozvedl Vilém Oranienský první svého hlasu, dokládaje, že Nizozemčané usnešení sněmu tridentského uznati nemohou a nikdy neuznají. Vzdor tuhému odporu Viglia a jeho přívrženců přidala se státní rada většinou k náhledu Oranienského a usnesla se zároveň na tom, aby vyslán byl ke králi posel, který by jmenem celého národa proti této novotě se ohradil a jej k mírnějšímu jednání k protestantům přiměl. — Za posla toho zvolen hrabě Egmont.

Vladařka nijak neschvalovala tento krok, vypovídající Filipovi přímo válku; vidouc ale, že marný tu všeliký odpor, mlčela.

Větší odpor kladl proti tomuto usnešení Viglius, snaže se svou výmluvností je překazit; než pádné důvody Oranienského i jeho přiměly k mlčení. Rokováno s takovou prudkostí, že Viglius, starý, slabý již muž, tak se rozhorlil a rozčilil, že ranila jej druhý den na to mrtvice; málem byl by svou horlivost životem zaplatil.

Jeho nemoci použila státní rada. Povolala na jeho místo *Joachyma Hoppera*, člena tajné rady bruselské, jehož přiměla k tomu, aby ve prospěch strany Oranienské sepsal listinu, obsahující veškeré

stesky a stížnosti Nizozemska, aby ji Egmont předložil Filipovi.

Ještě před odjezdem Egmontovým do Španěl Viglius se pozdravil. Vida, že jeho odpor byl marný a že jeho hlas ve státní radě již pranic neplatí, požádal Egmonta, by mu vymohl zároveň na králi propuštění z úřadu.

V lednu roku 1565 odejel Egmont do Španěl, koje se nejkrásnější nadějí, že výmluvností jeho podaří se, přiměti krále k odvolání nešetrných rozkazů, týkajících se usnešení sněmu tridentského. A skutečně zdálo se, že u dvora madridského s otevřenou náručí na něj čekají, neboť jakmile vstoupil na území španělské, prokazováno mu královskými úřadníky a španělskými šlechtici tolik úcty a pozornosti, že nikdy toho se nenadál.

Totéž opětovalo se u samého dvora. Jako by Egmontovi nejlepším byl přítelem, uvítal ho Filip s vlídností téměř přepiatou a prokazoval mu po celou dobu jeho pobytu u dvora tolik šetrnosti, že Egmont z udivení ani nevycházel, nevěda, jak vysvětliti si královo počínání. Slovem, nakládáno s vyslancem Nizozemska tak vlídně, tak přátelsky, že Egmontova nenávist k Filipovi vůčihledě ochabovala; přiznával se sobě samému, že přece snad mocnářovi až posud bylo křivděno. Duch jeho počal kolísati.

Ještě více žasnul lehkověrný Egmont, když došlo na vyjednávání o náboženských záležitostech Nizozemska. Filip totiž vyslovil se, že je ochoten vyhověti přání svého milého národa nizozemského, že náboženské edikty budou zmírněny, že popravy jen v nejhorších případech budou vykonávány, a to, aby se předešlo všeliké pohoršení, tajně, beze vší okázalosti. Podrobnější nařízení sestavil Filip písemně, odeslav je po Egmontovi své sestře, vladařce Markétě,

Egmont tonul v blaženosti, že přinese svým krajanům zprávy potěšitelné. S přesvědčením zcela jiným opustil Madrid, obdržev ještě za svoje služby od Filipa 50 000 zlatých darem na cestu. Čeho sobě Filip již dávno přál, aby mu totiž některý z prvních vůdců Nizozemska sedl na vějičku, podařilo se mu. Egmont dal zaslepiti se přetvářenou laskavostí Filipovou tak, že zapřel dokonce i svou nizozemskou hrdost, ujistiv Filipa o své nejhlubší oddanosti. Když mu totiž činil král výčitky, týkající se onoho masopustního žertu, jejž stropili si na radu Egmontovu páni šlechticové na pohanění kardinála Granvelly (připevněním bláznovských čapek na livreje svých sloužících), odpověděl Egmont, že tím nemyslilo se nic zlého a že on sám je hotov s každým se potýkati, kdo by zlý smysl žertu tomu podkládal.

Ještě před prohlášením Filipovy písemné odpovědi ve státní radě rozhlásil vrátivší a samou loyalností rozplývající se Egmont mezi svými přáteli a přívrženci výsledek svého poselství, dokládaje při tom, že král není tak zlý, jak si jej myslili, že Nizozemčanům přeje a že lze nadíti se od něho nejlepších věcí.

Nizozemčané byli touto zprávou ohromeni a s pravou horečností očekávali den, kdy odpověď králova bude prohlášena. Konečně den tento se přiblížil a skutečně obsahovala odpověď Filipova vše, co Egmont před tím byl rozhlašoval. Mimo to ohlášeno též Vigliovi, že král s jeho žádostí za propuštění souhlasí, že však musí tak dlouho ještě ve svém úřadě setrvat, až by nový jeho nástupce *Karel Tyssenaque* vrátil se z Madridu, kdež právě za příčinou nizozemských záležitostí meškal; což mimochodem řečeno trvalo ještě celá

čtyři leta. Viglius byl příliš spolehlivý, aby jej Filip jen tak zhola byl propustil.

Mimo Viléma Oranienského a hraběte Hoorna celá téměř státní rada věřila slovům odpovědi Filipovy. Oba tito mužové ale proskoumali královu odpověď bedlivěji a seznali, že je velmi dvojsmyslně psána a že člověku, jako je Filip, nebude nesnadno, v každém případě jinak ji vykládati, než jak rozuměla jí většina státní rady. Varovali tedy před radostí předčasnou a radili k zdrželivosti. A skutečně se nemýlili.

Již po několika dnech vydán nový králův rozkaz, jímž nařízeno, aby proti kacířům bylo zakročeno s bezohlednou přísností, dále pak to, aby celé Nizozemsko podrobilo se usnešením sněmu tridentského. Tak rychle měnil Filip své výroky.

Nyní členové státní rady nahlédli, že nejen Egmont, nýbrž i oni dali se přetvářkou Filipovou zaslepit a že od tohoto člověka nic dobrého nelze jim více očekávat. — Nejvíce potupena cítil se Egmont, neboť přesvědčil se na novo, že Filipova pohostinnost a laskavost, jakož i skvělý jeho dar čelily pouze k tomu, by opustil stranu nespokojenců a španělského dvora se přidržel. Filip znal jeho moc, chtěl ho podplatit. To Egmonta popudilo tak, že veřejně nazval královo jednání věrolomností, podotknuv mimo jiné: „Jestliže král hodlá takto plniti sliby mně ve Španělsku dané, nechť přejme Flandry kdo chce; já složením všech svých úřadů osvědčím, že nemám žádného podílu v této věrolomnosti.“

Zatím svolána na rozkaz Filipa soukromá synoda nizozemského duchovenstva a theologů, kteráž usnesla se na tom, že vůle králova v každém ohledu musí býti vyplněna; při čemž ale

navrhovala, aby při dalším odsuzování kacířů brán byl alespoň ohled na pohlaví a stáří. — Než odpověď Filipova, jemuž usnešení ku schválení bylo zasláno, zněla opět v ten smysl, že na nic nemá bráti se ohledu, že s kacíři musí se naložit, jak toho zasluhujou.

Rozhořčenost nad tímto bezprávím, nad touto věrolomností byla všeobecná. Od vypuzení kardinála Granvelly Nizozemčané byli odvykli strašlivým soudům inkvisičním; dalo tedy předvídati se, že zostřenými edikty musí býti vyvolán odpor, v každém ohledu povážlivý. Již jednotlivé výstupy, vyvolané pouhou pověstí o nových rozkazech Filipových, tomu nasvědčovaly.

Ubohý lid, na novo zklamaný králem křivopřísežníkem, ulevoval svému hněvu, jak jen mohl. Potupné písně, podobizny a pamflety zaplavovaly celou zemi; na domech šlechticů nalézány plakáty, jimiž tito vybízeni, aby ujali se potlačované, novými rozkazy ohrožované svobody Nizozemska. Biskupům spíláno veřejně katových pacholků, katolické kněžstvo šmahem tupeno a pronásledováno.

Těmito událostmi zastrašena, nemohla se Markéta nijak odhodlati, aby královské rozkazy *veřejně* dala prohlásiti. Svolavši tedy veškeré členy státní rady a rytíře zlatého rouna, tázala se jich o radu. Tentokráte sám Viglius, který jindy vždy slepě podroboval se vůli královë, radil, aby prozatím bylo upuštěno od veřejného prohlášení nových ediktů, ješto při nynější rozčilenosti lidu smutné by to mohlo míti následky.

S jiným plánem šla k této poradě strana Oranienská. Vidouc, že proti vůli neústupného Filipa je marný všeliký odpor, že dřív neb později musí býti edikty prohlášeny, a že již nelze vyhnouti se krvavému odboji, dospěla k přesvěd-

čení, že bude lépe, stane-li se to teď, kdy lid na nejvýš je rozčilen, než později, kdy snad by již opět ochábl a s mučenickou klidností katu kladl hlavu na špalek. Zároveň mělo se tím nabyti jistoty, pokud lze na náměstky a královské úředníky spolehnouti se. Byl to ovšem prostředek zoufalý, než mezi dvěma zly bylo toto vždy ještě menším, oprávňujíc alespoň k naději.

Proto také povstal Vilém Oranienský a slovy pádnými vyslovil se pro prohlášení ediktu; strhnul ohnivou řečí svou většinu státní rady na svou stranu. Ač jednáno tu — snad poprvé — dle vůle tyrana Filipa, jednáno přece v jakýsi prospěch země, jež, zúmyslně k odboji vyzvána, musila zdvihnouti hozenou jí rukavici. A v skutku vržena tímto rozhodnutím pochodeň vzpoury mezi tichý, trpělivý, mírumilovný lid. Sám Vilém Oranienský zvolal po ukončení památné této schůze: „Nyní započne co nevidět velkolepá truchlohra.“

Poslány tedy královy edikty všem náměstkům provincií s rozkazem, aby svědomitě byly vykonávány a aby každý třetí měsíc byla podávána zpráva o výsledcích. Biskupům dána plná moc, že smějí při svých soudech žádati za pomoc světských úřadů, v nejhorším případě vojanské posily. Slovem, exekuce měla býti předsevzata s největší přísností a bezohledností. Dle vůle Filipovy prohlášeny jsou tedy ve všech městech tyto mandáty a hle — strana Oranienská se nemýlila; účinek byl takový, jaký předvídala.

Skoro všickni náměstkové vypověděli králi poslušenství a hrožili poděkováním se, dokládajíce, „že necítí v sobě povolání, aby stali se při velkém množství přívrženců nové víry katy nejméně padesáti tisíců lidí.“

Nejhlasitěji ozval se opět Brabant, ukazuje

ke všem privilegiím a právům, na něž král při svém nastoupení na trůn byl přísahal a vině veřejně Filipa z věrolomnosti. *Löwen*, *Antorp*, *Brusel* a *Herzogenbusch* podaly vladařce protest, žádajíce za zachování svých výsad a práv. V krátkém čase spojila se všecka větší města k nejtužšímu odporu. Šlechta a většina úřadů odepřeli inkvisičním soudům své pomoci. Celého národa zmocnila se myšlenka odboje proti věrolomnému tyranu.

V tomto všeobecném zmatku děly se i ve státní radě věci, které vladařku uváděly v zoufalost. Na její oddanost nemohla se Markéta ovšem nikdy zcela spolehati; rada její bývala jí ale přece vždy milou. Však nyní jeden člen po druhém od ní se odvracel, ano sám Vilém Oranienský, na jehož pomoc v osudném tomto okamžiku jedině spoléhala se, složil svůj úřad a odebral se do města Bredy. Hoorn jej následoval. Ačkoli neprohlásili se ještě veřejně za vůdce nespokojeného národa, činili tajně všemožné přípravy, sledujíce při tom mlčky počínání lidu, jenž hlavně revolučními spisy a plakáty vždy více se rozohňoval a hrozivěji vystupoval. Na pět tisíc takových to spisů vrženo mezi lid.

Markétě zbyl ze všech nespokojenců, kteří něco vydali, jediný Egmont, jenž nemohl se k tomu nijak odhodlati, aby opustil dvůr, kdež jeho ctižádosti a samolibosti tak skvělá dráha se otvírala. Však i tento Egmont byl pro ni ničím; setrvalť ve svém postavení nikoli k vůli Markétě, nýbrž k vůli sobě. Jako Oranienský a Hoorn pohlížel i on od té doby nečinně na veškeré události. Veškerá jeho činnost záležela nyní v radovánkách a hostinách, jichž od jakživa velikým byl milovníkem.

Podivným zdá se býti na pohled jednání těchto mužů; proto také uvalováno na ně z mnohé strany, zvláště šlechtické podezření, že nesmýšlejí jako poctiví republikáni. Postavení jich bylo v každém ohledu nesnadné. Zkoušeli již vše a vždy bez výsledku. Zbýval nyní jediný prostředek — vzpoura. Výsledek její byl ale tak pochybný, že nechtěli odpovědnost z toho uvaliti na svá bedra. Bez cizí pomoci netroufali si pomysliti ani ve snu na vítězství. Jaký byl tedy jejich plán?

Egmont byl skoro jako bez plánu; věřil v osud a čekal, jak tento rozhodne. Jinak Oranienský a Hoorn. Složili proto své úřady, stali se proto veřejně nečinnými, aby potajmu ucházeli se o pomoc některých sousedních protestantských zemí. Byli na oko nečinnými, však potají pracovali.

Cesta tato byla ovšem zdlouhavá a trapná; mělo se dříve na ni pomyslit. Rozčilení myslí bylo nyní ji tak veliké, že každou chvíli očekáván výbuch. Nebylo však vyhnutí. Vše záviselo skutečně jen na náhodě. Kdyby byli všickni smýšleli tak poctivě jako Oranienský, nebyla by se stala země dějištěm tolika hrůz a utrpení.

Jediné bylo lze Oranienskému vytýkati, že ustoupil příliš brzy, poskytnuv tak méně povolaným lidem příležitosti, aby zahrávali si na vůdce a rádce lidu, jenž v podobných poměrech vždy bývá náchylnější bezúčelným výtržnostem, než rozmyslnému klidnému jednání. V dobách rozhodných platí u množství vždy více křikloun než důmyslný rádce. Tak dělo se i zde.

Mnozí ze šlechty, vidouce příhodný okamžik k svému povýšení, sestupovali se ve spolek, jehož cílem mělo býti oslabení královské moci v Nizozemsku. Snaha, s jakouž k dílu přikročeno, byla poctivá; scházela ale k jeho provedení hlavní

věc — vlohy a obratnost, jinak by byli zakladatelé spolku nedopustili, aby již z počátku většina členů vyměnila obecný prospěch za osobní zášť.

Velká část členů tohoto spolku skládala se ze schudlých šlechticů, upadnuvších do bídy vinou samého Filipa, nepřipouštějícího, jak známo, rozené Nizozemčany ke královským úřadům. Méně tedy z lásky k vlasti, jako spíše ze msty přistupovali tito lidé k spolku, kterýmž ve své zaslepenosti doufali dosíci úplného pokoření španělské vlády.

Šlechtické toto spiknutí bylo vlastně uskutečněno, aniž kdo věděl jak. Z počátku beze všeho plánu, stalo se časem tak rozvětveným, že zdálo se spočívati na základech nejrozvážnějšího rozmyslu. V skutečnosti bylo tomu ale jinak.

První podnět k němu podalo zasnoubení pana z *Montigny*, při němž veliká část nizozemské šlechty v Bruselu se shromáždila. Při této příležitosti došla, jak zcela pochopitelno, řeč na veškeré zemské a politické události, o nichž všickni jednohlasně se vyslovili, že není vše takové, jak by mělo být. Za tou příčinou odbýváno několik veřejných porad, které stávaly se však co den horlivějšími a živějšími, tak že zřetel královských úřadů volky nevolky musel k nim býti obrácen.

Chtíce ujíti slídičským pohledům Filipových stvůr, přestali páni šlechticové scházeti se veřejně a spokojili se s poradami tajnými. Při těchto poradách súčastnili se též dva němečtí šlechticové, hrabata *Holle* a *Švarcenberk*, slibující jmenem celého protestantského Německa potlačenému Nizozemsku hory doly. Oba tito pánové byli ale obyčejní dobrodruhové, chlubící se mocí, jakéž jaktěživi neměli. Již tedy ta okolnost, že páni spiklenci slovům dvou těchto mužů dávali víry, ozna-

čuje nejlépe jejich nepatrné státnické vědomosti a vlohy.

Veškeré tyto porady měly také skutečně z počátku ráz více romantický než praktický; neboť mezi všemi těmito pány nespokojenci nebylo jediné hlavy, která by dost nepatrné jen spiknutí s úspěchem byla dovedla sorganisovat. K tomu bylo třeba ducha nějakého Oranienského a nikoli více méně dobrodružných Don Quixotů, jakým byl na příklad jinak velmi smělý a udatný hrabě *Ludvík Nasavský*, bratr Viléma Oranienského, který skutečně také po několika tajných poradách postavil se v čelo šlechtických spiklenců.

Jak praveno, byla k činu takovému doba velmi příhodná a nelze diviti se, že duchové méně velcí odvažovali se na věci vyžadující větších schopností. — Markéta z Parmy byla osamělá, bez rádců, většina státní rady se poděkovala, španělské vojsko nebylo v zemi, veškerý skoro národ stál v odporu proti vládě. Zda mohlo býti k výtržnostem příhodnějšího okamžiku nad tento? *Jaký* bude výsledek — na to nepomýšleno.

Akce tedy počala. Mimo *Ludvíka Nasavského* a *Jindřicha Brederode*, kteří oba patřili k nejvznešenějším rodinám nizozemské šlechty, přistoupili z počátku (v listopadu r. 1565) ku spolku spiklenců především hrabě *Karel Mansfeld mladší*, syn jmenovaného již Mansfelda, nejhorlivějšího přívržence Filipova; dále hrabata *Kuilemburk*, *Bergen*, *Battenburk*, *Jan z Marnixu*, pán *z Thoulouse*, *Filip z Marnixu*, pan *ze St. Aldegonde*, a mnozí jiní.

Sešedše se v domě jakéhosi pana z *Hammesu*, zavázali se mezi sebou přísahou, jejíž účel značí se nejlépe následující, všemi přítomnými podepsanou listinou. Zníť u výtahu takto:

„Ješto některé špatně smýšlející osoby pod škraboškou náboženského nadšení, v pravdě ale z pouhé lakoty a z panstvíchtivosti, krále, našeho pána, přemluvily, aby v této zemi zavedl nejopovržlivější soud inkvisiční, soud, který příčí se všem lidským a božským zákonům, který co do nelidskosti převyšuje veškeré barbarské instituce pohanství, který inkvisitorům každou jinou moc podřizuje, lidstvo k věčnému otroctví snižuje a svým špehováním každého poctivého občana ustavičně smrtelným mukám vystavuje, tak že každému knězi, každému věrolomnému příteli, každému Španělovi, slovem každému ničemnému chlapovi je volno, kdykoli chce a koho chce u soudu zažalovati, zatratiti a odpraviti, aniž tomuto bylo by popřáno, dověděti se, kdo jest jeho žalobníkem, aneb provésti důkazy své nevinnosti: usnesli jsme se my nížepsaní, že budeme bdíti nad jistotou svých rodin, svého jmění a vlastních svých osob. Spolčujeme se tedy za tou příčinou a zaručujeme se slavnou přísahou, že zavádění tohoto soudu dle možnosti na odpor se budeme stavěti. Zároveň prohlašujeme, že nezamýšlíme tím proti králi a pánu svému nic nezákonitého, nýbrž že je nezvratný náš úmysl, vládu jeho podporovati a chrániti a pokoj udržovati. Dále slibujeme a přísaháme, že vzájemně druh druha v každou dobu a na každém místě budeme hájiti a brániti, především ale, co se týče odstavců, v tomto kompromisu zaznamenaných. Zaručujeme se tímto, že žádná žaloba proti nám, ať si jakým koli jmenem je vyšperkována, ať zove se rebelií, povstáním či jinak, nebude s to, aby naši přísahu vzhledem k obviněnému zrušila aneb našeho slibu jemu daného nás sprostila. Žádný čin proti inkvisici namířený nemůže býti vzpourou zván. Kdo tedy

z té příčiny snad byl by jat, tomu se zaručujeme, seč jsme, ku pomoci přispěti a všemi dovolenými prostředky jeho svobody se domáhati. V tom i ve všech pravidlech našeho počínání, zvlášť ale co se týče odporu proti inkvisičnímu soudu, podáváme se dobrozdání celého spolku anebo též soudu oněch, které jednohlasně za své rádce a vůdce zvolíme. Na důkaz toho a k potvrzení našeho spolku dovoláváme se jmena všemohoucího boha, stvořitele nebe i země, který srdce, svědomí a myšlenky zkoumá a též čistotu našich zná. Prosíme za ochranu Jeho svatého ducha, aby štěstí a čest korunovaly náš úmysl — ku slávě Jeho jmena a k požehnání a věčnému míru naší vlasti."

Tato listina, jinak *kompromis* nazvaná, rozeslána ihned do veškerých provincií. Neminula se účinkem. O překot hlásili se lidé všech stavů a vyznání k novému tomuto spolku.

Ještě před rozejetím se spojenců uspořádali hrabata Holle a Švarcenberk v Bredě a hned na to opět v Hogstratenu hostiny, kterých většina podepsaných šlechticů se súčastnila a při nichž rokováno o tom, má-li se zbraní v rukou na tomto usnešení býti trváno, či má-li se vladařce podati nová žádost.

K hostině poslední dostavili se náhodou též Vilém Oranienský, Egmont, Hoorn a Megen. Jak samo sebou se rozumí, nepodepsali tito mužové kompromis, naopak, radili k mírnosti, dokládajíce, že doba ještě nenadešla, aby zbraněmi proti vládě muselo vystoupiti se. Ano, Megen neměl nic spěšnějšího na práci, než že za tepla ještě podal vladařce zprávu o celém kompromisu.

K bázni, jakouž zvěst tato naplnila Markétu, přidružila se hned na to nová, když došla zpráva, že spojenci sbírají na kvap armádu dvaceti tisíců

mužů, která prý co nevidět bude státi v úplné zbroji. Zpráva ta byla ovšem přepjatá, než v takových povážlivych okolnostech každé sebe menší hnutí naplňuje vinníky dvojnásobnou bázní a nutí k opatrnosti.

Za tou příčinou kázala vladařka na rychlo svolati veškeré zbývající ještě členy státní rady, žádajíc zároveň Viléma Oranienského a Hoorna snažně, aby jí opět radou byli nápomocni.

Celé čtyři měsíce to trvalo, než sešla se státní rada, mezi kterýmžto časem Markéta neopomenula činiti přípravy k odporu, dávajíc ohledati a opravovati veškeré pevnosti a tvrze.

V březnu r. 1566 konečně zasedla opět státní rada. Úpěnlivým prosbám Markétiným podařilo se i Viléma Oranienského i Hoorna do ní dostati; s jakým ale přesvědčením zasedli oba tito mužové na svá stará místa, uvidíme později.

Mimo Oranienského a Hoorna shromáždili se tentokráte v radě ještě Egmont, Viglius, Bruxelles, vévoda Arschot, hrabata Bergen, Megen, Aremberk, Hoogstraten, Barlaimont, pánové z Montigny a Hachicourt a veškeří rytíři zlatého rouna.

Hlavní otázka, o níž jednalo se, byla, má-li vládařka předpustiti spojence, kteří s prosební listinou k ní chtěli obrátiti se. Po delším rokování, v kterém přívrženci vlády proti spojencům se vyslovili, Oranienský ale a Hoorn pádnými slovy na vládu, ano na samého krále si stěžovali, přidala se většina k jich náhledu: že mají spojenci býti k slyšení předpuštěni.

Druhý den pokračováno v poradě a sice o královských ediktech, při níž vladařka, vidouc na druhé straně nepřemožitelnou přesilu, konečně se vyslovila, že je volna, vzdor příkazům královým náboženské edikty zmírniti. Však přívrženci Fi-

lipovi nechtěli nijak a v ničem povoliti, trvajíce na svém, že edikty musejí býti dodrženy a dle vůle královy prováděny.

Tu povstal Oranienský a delší duchaplnou řečí poukázal k bezpráví, jakého dopouští se vláda touto inkvisicí, horle při tom hlavně proti Římu. Slova jeho měla mocný účinek; neboť většina státní rady přidala se na jeho stranu a usnesla se na tom, že inkvisiční soudy mají býti zastaveny a na některých místech po případě úplně zrušeny.

Vladařka musela volky nevolky s novým tímto usnešením souhlasiti. S bázní očekávala nyní jak rozkazy královy, za něž v záležitosti té neprodleně žádala, tak další počínání si spojenců, kteří, dověděvše se o výsledku porad státní rady, tím úsilovněji na to naléhali, by sliby tyto ve skutek byly uvedeny. Tušila, že vláda bude muset nyní snad ve všem povolit, co odbojná šlechta bude žádati.

V.

Guesové, jich počátek a jmeno. Zmírnění ediktů, jinak moderace. Opětné odstoupení Viléma Oranienského a Hoorna. Veřejná kázání a jich následky. Oranienský v Antorpu. První rozmíška mezi Guesy. Bergen a Montigny ve Španělsku; výsledek jich poselství. Vzbouření; drancování kostelů a klášterů.

Jak nepatrným a malicherným zdál se býti z počátku tento kompromis, tak mocným počal se jeviti teď, kdy členové jeho se přesvědčili, že vláda z bázně před nimi počíná povolovat.

Okamžitý, při veselých hostinách vzniklý nápad několika velmožů byl základem spolku, k němuž

později protišpanělské obyvatelstvo obou vyznání o překot se hlásilo. Z malicherného kompromisu povstal vyhlášený spolek *Guesů* či Geusů (žebráků), který veškeré protiprotestantské panovníky naplňoval bázní a úžasem.

Povězme, jak se to stalo.

Sotva že rozšířila se zvěst o usnešení státní rady, týkající se předpuštění spojenců, již vydali se tito, v počtu celkem asi *dvou set* jezdců do Bruselu, aby přednesli vladařce svá přání. Ješto byli všickni ozbrojeni, lekla se Markéta tak, že chtěla dáti se na útěk, kdežto opět někteří z její přívrženců radili k uzavření městských bran. Obojí návrh ale zamítnut většinou státních radů, tvrdících, že spojence v dobrém úmyslu přicházející dlužno vlídně uvítati. Bez hluku, ovšem ale za nesmírného účastenství bruselského lidu, vpuštěni tedy ozbrojení spojenci do města.

Hned první den, totiž 4. dubna 1566 shromáždili se všickni v *Kuilemburgově* domě, kdež k návrhu Brederodovu zaručili se všickni novou přísahou, že v nejhorším případě jsou volni, se zbraní v ruce vzájemně se podporovati a sobě pomáhati.

Téhož dne přibylo k nim ještě z jiných krajin množství společníků, tak že celý zástup čítal na čtyři sta mužů, kteří druhého dne na to, v slavnostním průvodu, vždy po čtyrech, vedeni jsouce Brederodem a Ludvíkem Nasavským odebrali se k vladařce.

Celé město bylo na nohou, neboť průvod tak velkolepý, sestávající ze samých šlechticů, byl divadlem v skutku neobyčejným.

Žádost spojenců, s posvátnou klidností a vážností Brederodem přednešená, zněla u výtahu takto: „Nikdy nescházelo nám věrnosti k našemu

králi, aniž teď chceme vzdáti se jí. Však raději volíme upadnouti v jeho nemilost, než abychom ho neupozornili na následky, které násilným zavedením inkvisice a dalším trváním na ediktech hrozí naší vlasti. Kojili jsme se po delší dobu nadějí, že všeobecné shromáždění států odpomůže steskům těmto; teď ale, když i tato naděje se nevyplnila, máme za svou povinnost, abychom paní vladařku před zlými následky varovali. Prosíme tedy Vaši Výsost, abyste nějakou dobře smýšlející a věci znalou osobu do Madridu odeslati ráčila, kteráž by přiměla krále k tomu, by k jednohlasné žádosti národa inkvisici a edikty zrušil a místo nich ve všeobecném shromáždění států ustanovil jiné lidštější soudy. Zatím ale než král svou odpověď prohlásí, žádáme, by ediktů a inkvisice nebylo již upotřebováno. Jestliže pokorné naší žádosti nebude sluchu popřáno, dovoláváme se svědectví boha, krále, Vaší Výsosti a všech Vaší Výsosti radů, že jsme učinili svou povinnost, neručíce za nic, co se stane.“

Na tuto žádost odpověděla Markéta, že třeba ji vzíti na přísnější rozvahu, by druhý den dostavili se opět a vyslechli její usnešení.

Mezi tím dostavili se ještě hrabata *Bergen* a *Kuilemburk* se svými přívrženci, tak že zástup, jdoucí sobě druhého dne pro vladařčinu odpověď, byl mnohem větší a průvod mnohem imposantnější, nežli dne předešlého.

Odpověď, napsaná na okraji žádosti, zněla v tento smysl: „že nelze vladařce o své vůli inkvisici a edikty zrušiti, že ale přeje si, aby páni vyslali ze svého středu posla ke králi; ona že žádost jejich všemožně bude podporovat; prozatím že bude inkvisičním soudům dáno nařízení, aby počínali si mírněji; začež ale od spojenců se žádá,

by ničeho nepodnikali na škodu katolického náboženství.“ Načež odpověděli opět spojenci, že budoucí jejich chování záleží jedině na provedení vladařčiných zámyslů.

Jak viděti, byla obojí odpověď, jak Markéty tak spojenců, velmi nejasná a dvojsmyslná. Celá záležitost nepokročila ani o krok. Proto ale přece usnesli se spojenci, že vyčkají odpovědi královy; hlavně prý za tou příčinou, aby se jim snad později nevytýkalo, že jednali nezákonně.

Na počest všem přítomným velmožům uspořádal téhož dne hrabě Brederode skvostnou hostinu jíž súčastnilo se tři sta osob a při níž základ položen k proslavenému spolku *žebráků*, o němž zmínil jsem se již shora.

Když totiž byli všickni hosté jak náleží rozjařeni, povstali někteří, tvrdíce, že audience u vladařky a vyhýbavá její odpověď byly vlastně pohaněním celého jich spolku; načež opět jiní doložili, že prý zaslechli, jak hrabě *Barlaimont* o celé deputaci nešetrně se vyjádřil, šeptaje prý vladařce po francouzsku do ucha: „aby se nebála hromady těchto žebráků“ (gueux).

Toho všickni ihned uchopili se; a že právě při této hostině také o to jednalo se, aby spolek dal si nějaké jmeno, přijat jednohlasně Brederodův návrh, aby všickni nazvali se *žebráky* (Guesy). K dovršení tohoto výstupu zavěsil si Brederode po tabuli kolem šije žebráckou mošnu, a s provoláním „Ať žijou Guesové!“ připil spolku novým jmenem obdařenému z dřevěného, sprostého poháru, načež tento s nesmírným hlukem a pokřikováním „Sláva Guesům,“ koloval od úst k ústům. — Zde budiž podotknuto, že též Oranienský, Egmont a Hoorn hostiny této se súčastnili, což ještě větší zavdalo příčinu k jich pode-

zřívání, ačkoli všichni tři byli ve společnosti té pouze co hosté, nikoli co Guesové.

Již druhý den rozšířila se po celém Bruselu zvěst o tomto výstupu a jako na povel byla v málo dnech velká část obyvatelstva oblečena v popelavé žebrácké šaty, jež členové Guesského spolku zvolili za šat spolkový. Někteří připevnili si též na klobouk anebo na pas malou dřevěnou misku a nůž, jakých žebráci tehdejší užívali. Mimo to zavěsil si každý člen kolem šíje stříbrný neb zlatý peníz, nazvaný jinak „žebrácký halíř“, na jehož jedné straně bylo lze čísti slova: „Věrní sobě až k žebrácké mošně.“

Toť tedy původ jmena, jež později nejen v Nizozemsku, nýbrž i ve Francii a jiných zemích přisvojili si všickni, kteří od katolické církve odpadli anebo proti vládě bojovali.

Před svým rozejitím se navštívili spojenci vladařku ještě jedenkráte, připomínajíce jí daný slib a následky, které by mohlo míti nedodržení jeho. Zvolivše pak ještě ze středu dvanácte představených a pro každou provincii zvláštního zpravodaje, kteří by záležitosti spolku spravovali a jednání dvora bedlivě sledovali, opustili Brusel, vypálivše pod jeho hradbami na rozloučenou několik ran z ručnic.

Hned po jich odjezdu sepsal na rozkaz vladařky její písař *Berti* nové, mírnější edikty, týkající se inkvisičních soudů. Šlo nyní jen o to, mají-li tyto edikty, jinak *moderace* *) nazvány, ihned prohlášeny anebo teprv králi ku schválení předloženy býti. Vzdor tomu, že Vilém Oranienský

---

*) Moderace tyto byly tak nepatrny, že lid nazýval je později potupně „morderace“.

navrhoval neodkladné jich prohlášení, vyslovila se, ovšem že malá většina státní rady, byvši vladařčinými prosbami pohnuta, pro případ druhý, a úřad prostředníka svěřen markýzi *Bergenovi**) a baronu z *Montigny*, kteří ihned vydali se na cestu do Madridu.

Případ tento Viléma Oranienského urazil i popudil. Bylť přece vladařkou takořka uprošen, aby své místo ve státní radě opět zaujal, a nyní viděl, že jeho rady tak málo dbáno, že vladařka sama hlasy proti němu sbírá. Mimo to dověděl se též, že král jeho ráznost, s jakouž vždy pro blaho Nizozemska ve státní radě vystupoval, ve zlé mu vykládá a ze zřejmého nadržování odbojné šlechtě jej viní. Ký tedy div, že opětně ohlásil vladařce své vystoupení ze státní rady, v čemž také Hoorn a tenkráte i Egmont jej následovali. První odstoupil na dobro, odebrav se na své statky, Egmont pod záminkou choroby odejel do lázní.

To vladařku polekalo. Domýšlela se, že tito tři mužové, jakmile zcela vystoupí ze státní služby, nebudou rozmýšleti se dlouho, aby přidali se zřejmě ku straně odbojné šlechty, že pouze jich veřejné postavení co rádců koruny zdržovalo je posud od tohoto kroku. Úpěnlivými prosbami přiměla opět Viléma Oranienského a Egmonta, že úřady své znova nastoupili. Jediný Hoorn přání jejímu nevyhověl, vysloviv se, „že od nynějška nebude již sloužiti ani císařům ani králům.“ Bylť méně diplomatem než oba jeho přátelé, kteří vidouce, jak

*) Tento markýz Bergen je zcela jiná osobnost než jmenovaný již hrabě Bergen, kterého nalézáme v řadách spojenců.

Markéta o ně stojí, doufali nyní svým vlivem více dosíci než jiní trpným či násilným odporem.

Spolek Guesů rozmnožil se zatím v krátkém čase tak, že velká část Nizozemčanů počítala se k jeho členům. Jest to zcela pochopitelno.

Obdrževše zmírněnými edikty, které ovšem ještě Filipem nebyly potvrzeny, takous jakous záruku, že nebudou více pro své náboženské přesvědčení stíháni, přihlásili se veškeří přívrženci nové víry, jakož i mnozí méně fanatičtí katolíci ku spolku, jehož původce považovali první za ochrance své náboženské, druzí za ochrance své občanské svobody.

Též velká část vystěhovavších se dříve protestantů vrátila se do své otčiny, jakož vůbec všickni, kteří až posud tajně přihlašovali se k novému učení, veřejně co jeho přívrženci vystupovati se jali. Slovem, strana odpůrců Říma a téhož ochrance, španělského krále Filipa, značně převyšovala stranu ryze katolicky a královsky smýšlejících.

Markéta ovšem doufala, že povolností se strany vlády velká část nepřátel přejde do jejího táboru, než přišla se svou povolností poněkud pozdě. Guesové, domýšlejíce se míti vítězství na své straně, počínali si právě jako vítězové.

Nizozemčané, ač ve všem skoro jim povoleno, nemohli nijak zapomenouti na strašná příkoří, jim dříve činěná. Byla to tedy spíše dlouho tajená msta než náboženské nadšení, která udržovala je v stejném, ne-li v tužším odporu proti nenáviděné vládě. Cokoli sem tam mluveno o neporušené a neporušitelné věrnosti ke králi, byla patrně jen pouhá slova a holé fráze. Dříve byli by snad

Nizozemčané každý povolný skutek vlády s jásotęm uvítali, zapomínajíce na vše, co se stalo; než nyní byla míra jejich utrpení příliš plna, aby tak zhola byli mohli zapomenouti.

Vášeň lidská řídí se průpovědí „zub za zub, oko za oko". A zvláště nižší třída obyvatelstva, nevědouc sama co činí, povoluje nezřídka uzdu nenasytné vášni, dychtící po pomstě; tím více pak, kdy nepovolaní vůdcové a kazatelové vášeň tuto ještě více podpalujou a rozdmychujou. V podobných případech je rozmysl a chladnost hlavní věcí. Obou postrádali vůdcové Guesů, nečiníce rozdílu mezi lidem a chátrou.

Zakladatelé „žebráckého" spolku jednali příliš nerozvážně. Jsouce republikány, nemohli ovšem jinak, než hlásati zásadu „rovnost všech"; zapomněli ale při tom, že hlavní síla národa spočívá ve třídě pracující a nikdy v oněch masách výstředních povalovačů a zahalečů, kteří čekají vždy jen na příležitost, aby tak či onak ve svůj prospěch mohli těžiti; a že zvláště ve státě oplývajícím hmotným blahobytem, jakým bylo Nizozemsko, bývá takovýchto lidí veliké množství, leží na bíledni. Byli to nejvíce dobrodružní, ze svých zemí buď vypovězení neb uprchlí cizinci, jimž nijak nešlo o dobrou věc, nýbrž o pouhé výtržnosti.

Odpor Nizozemčanů byl zcela oprávněn; měl ale býti lépe řízen, aby nedostali se na vrch lidé, kteří domácí svobodu v mnohém ohledu ještě více ohrožovali než sám despota Filip II.

Na štěstí netrvala tato libovláda dlouho. Odboj Nizozemska proti Filipovi nabyl později takové tvářnosti, že musí vzbuditi úctu každého poctivě a svobodně smýšlejícího člověka. Co před tím dělo se, byl pouhý výbuch rozlícených, nevá-

zaných vášní; později teprv slavila pravá republikánská statečnost skvělé vítězství.

Jak tedy praveno, slíbenými moderacemi nadchnutí protestanté vystoupili rázně u veřejnost, hlásíce se bez bázně a s nadšením k své víře. V krátkém čase bylo celé Nizozemsko zaplaveno přívrženci rozličných sekt, z nového učení povstalých, z nichž zvláště Luterané, Calvinisté a anabaptisté *) u značném počtu se objevovali. K náboženství luteranskému hlásila se většina šlechty a zámožného měšťanstva a hlavně obyvatelstvo východní části Nizozemska, hraničící s Německem. Největší počet vyznavačů vykazovalo učení Calvinovo, k němuž hlásily se veškeré jižní provincie, zvláště Flandry a vůbec nižší třída obyvatelstva. Nejméně přívrženců čítali anabaptisté, jichž hlavním sídlem byl Friesland.

Ačkoli všecky tyto sekty co do náboženských náhledů valně od sebe se lišily a často na sebe nevřely, pojila je přece jedna páska k sobě, nenávist totiž proti papežencům, proti inkvisici a španělské vládě. Právě proto, z bázně totiž před zmáhajícím se protestantismem musily inkvisiční soudy ještě před potvrzením moderace ve své práci ustati.

Z tajných dříve schůzí přívrženců nového učení staly se pojednou schůze veřejné. Jako u nás v Čechách za husitských válek odbývána po všech krajích veřejná kázání, k nimž ze všech končin sbíhali se zbožní posluchači: tak dělo se

---

*) Sekta anabaptistů povstala ve Cvikově návodem jakéhosi *Tomáše Münzera* a *Storcha* soukeníka. Hlásajíc, že ku spasení je třeba *nového* křtu, přijímala opětným křtěním přívržence do svého středu. V Nizozemsku nazývali je jinak také *Mennonity* po jich kazateli jistém *Mennonovi*.

nyní také v Nizozemsku, s tím leda rozdílem, že zde zastávali úřad kazatelský většinou lidé nepovolaní, ano i prostí řemeslníci.

Mezi těmito kazateli vyznamenávali se svou výmluvností a urputností *Heřman Stricker*, *Petr Dathen* a *Ambrož Ville*.

Většinou byli tito hlasatelé slova božího cizinci, buď Francouzové nebo Němci, jimž hlavně šlo o to, aby dostalo se jich Calvinistickým a Luteranským krajanům Nizozemskem hmotné posily.

Jaké měly tyto schůze následky, leží na bíledni. Rozohnění posluchači, jak již praveno, většinou to lidé, jež nevázalo k domácímu krbu žádné zaměstnání, lidé zahálčiví, dali se záhy tak uchvátiti, že každý jednotlivec považoval sebe za vyvoleného; každý cítil se býti pánem, nikdo sluhou. Nic nebylo lidem těmto svato; brojili i proti svým vlastním spoluvěrcům, kteří z rozumných ohledů schůzím těmto vyhýbali se; slovem, byla to více méně pravá luza.

Nejhrozivěji vystupovali tito lidé v Antorpu, tak že sami obyvatelé města toho vyslali k vladařce posly, žádajíce za pomoc proti těmto neplechám; žádali ji, aby sama přijela do Antorpu a svou autoritou přítrž učinila blížícímu se nebezpečí. Však Markéta považovala to pod svou důstojností, aby vzala na sebe úřad prostřednice mezi měšťanstvem a chátrou a poslala místo sebe hraběte *Megena*. To ale bylo právě tolik, jako by oleje nalila do ohně. Megen byl znám co nejzuřivější odpůrce Geusů a proto také uvítán v Antorpu nadávkami a spíláním, tak že bez pořízení vrátil se opět ke dvoru.

Nyní uchopila se této záležitosti sama státní rada, doléhajíc na Markétu, aby, nechce-li sama

odebrati se do Antorpu, vyslala tam alespoň muže, který u všech vrstev obyvatelstva požívá důvěry.

Markéta připadla opět na Viléma Oranienského. Po dlouhém prošení dal se tento konečně přemluvit a vydal se na cestu, při čemž na novo přesvědčil se, jaké požívá u lidu lásky a vážnosti. S jasotem uvítalo jej celé město co svého spasitele, a výmluvnosti jeho skutečně také podařilo se, že uvedl vše opět do pořádku, zaručiv se zároveň oběma stranám, jak katolické, tak protestantské, že jim nijak již nebude více ubližováno.

Zároveň vydala také Markéta k členům gueského spolku provolání, připomínajíc jim slib jejich, že ničeho podnikati nebudou na škodu katolického náboženství, a žádajíc je, aby k udržení veřejného pořádku podali jí pomocnou ruku.

V takovýchto nepokojných dobách sebe nepatrnější maličkost zavdává příčinu k novým různicím a nepokojům. Tak i nyní. Markétino, jinak dobře míněné provolání vyvolalo novou bouři. Patrně čekáno tu pouze na příležitost.

Brederode spatřoval v provolání tomto jakousi výtku činěnou Guesům za příčinou sběhších se právě výtržností, chátrou zaviněných. Svolal tedy na kvap všeobecnou schůzi do *St. Truyenu*, k níž skutečně dostavilo se 2000 členů a v níž na návrh Brederodův jednáno o tom, jak třeba zachovati se vzhledem k Markétině provolání.

Usnešení stalo se v ten smysl, že nelze jim dříve dané slovo vyplnit, dokud neuvidí, že stejně jedná také *král*, který na zaslaný mu návrh o moderaci byl posud neodpověděl. Jak viděti, byl to již více zlomyslný vzdor než co jiného.

Aby schůzi této dodali ještě větší imposantnosti, usnesli se též, že požádají za prohlášení úplné náboženské svobody. Tímto usnešením ale

velká část katolických členů tak byla polekána, že okamžitě ze spolku vystoupila, mezi jinými též mladý hrabě Mansfeld, o němž byla již na jiném místě zmínka učiněna. — Tento čin nejlépe vyznačuje tehdejší katolíky. Chtěli svobodu, ale jen pro sebe; přidali se jen proto ke Guesům, poněvadž viděli v tomto spolku mocného zastance občanské své svobody; možná, že nabyvše jí, byli by se později sami proti němu ozbrojili, jen aby měli nadvládu.

Markéta, uleknuvši se smělého počínání Guesů, a tušíc, že by později ještě více mohli žádati, vešla se sněmovníky St. Truyenskými ve vyjednávání, žádajíc, by ničeho nepodnikali, dokud králova odpověď by jí nedošla, k čemuž vyžádala si ještě lhůty dvaceti a čtyr dnů.

Pohledněme nyní, jak dařilo se zatím ve Španělsku oběma poslům Markétiným, markýzi *Bergenovi* a panu z *Montigny*.

Žádost Guesů, z dřívějšího vypravování již známá, obsahovala mimo jiné i prosbu, aby král osobně do Nizozemska se dostavil a vzniklé spory urovnal.

Přes výmluvnost Montignyho, který s duchem znaleckým líčil Filipovi neblahý stav země a s důrazem přimlouval se hlavně za svolání generálního sněmu států, jakožto za jediný prostředek k odstranění všech zmatků, protahoval Filip záležitost tuto den ode dne, nechtěje ani na píď ustoupiti od svých nekalých zásad. Konečně na ustavičné dolehání samé Markéty odhodlal se k odpovědi.

Svolav svou státní radu, v níž mimo jiné zasedal též pověstný vévoda *Alba*, do *Buschu* v Se-

govii, kde právě, jsa poněkud churav, meškal, předložil jí žádost nizozemské šlechty. Několik dní trvala porada, v níž vše, co mohlo býti Nizozemčanům na škodu, vzato na přetřes; pohlíženo na celou tuto záležitost se stanoviska ryze španělského, Nizozemsku ve všem nepřátelského a všemu vyrovnání nepřístupného.

Po pravých příčinách neblahých rozbrojů nepátráno; vše, cokoli zlého z nich bylo pošlo, svedeno na neústupnost a odbojnost Nizozemčanů, jako by vláda v tom ohledu byla zcela bez viny. Ký tedy div, že konečné usnešení vypadlo také podle toho!

Po ukončených poradách, v nichž oba nizozemští vyslancové marně namáhali se, aby státní radu o jiném přesvědčili, předložena králi resoluce následujícího obsahu: „Inkvisiční soudy nemohou býti zrušeny; to jediné lze učiniti, že papežská inkvisice proměněna bude v inkvisici biskupskou. (Vše mělo zůstati při starém, neboť změna jmena nemění věc.) — Co se týče navržené moderace, musí býti tak přispůsobena, aby vzbuzovala větší úctu k náboženství a ke králi; (jiným slovem; vše mělo zůstati při starém; moderace prohlášena za morderaci). — Vladařce uděluje se plná moc, aby nepotrestaným posud kacířům, vyjma kněžím a kazatelům udělila milost, (těch bylo ovšem velmi málo, ješto inkvisice pečlivě o to starala se, aby každý polapený ihned byl potrestán). — Veškeré schůze a veřejná kázání přísně buďtež zapovězeny; kdyby ale přece proti této zápovědi bylo jednáno, má vladařka právo, užiti vojanské pomoci, v nejhorším případě je splnomocněna nové vojsko najímati a dle své vůle vůdce mu ustanovovati. — Co se týče návštěvy královy v Nizozemsku, nelze žádost tuto nijak vyplniti;

za prvé, že je již pozdě na čase (nastávala totiž zima) a za druhé, že v nynějších okolnostech králova osoba nebyla by v Nizozemsku jista. — Konečně nebylo by snad na škodu, kdyby král vlastnoručními dopisy obrátil se k větším městům, čelnějším šlechticům a prelátům, žádaje milostivě, aby nezanedbávali svých povinností ke koruně a zemi.“ —

Státní rada, sestavivši tuto resoluci, mluvila Filipovi z duše. Ačkoliv i tato odpověď zdála se mu ještě mírnou, souhlasil s ní přece, ana celkem souhlasila s jeho náhledy. Dostavil se tedy sám do státní rady a podepsal resoluci, odmítnuv při tom osobně též žádost za svolání všeobecného říšského sněmu docela.

Však nebylo to ještě všecko. Filipova zarputilost neznala mezí. Co veřejně ve své odpovědi vysloviti se bál, to nařídil Markétě potajmu, aby totiž ve vší tichosti povolala tři tisíce jezdců a dvanáct tisíc pěšího vojska z Německa do Nizozemska, za kterýmž účelem odeslal jí tři sta tisíc zlatých ze své pokladnice.

Takové tedy bylo nadělení, jakého po tak dlouhém čekání dostalo se ubohým Nizozemčanům od jich krále. Však i příznivé vyřízení bylo by přišlo tenkráte pozdě. Lid nevěřil již žádným slibům a nelze se tudíž diviti, že nečekal již ani na odpověď, jejíž obsah si mohl na prstech vypočítat. Ještě dříve než Filipovo usněšení došlo na hranice Nizozemska, stálo toto již v plném plamenu; dlouho připravovaná revoluce zachvátila celou zemi.

Přes zaručení se vůdců Gueského spolku, že do té doby, než přijde králova odpověď, starati se budou o zachování veřejného pořádku, nebylo jim lze udržeti na uzdě rozkacenost oné části

obyvatelstva, o níž jsem shora již se zmínil a která, byť ne přičiněním, tedy aspoň neprozřetelností vůdců stala se mocnější než tito. Při prvním výbuchu mívá vždy masa moc, osobujíc si zároveň právo, a běda, nenajde-li se záhy ještě krotitel rozpoutaných těchto vášní.

Vzbouření započalo nejdříve v západních *Flandřích* a v *Artoisu*. Nepatrný zástup protestantských řemeslníků, sedláků a žebráků, ozbrojený kyji, palicemi a kladivy, rozohněn byv zuřivou řečí svého kazatele, dal se na pochod. Táhl vesnicemi a městy u *St. Omeru*, vrhl se na katolické kostely a kláštery, ulevuje své pomstě rozbíjením oltářů a drancováním kostelních pokladů a klášterních zásob. Ješto pak na své cestě se nepotkával se žádným odporem, vrazil do *Ypernu*, kdež přidala se k němu veľká část calvinského obyvatelstva, většinou lidí to z vrstev nejnižších. Násilně otevřen tu hlavní chrám a výjevy šílené zuřivosti z předešlých dnů i zde opakovaly se.

Počínání této luzy nezůstalo dlouho bez následků. Sotva že se rozšířila zvěst o těchto hrdinských skutcích, již také jiná města následovala jich příkladu, nejprvé *Comines*, *Lille*, *Menin*, *Oudenarde* a *Verrich*.

Touž dobou byl právě Vilém Oranienský v Antorpu, kdež, jak již vypravováno, podařilo se mu, rozbouřené mysli pouličních výtržníků uchlácholiti. Však sotva že opustil opět město, došla i sem zpráva o drancování kostelů.

Mžiknutím byla chátra, estávající většinou ze samých cizinců, na novo ozbrojena a započala zkázyplné svoje dílo. Hlavní chrám Mariánský, stavba to velkolepá a památná, v několika hodinách úplně byl vydrancován, veškeré oltáře, drahocenné sochy a obrazy rozmláceny.

S nastávající nocí vydal se zástup, opatřen hořícími svícemi a pochodněmi, jež v hlavním chrámu padly mu do rukou, na další cestu po městě. Nejprvé vrazil do klášterů, jichž dobrým vínem ještě více rozjařen, pobral kde co bylo; na to vrhl se i na ostatní kostely, jež stejný potkal osud jako chrám mariánský.

Celé tři dni trvalo toto řádění. Opilý lid procházel se s hlukem ulicemi polekaného města, provolávaje slávu Guesům a proklínaje papežence. Škoda, jakou při této příležitosti Antorp utrpěl, byla nesmírná; pouze škoda chrámu mariánského páčí se na 400.000 zlatých.

Čím hrozivěji rota tato vystupovala, tím více množila se obava klidných vlasteneckých měšťanů. Ačkoli sami byli nejzarytějšími odpůrci Filipovými, přece nijak neschvalovali toto jednání, jež dobré věci země bylo jenom na škodu. Zadali tedy k magistrátu žádost, aby učinil něco k obraně ohroženého města a majetku. Ač rozčilenost buřičů po vykonaném tomto díle poněkud již se ochladila, vydal přece magistrát nařízení, aby veškeré odcizené věci byly navráceny, v čemž samo protestantské duchovenstvo stydící se za přehmaty svěřených sobě oveček jej podporovalo.

Jakkoli hnusné tyto výjevy jsou hodny odsouzení a zatracení, lze přece na jich omluvu alespoň tolik podotknouti, že buřičům nešlo tak o zisk, jako spíše o pouhou výtržnost, o schladění dlouho tajené msty proti nenáviděnému Římu a králi Filipovi. Ti jediní svou neústupností a nešetrností první zavdali příčinu k neblahým těmto výstupům, které, mimochodem řečeno, nyní po celé zemi stejnou měrou se opakovaly.

Svědky hrozných těchto událostí byly hlavně

města *Gent*, *Tournay*, *Malín*, *Herzogenbusch* a *Breda*.

V jiných městech, jako v *Amsterodamu*, *Gravenhaagu* a *Leydenu* odstranili kněží ještě před časem veškeré ozdoby katolických chrámů, čímž zabráněno obmýšlenému drancování. V *Delftu*, v *Haarlemu*, v *Gaudě* a v *Rotterodamu* pouze včasným zakročením magistrátu zabráněno všem takovým výstupům. *Frisland* a *Geldern* zachránili známí hrabata Aremberg a Megen svým přísným zakročením.

Však nejen velká města, také venkov nebyl ušetřen. Jsouce v městech se svou prací hotovi, táhli buřiči krajem od místa k místu, od vesnice k vesnici a kdekoli napadnut nějaký katolický kostelík, naloženo s ním spůsobem obvyklým. Jakých spoust vůbec natropeno, lze nejlépe poznati z toho, že pouze v Brabantsku a ve Flandřích v pěti dnech čtyry sta kostelů bylo spustošeno.

Tisíce a tisíce uměleckých děl, množství bohatých knihoven a rukopisů, jež po dlouhá léta umění milovní Nizozemčané s velikým nákladem byli sbírali, přišlo při této příležitosti barbarskýma rukama na zmar.

Vše to přišlo, jak říkáme, přes noc; nebylo to dílem nějakých úmluv a příprav a lze tudíž s jistotou tvrditi, že vůdcové gueského spolku žádného v tom neměli podílu leda toho, že tyto zběsilé hordy již z počátku neučili lepší kázni. Tento lid svedený ničemnými křiklouny a kazateli nevěděl snad ani, co počíná a jaké toho budou následky.

Že i Markéta tak brzké vzbouření nepředvídala, je jisto; jinak byla by co žena rázná a co katolička hleděla tomu vší mocí, třeba násilím zabránit.

Jinak zdál se smýšleti Filip. Muselť přiznati se, že jeho neustupnost a zarputilost, s jakouž bral trpělivost Nizozemčanů na skřipec, musí míti nebezpečné následky. Tím dá se také vysvětliti tajné jeho nařízení, dle něhož měla Markéta ve vší tichosti obsaditi nizozemské provincie vojskem z Německa povolaným. Jak ale praveno, Filip i s touto ničemností otálel příliš dlouho. Rebelové jej předešli; vidouce pak, že se žádné strany nemůže jim býti kladen branný odpor, počínali si také co den zpupněji.

Vědouce, že domácího vojska neužije se proti nim, a že toto v nejhorším případě samo bude zdráhati se s nimi bojovati, kráčeli směle a odhodlaně ku předu, zanechávajíce za sebou spoustu a záhubu.

VI.

Vítězství protestantů. Nové porady státní rady madridské, Markétina politika. Schůze v Dendermondu a následky její. Obsazení Nizozemska německým vojskem. Odpor Calvinistů ve Valenciennesu. První porážka Guesů. Všeobecný odpor, Nová porážka vojska gueského a vzbouření v Antorpu. Pád Valenciennesu a pokoření všech protestantů.

V Bruselu odbývány právě schůze státní rady, jichž členy vladařka za příčinou vypuknuvšího vzbouření na kvap k mimořádným poradám byla povolala, an tu náhle rozšířila se po městě zvěst, že povstalci přitáhli do Brabantu a že strojí se vtrhnouti co nevidět do hlavního města této provincie, — do Bruselu.

Zprávy této ulekla se vladařka tak, že okamžitě vydala rozkaz, aby činěny byly přípravy k rychlému jejímu odjezdu. Marné byly domluvy přívrženců jejích, marné ujišťování všech přítom-

ných rytířů zlatého rouna, že svým životem ručí za úplnou její bezpečnost; Markéta setrvala na svém a již druhého dne chtěla odejeti do *Monsu*, kteréžto místo vévoda Arschot naznačil jí v nejhorším případě co nejjistější útočiště.

I nejhorlivější její přítel a odpůrce Geusů, známý již Viglius, považoval krok tento za nehodný vladařské její důstojnosti, a proto v posledním již okamžiku před jejím odjezdem ještě jednou před ni předstoupiv, snažil se výmluvností svou na jiné myšlenky ji přivésti.

„Nač třeba ponižujícího útěku," pravil, „kdy ještě jiných prostředků máte po ruce? Vezmětež útočiště k přetvářce! Spolčete se na oko a na tak dlouho s knížaty a rytíři, až pomocí jich bouři tuto zažehnáte."

Aniž by čekal na určitou odpověď, odešel Viglius a poručil městské radě, aby okamžitě uzavřela brány města a nikoho ode dvora ven nepouštěla. Tím spůsobem byla vladařka téměř zajata. Nevědouc si jiné rady, slíbila dolehající na ni šlechtě, že zůstane; načež přikročeno ihned k rozmnožení městské posádky, v jejíž čelo pak postaven hrabě Mansfeld.

Za těchto okolností odbýváno nyní nové sezení státní rady, která vzdor nevoli Markétině na tom se usnesla, že k vůli zabránění dalším bouřím musí býti povolena na všech místech veřejná, ovšem že pravidelná kázání, že zrušení papežské inkvisice neprodleně musí býti prohlášeno, edikty proti kacířům odvolány, především ale že spojené šlechtě bez všech výminek žádaná jistota musí býti povolena. Načež zvoleni Vilém Oranienský, Egmont a Hoorn, aby s vůdci geuského spolku vyjednávali.

Majíce nyní úplnou moc ve svých rukou, pro-

hlásili tito, že žádný člen gueského spolku pro své posavadní jednání nesmí býti královskými úřady stíhán, aniž že smí jakékoli výčitky jim býti činěny, začež tito opět zaručili se, že všemožně budou starati se o to, aby přítrž učinili dalšímu drancování chátry a aby přiměli lid k složení zbraní.

Vladařka musela ovšem podrobiti se; než cítíc se poníženou a uraženou, tajně stěžovala si u svého královského bratra na šlechtice, kteří prý ji násilím v Bruselu zadrželi, viníc při tom ze všech nejvíce Viléma Oranienského. To byl tedy vděk za to, že Vilém i v nejhorších chvílích své rady nikdy jí neodepřel.

Po obapolné úmluvě mezi oběma stranami odebrali se ihned veškeří náměstkové provincií, mužové to jak známo většinou u lidu oblíbení, do svých sídelních měst, aby veškeré rozbroje urovnali, což se jim také dosti záhy podařilo. Přede všemi působili velmi blahodárně Oranienský v Antorpu, v Holandu, Seelandu a Utrechtu, Egmont v Gentu, Hoorn v Tournayi*) a Megen v Geldernu. Že nemohlo se to díti spůsobem na skrze mírným, leží na bíledni.

Davše proto nejprvé několik původců vzbouření odpravit, rozkázali, by katolické kostely byly opět dřívějším svým účelům vráceny, začež ale protestantům vykázali místa, kde mohou sobě své chrámy vystavěti, zabezpečivše jim úplnou svobodu u vykonávání náboženských obřadů.

Méně tolerantně počínala si Markéta v samém Bruselu. Vzdor danému slovu a domluvám Lud-

---

*) Hoorn zastupoval tam pana z Montigny, jenž jak známo byl vyslán do Španěl.

vîka Nasavského zakázala protestantům veškeré schůze a veřejná kázání, pohrozíc všem, kdo by se jich súčastnili, šibenicí. Zpupnost Markétina dá se vysvětliti tím, že měla po ruce oddané sobě vojsko, jímž, jak jsem již dříve podotknul, město dvojnásobně obsadila.

U dvora madridského způsobila zpráva o vzbouření v Nizozemsku nesmírný poplach.

Filip se nenadál, že by mohla nespokojenost dospěti již tak daleko; zuřivost jeho dosáhla ještě většího stupně a ačkoli byl právě nemocen, nařídil přece, aby okamžitě činěny byly přípravy k potrestání nenáviděných buřičů, k nimž, jak se samo sebou rozumí, počítal nejen odbojnou šlechtu, nýbrž celý národ bez rozdílu stavu a vyznání.

Nová žádost Markétina a několika velmožů, zejmena Aremberka, Barlaimonta, Noircarmesa, Egmonta a j., aby král přijel do Nizozemska a svou přítomností k urovnání sporů se přičinil, jakož i dopis německého císaře *Ferdinanda* I., nabízejícího se za prostředníka mezi vládou španělskou a svými v Nizozemsku žijícími a k straně protestantů se přiznávajícími poddanými, přijaty byly Filipem s nevolí; nechtěl ničeho slyšeti o mírném vyrovnání. Přísné potrestání buřičů bylo pevným jeho úmyslem.

Svolal tedy okamžitě státní svoji radu, žádaje, aby případ tento neprodleně vyšetřila a ponavrhla, co by se počíti mělo. Smýšlení této státní rady v záležitostech Nizozemska je již z dřívějšího vypravování známo; nelze tedy diviti se, že i tentokráte usnešení její v ničem nezůstalo za oním prvním.

Veškerá vina svalena opět na ty, jež Nizozemčané za své vůdce považovali. Lid sám o sobě byl by prý se nikdy neosmělil, uchopiti se zbraně

a odporem zneuctívati rozkazy královské. Jední z vůdců zřejmě prý lid k zbouření popuzovali, druzí buď hlasitě neb mlčky jednání jeho schvalovali, a jiní opět, jako na příklad Oranienský a Hoorn, pojistili prý jim o své vůli práva, která nijakn esouhlasí s edikty královskými a s úřadem, jaký zastávají; slovem, šlechta je prý vším vinna, a proto má se především s ní bez milosti naložit. Ješto ale sám císař nabízí se za prostředníka, a ješto v nynějších okolnostech velké prozřetelnosti potřebí, radí se králi, aby alespoň na oko potlačil svůj spravedlivý hněv a do Nizozemska se podíval; na potrestání buřičů zbude prý i později ještě času dost.

Ač nerad, podvolil se Filip této radě, taje při tom pevný úmysl, že Nizozemčanům neodpustí a že, až doba nadejde, strašně se pomstí za nynější pokoření.

Šlo nyní o to, jakým spůsobem má cesta býti nastoupena. Vévoda Alba radil, aby král jinak se nevydával na cestu, než se silným průvodem ozbrojeného vojska, kdežto opět jiní, zejmena princ *Eboli* a hrabě *Figueroa* proti tomu se vyslovili, tvrdíce, že ozbrojený průvod snadno by mohl vzbuditi pohoršení a domněnky o jakémsi nepřátelském úmyslu vlády.

Přese všechny výstrahy uposlechl ale Filip rady svého miláčka Alby. Psal tedy za tou příčinou své sestře vladařce Markétě, že je volný přijeti do Nizozemska; do té doby že ale žádných koncesí udělovati nebude, žádost za generální shromáždění stavů že i tentokráte úplně zavrhuje; tím více ale že na to naléhá, aby vojanská posádka několika z Německa povolanými pluky byla sesílena.

Nizozemští protestanté, netušíce, jaké pikle u dvora madridského proti nim se kujou, používali zatím výhod, náměstky provincií jim udělených, a o překot jali se s báječnou obětivostí stavěti kostely na místech jim vykázaných, zřídivše sobě zároveň v některých městech své konsistoře a v Antorpu vrchní církevní radu.

Přes tyto pokroky nedařilo se jim ale tak, jak by se mohlo očekávati. Příčinou toho byla nesvornost, povstalá následkem památné schůze v *St. Truynu.* Již tenkráte červ nesvornosti počal hlodati na jeho, jinak ne příliš silných základech. Vzbouření a řádění chátry, jež nejen rádcové španělského dvora, nýbrž i velká část nizozemských katolíků přičítali vůdcům spolku gueského, důvěru v poctivé jich zámysly úplně podkopaly. Většina katolíků, jakož i jiní mírnější občané, kteří dříve k spolku se přiznávali, opustili jej, stavše se, ne-li právě jeho odpůrci, tedy alespoň zcela nečinnými.

Obyvatelstvo Nizozemska, které neznalo dříve žádných stran, a které bez rozdílu stavu a vyznání nenávidělo vše, co španělského, rozštěpilo se nyní na stranu katolickou a protestantskou.

Než ani na tom nebylo ještě dosti. I mezi samými protestanty utvořily se strany, které, ač z počátku méně nebezpečny, nyní velmi příkře již proti sobě vystupovali. Byli to Calvinisté a přívrženci augsburského vyznání (Luterané) *).

---

*) Za příčinou urovnání náboženských sporů v Německu svolal Karel V. na den 8. dubna 1530 říšský sněm do Augsburku, kdež předložen od protestantů seznam všech od katolického učení se lišících dogmat, které také byly uznány; odtud jmeno augsburské konfese. Až do r. 1555 byly stran této konfese mezi samými protestanty ustavičné

Události tyto nezůstaly vladařce Markétě dlouho tajny; byla rozmíškám těmto ráda, neboť podávána jí tak nejlepší příležitost, aby celý spolek Guesů v nivec uvedla.

Obrátila opět nejprvé svou pozornost k čelnějším členům šlechty, majíc za to, že podaří-li se jí tuto rozdvojiti, vše ostatní velmi snadno se podá. Za tou příčinou psala svému královskému bratrovi, aby některým rytířům, jež sama mu naznačila, vlastnoručně psal, jim úplnou svou důvěru projevil a za přispění je žádal. Chtěla vzbuditi mezi šlechtou závist a takto i nenávist.

Krok tento neminul se s účinkem. Sotva že někteří ze šlechty, jimž takovýchto královských přípisů nebylo se dostalo, zaslechli, co vše král jiným slibuje, zmocnila se jich nejprvé nedůvěra k vyznamenaným a později i bázeň, že by snad mohli zůstati osamělí. Záhy počali obraceti, dávajíce vladařce na srozuměnou, že jsou volni, s dvorem se smířiti. Již pouhé projevení této bázně spůsobilo u méně bázlivých členů spolku poplach, a nesvornost co den větších ještě nabývala rozměrů.

Jak samo sebou se rozumí, obrátila vladařka největší zřetel k Vilému Oranienskému a k Egmontovi.

Egmont, ač tolikráte již sklamán, ano i uražen, nezapřel ani tenkráte svou nestálou, po slávě a cti bažící povahu; dal se též lichotivým přípisem Filipovým tak zaslepit, že na novo počal kolísati. — Ačkoli co Nizozemčan vždy přiznával se k straně potlačené, kráčel přece, pokud víme,

---

rozmíšky, které však konečně téhož roku opět v Augsburku byly urovnány, a konfese jak od církve, tak od říše za platnou uznána.

co královský úřadník vždy střední cestou, počínaje si při celém sporu spíše co prostředník než odbojník. Nyní vida, že protestantům takž jakž je zabezpečena svoboda víry, že soudům inkvisičním je přítrž učiněna, domníval se, že úlohu svou již jaksi dohrál, a že káže potřeba, aby teď i o sebe trochu se postaral. Tím lze si vysvětliti jeho počínání. Jakoby ještě nikdy byl se nepřesvědčil, co platí sliby Filipovy, věřil jim opět, spatřuje v nich zabezpečenou skvělou a bezstarostnou budoucnost.

Ne tak snadno dařilo se Filipovi s Oranienským. Bylť tento skrz na skrz diplomat a státník a tušil myšlenky Filipovy ještě dříve, než je tento byl pronesl. Maje zároveň v hlavním městě Španělska četné špehouny, kteří věrně mu sloužili, věděl o všem, co kdy se událo u dvora madridského nebo ve státní radě Filipově, byť sebe tajněji to bylo upřádáno.

Proto také ani za mák nevěřil dopisu Filipovu, v němž mu tento projevoval dík za služby koruně jeho prokázané, žádaje ho zároveň důtklivě, aby pustil mimo sebe tak často zamýšlené vzdání se svých úřadů, ješto prý tak důmyslných a věrných rádců koruně vždy je potřebí. Tak daleko dospěla ničemná přetvářka Filipova.

Oranienský ale věděl, jak věc vlastně se má, že není u Filipa příliš dobře zapsán a že projevená mu důvěra nemá jiného účelu, než aby on v nastraženou léčku se zapletl. V tomto domnění potvrdilo ho ještě více zachycené psaní španělského vyslance u dvora francouzského *Františka z Alavy*, v němž tento vladařku o celém plánu Filipově poučoval, dokládaje, že po dorozumění se s nizozemskou šlechtou napne Filip zcela jiné struny, že veškerou šlechtu stihne týž osud, jaký

připravuje se v Madridě oběma jich vyslancům Bergenovi a Montignymu, které prý král už z pastě, do níž vlezli, více nepustí.

S tímto psaním, jakož i ještě s několika jinými obou jmenovaných vyslanců, v nichž tito podávali zprávu o brzkém králově odjezdu a o jeho válečném průvodu, vytasil se Vilém Oranienský před svým bratrem Ludvíkem Nasavským, Hoornem, Egmontem a Hoogstratenem, svolav je k důvěrné schůzi do *Dendermondu* ve Flandřích.

Účinek dopisů těchto na shromážděné důvěrníky byl rozdílný. Kdežto horkokrevný Ludvík Nasavský přímo se vyslovil, že Filip s ozbrojeným průvodem nesmí býti puštěn přes hranice, a že on sám se o to postará, aby protestantská knížata v Německu a ve Švýcarsku, kudy Filip zamýšlel cestovati, jej zadržela; kdežto Vilém Oranienský radil k mírnosti a prozřetelnosti, navrhuje toliko, aby lid znenáhla na vše byl upozorněn, by v nejhorším případě byl připraven; vyslovil se Egmont o předložených dopisech co o velmi nepatrných důkazích; vše co v nich psáno, může prý býti také pouhý klep a strašák; král, jenž prý svými posledními dopisy k šlechtě úplné srozumění s posavadním jejím jednáním dal na jevo a svým příjezdem veškeré spory chce urovnati, nemůže zamýšleti nic špatného. A proto Egmont radil, aby nic nebylo podnikáno, co by blízkému vyrovnání mohlo býti na škodu; má prý vyčkati se, až jaký obrat po návštěvě králově celá záležitost na sebe vezme.

Zaslepenost Egmontova byla v tomto případě příliš veliká, aby dalo se něco na její omluvu podotknouti.

Egmontovým odporem zničen také skutečně celý plán Viléma Oranienského; neboť bez při-

spění muže, jejž veškeré domácí vojsko za svého boha považovalo, jenž mimo Oranienského největší požíval u lidu důvěry, nedalo se ničeho podniknouti.

Nedorozumění toto mělo jinak ještě za následek, že z pěti v Dendermondu shromážděných vůdců pouze Egmont odebral se do Bruselu, by súčastnil se dalších porad státní rady, vladařkou opět svolané.

Egmont Markétě účel dendermondské schůze ovšem nevyzradil, než chtěje nabyti jistoty, předložil jí opis Alavova psaní, čímž mimoděk Oranienskému velmi uškodil.

Markéta, která snažila se psaní toto vyhlásiti za podvržené, — ač tomu v pravdě nebylo tak — úplně přestala bývalému svému rádci důvěřovat, stavíc jej od nynějška na roveň všem ostatním vůdcům odbojného spolku guesského. Byla ale přece ráda, že tak se stalo, domnívajíc se, že rozmíška mezi oběma předními vůdci lidu nezůstane bez blahodárných pro vládu účinků. A skutečně počaly následky Egmontova nerozvážného vzdoru již v málo dnech se jeviti.

Markéta použila příležitosti, a pomocí tajných rozkazů králových bez prodlení povolala z Německa připravené pro ni vojsko, které beze všeho odporu překročilo hranice Nizozemska; v jeho čelo postavila pak oddané sobě stvůry, hrabata Mansfelda, Megena, Aremberka a j. Vše to dělo se s takovou rychlostí, že lid toho ani netušil a teprv prohledl, kdy veškerá již skoro města zaplavena byla cizími vojáky.

Jsouc si nyní své bezpečnosti jista, prohlásila vladařka jedním dnem veškeré sliby, které prý násilím byly na ní vynuceny, za zrušené, zapovídajíc šmahem vše, co před nedávnem ještě

protestantům bylo povoleno. Mnozí horlivější kazatelé, kteří osmělili se věrolomnost tuto veřejně kárati, byli na postrach jiným jati a někteří z nich dokonce odpraveni.

S hrůzou patřil nyní lid, co asi bude se díti; než obklíčen a střežen ozbrojeným cizím vojskem, neosmělil se, dost malý jen odpor klásti, a jako dříve podroboval se opět mlčky rozkazům vladařčiným, jež přispěním nevázaného vojska její stvůry jaly se ve skutek uváděti.

Jediné město, totiž *Valenciennes* v Henegavě, spolehajíc za příčinou své příznivé polohy — leželoť blíže hranic francouzských — na své náboženské spoluvěrce ve Francii, osmělilo se hlasu pozvednouti a vyhrožovalo, že v nejhorším případě otevře brány francouzským Calvinistům.

Města tohoto Markéta se nejvíce obávala, a proto nařídila Noircarmesovi, který místo markýze Bergena, v Madridě meškajícího, úřad náměstka v Henegavě zastával, aby s rozmnoženým vojskem svým hlavní město Valenciennes obsadil.

Proti tomu vyslovila se ovšem městská rada jmenem většiny protestantského obyvatelstva, než Noircarmes dal jí za odpověď, nepustí-li vojsko dobrovolně do města, že mocí je k tomu přinutí. Svým kazatelem *Peregrinem le Grangem* popuzené obyvatelstvo poslalo své vyslance se zápornou odpovědí do ležení Noircarmesova, čímž tento tak byl popuzen, že vyslance kázal zatknouti. Na rozkaz vladařky je ovšem zase propustil; oblehl ale na to celé téměř město, i rozložil se po okolních místech s nesmírnými houfy vojáků.

Zpráva o nebezpečenství, hrozícím Valenciennesu, pobouřila veškeré protestantské obyvatelstvo Nizozemska, hlavně ale členy seslabeného již spolku guesského. Bez rozmýšlení, jakých ná-

sledků může míti každý sebe menší branný odpor, sehnán na rychlo zástup as čtyry tisíce hlav čítající a spěcháno s ním ohroženému městu na pomoc.

Jak dalo se předvídati, skončila neblahá tato výprava nešťastně. U *Launoy* byl zástup Noircarmesem přepaden a úplně na hlavu poražen; malý zbytek, zachránivší se útěkem, nalezl útočiště v Tournayi. Noircarmes pronásledoval ho až tam, načež, obsadiv svými vojáky město, opět obrátil se k Valenciennesu.

Nešťastným tímto pokusem zaražen opět nový hřeb do rakve spolku guesského. Velká část šlechty, která již dříve krok tento nijak neschvalovala, stala se porážkou první čety guesské téměř zbabělou; opustivši svůj prapor způsobem skoro opovržení hodným jala se zřejmě pošilhávati po straně vítězící.

Však i jiné ještě okolnosti sběhly se touž dobou na záhubu silného druhdy spolku žebráckého. Nejen zápověď Markétina, nýbrž i nepohoda a kruté počasí — bylať právě tuhá zima — nedovolovaly protestantům scházeti a umlouvati se, čímž náboženská, vlastně republikánská horlivost značně ochabla, ustupujíc nečinnosti a malátnosti. Slovem, spolek guesský ztrácel co den půdy a bylo již na mále, že by se byl úplně rozpadl.

Ještě jedenkráte vzmužil se Brederode a svolal generální synodu všech protestantů do Antorpu, kteráž se usnesla, aby Brederode jmenem celého spolku připomenul Markétě opět její sliby. Byla to práce tonoucího a stébla se chytajícího člověka — práce marná. Markéta odbyla Brederoda způsobem velmi urážlivým, vyhostivši jej zároveň na vždy z Bruselu. Na to zaslal jí Brederode ještě jednou žádost synody písemné

k níž ale Markéta, jsouc si přemoci své jista, odpověděla tak nešetrně a velitelsky, že musela tím vyvolati rozhořčení nejvyšší.

Markéta, zrušíc šmahem vše, co byla dříve povolila, žádala nyní slepou poslušnost a podrobení se soudu, jejž prý sám král nad nespokojenci vyřkne.

S ustrnutím spozorovali nyní věrní členové spolku guesského, jak věc se vlastně má.

Na jakési mírné vyrovnání nebylo lze pomysliti. Jich vlastní neprozřetelností dostala se vláda mimo nadání na vrch, a jak tato jsouc vítězem s nimi naloží, tušili všickni. Nyní nezbývalo nic jiného, než buď poddati a vzdáti se na milost i nemilost, buď branným odporem čeliti blížícímu se nebezpečenství.

Uražený Brederode první pozdvihl se, obsadiv s nepatrným svým vojskem město *Viane*; též hrabě Bergen jal se na kvap opevňovati své zámky, kdežto Ludvík Nasavský vyjednával s francouzskými, saskými a falckými protestanty, aby v nejhorším případě přispěli Nizozemsku ku pomoci. Ve všech krajinách sbíráno a cvičeno vojsko. Porážkou guesských tlup u Launoy dáno znamení k novému všeobecnému vzbouření.

Touž dobou, co Noircarmes obléhal vzdorující Valenciennes, vyslala Markéta hraběte Megena s jiným oddílem vojska do Herzogenbuschu, kdež lid následkem bitky u Launoy znova počal se rotiti a kostely drancovati. Brederode ji však předešel, vyslav tam jakéhosi *Antonína Bomberga*, zuřivého Calvinistu, který svou výmluvností rozohnil veškeré obyvatelstvo a s takovou prudkostí vrhl se na Megenovo vojsko, že tento s nepoří-

zenou musel odtáhnouti. Ješto právě Brederode též Utrechtu chtěl zmocniti se, obrátil odražený Megen veškerou svoji sílu k tomuto městu; vtrhnul do něho ještě dříve než Brederode, načež jal se odtud smělými výpady na tohoto dorážeti. Nejsa následkem toho ve svém opevnění ve Vianu dosti jist, opustil Brederode své posavadní postavení a uchýlil se do Amsterodamu.

Jak počínal si vůči těmto událostem Vilém Oranienský? Povězme to zkrátka. Víme, že ještě ve schůzi dendermondské radil k mírnosti; dalo by se tedy mysliti, že i tenkráte neschvaloval počínání Brederoda a jeho spojenců. Nebylo tomu ale tak, neboť od té doby změnilo se mnoho.

Jak již praveno, radil Oranienský proto vždy k mírnosti, poněvadž zamýšlel ujistiti se pomocí zahraničných protestantů, hlavně Luteranů, za kterouž příčinou radil zároveň nizozemským Calvinistům, aby přestoupili k augsburskému vyznání. Víme ale též,[9] že panovala mezi Luterány a Calvinisty taková zášť, že mu nebylo lze plán tento uskutečnit. Sami Nizozemčané tedy kazili, čeho on dosáhnouti zamýšlel. Ješto pak vladařka, rušíc veškeré své sliby, sama hodila protestantům rukavici k nohoum, nezbývalo skutečně nic jiného, než zvednouti ji a brániti se.

Výsledek byl ovšem velmi pochybný a proto také nesúčastnil se Oranienský ve vzpouře té osobně, nechtěje na sebe uvaliti zodpovědnost za všeliké možné neštěstí. Boj s vojskem německým Nizozemsko střežícím mohl ovšem vypadnouti ve prospěch povstalců, než bylo se co báti vojska španělského, které chystalo se právě, jak víme, na pochod do Nizozemska. Jinak byl by Vilém Oranienský jistě postavil se v čelo guesského vojska, a že za ním bylo by šlo celé Nizozemsko, není

pochybnosti. Co ale potom? Sebe skvělejší vítězství nad vojskem německým bylo by v následcích svých zmařeno bývalo vojskem španělským.

Nizozemčané nalézali se mezi Scylou a Charibdou. V povážlivém tomto postavení zbýval jeden toliko prostředek, nepustiti totiž španělské vojsko do země. Ovšem byl i tento prostředek velmi povážlivý; než nebylo nijakého vyhnutí; něco se muselo stát, ať vypadne to tak či tak.

Za tou příčinou učinil Vilém Oranienský spojencům tajně návrh, aby ostrov *Walchern*, kdež, jak se domníval, král se svým loďstvem a vojskem přirazí, na rychlo obsadili. Úkol tento svěřen důvěrnému jeho příteli *Janu z Marnixu, panu z Thoulouse*, který, jak již pověděno, byl mezi prvními, kdož podepsali známý kompromis. S dosti silným vojem odtáhl tedy Thoulouse na místo svého poslání. Při všem tom zůstalo jmeno Oranienského ovšem mimo hru; vymínil si to, doufaje, že co náměstek několika provincií více bude moci pro zemi působiti, než co zřejmý, Markétiny důvěry zbavený buřič. Vilém veřejně svému králi sloužil, tajně ale vládu jeho podkopával.

Žel bohu, že i tento poslední plán se nezdařil; byltě záhy ještě vyzrazen a Thoulouse-ovi veškeré přístavy před ústoma uzavřeny, tak že bez pořízení nazpět se musel odebrat. Na to rozložil se v *Osterveelu* nedaleko Antorpu táborem, očekávaje pomoc z města. Vojsko jeho, sestávající většinou ze samých bojechtivých dobrodruhů, počínalo si ale naproti okolním obyvatelům tak zpupně, že sama městská rada antorpská radila Vilému Oranienskému, aby proti němu zakročil.

Byl to pro Oranienského trapný okamžik. Proti vojsku, k jehož verbování byl sám tajně radil a na něž spojenci tak se spoléhali, měl užiti

své moci. Takové případy opětovaly se v Nizozemsku ovšem častěji; byl to následek špatné kázně, jakouž Guesové nizozemští hned od počátku svého trvání se vyznamenávali.

S vytáčkami odpověděl Oranienský na tuto žádost, dokládaje, že za nynějších okolností nelze nechati Antorp bez posádky, kteráž by proti povstalcům musela se vypraviti.

Zatím došla zpráva o výpravě Thoulousea též do Bruselu. Ve spěchu vypravila Markéta část svého vojska pod vůdcovstvím *Filipa z Launoy* proti povstalcům, který je skutečně také v jich táboře přepadl a úplně zničil. Kdož se vzdali — bylo jich na tři sta — byli bez milosrdenství pobiti.

V Antorpu o výpravě Markétina vojska ničeho netušeno a teprv když děla před branami města počala hřmít, sbíhali se lidé, tázajíce se, co se přihodilo. Strašlivý, zoufalý tento boj sveden na blízku města, tak že z hradeb bylo lze pozorovati celý průběh krvavé bitky.

Oranienský, který o tomto činu Markétině též ničeho nevěděl, byl nenadálou střelbou sraziv ších se stran tak překvapen, že ani nevěděl, co pod hradbami města se událo. Ve zmatku poručil uzavříti na rychlo brány města, zakázav veškerému obyvatelstvu, bráti jakýkoli podíl v nepředvídané šarvátce. Nutnost a prozřetelnost toho vyžadovala. V každém případě, ať již zvítězila ta či ona strana, bylo město ohroženo. Zvítězivší a do města vtrhnuvší vojsko Markétino bylo by se dopouštělo bezpráví na obyvatelstvu protestantském, vojsko Jana Thoulouského opět na obyvatelstvu katolickém.

Po celou dobu boje, v němž chýlilo se vítězství brzy k té, brzy k oné straně, chovali se

Antorpští obojího vyznání klidně, očekávajíce s napnutostí, které straně asi konečné vítězství připadne. Guesové po dlouhém, vražedném boji podlehli.

Rychlostí blesku rozšířila se zpráva tato po městě. Popuzeni svým kazatelem *Hermanem* shlukli se nyní Calvinisté, většinou lidé z vrstev nejnižších, žádajíce, aby jim byly brány města otevřeny. Odepřeno jim to. Tu vypáčili zbrojnici, ozbrojili se a zástup 15.000 mužů obsadil bez odporu tak zvaný „mořský“ most. Za krátko celé město bylo v jich moci. „Katolíci nás zradili,“ voláno. „Naši bratří před městem jsou potřeni; nyní vrhnou se vítězové na nás. Zhouba papežencům!“ Marné bylo namahání Viléma Oranienského, který, objeviv se ve středu shluklého lidu, napomínal k mírnosti; marně dokládal, že brány města jen k jejich bezpečnosti byly uzavřeny. I jemu spíláno zrádců, ba jeden z buřičů odvážil se dokonce namířiti naň nabitou svoji pušku.

Po dlouhém, marném odporu musel vydati klíče města; však ani v tomto okamžiku neopustila ho přítomnost ducha, jíž jedině lze děkovati, že vzpoura větších ještě nenabyla rozměrů. Vzav útočiště ku lsti, pravil, že podrobuje se vůli většiny, že varuje ale před přenáhlením, ješto prý v předměstí šest set nepřátelských jezdců stojí připraveno, aby lid při výpadu z města přepadli a rozsekali. — Ostatně bylo skutečnou pravdou, co Oranienský z pouhé lsti pověděl. Launoy předvídal, že vítězství jeho nad Guesy nezůstane v městě bez následků, i nařídil k vůli své bezpečnosti veškeré své jízdě, aby byla pohotově.

Výstrahy této se buřiči opravdu lekli i upustili od myšlenky na jakýkoli výpad z městských bran, obmezivše se na obsazení řečeného již mostu;

rozestavivše stráže, probděli takto ve strašném očekávání celou noc.

Oranienský poznal na první pohled, že hrozivé vystupování Calvinistů mohlo by míti pro město strašlivé následky. Rozkacenost lidí, domýšlejících se, že od katolíků byli zrazeni, mohla snadno zavdati příčinu k novému drancování a boření kostelů, jakož i k pronásledování a vraždění v každém ohledu bezvinných katolíků.

Nezbývalo než rychle překaziti všechny možné výtržnosti. Přičiněním Oranienského, jenž dorozuměl se za tou příčinou s městskou radou, ozbrojeno ve vší tichosti veškeré katolické obyvatelstvo; přes noc vyrostla v Antorpu téměř ze země nová armáda stojící na pokynutí Oranienského po hotově. Když pak druhý den z rána Calvinisté chystali se k novým výtržnostem, viděli se obklíčeny se všech stran přesilou ozbrojených katolíků, k nimž přidala se též valná část Luteránů, většinou to zámožných občanů, bojících se o svůj majetek.

Všechen odpor byl marný. Znova vkročil Oranienský mezi povstalce, domlouvaje jim, by se utišili, že branným odporem sami sobě škodí; on že jen k dobru města a země snaží se udržeti pořádek, ješto s přesilou Markétiných vojáků nelze jim v tomto okamžiku měřiti se.

Konečně podařilo se jeho výmluvnosti, sjednati opět mír, načež všickni, jak protestanté tak katolíci složili zbraň. Tak tedy pouze duchapřítomností Oranienského zachráněn Antorp před záhubou, v niž bylo by jej v případu odboje Markétino vítězné vojsko jistě uvrhlo.

Rozhledněme se opět nyní po ostatních krajinách, kde vzpoura co den větších nabývala roz-

měrů, aniž by bylo jaké naděje, že dobré věci tím se prospěje.

Valenciennesští posud vzdorovali vyhrůžkám oblehajícího je Noircarmesa; když ale konečně jemu navzdor i několik klášterů zapálili, odhodlal se tento, byv vladařkou i samým králem Filipem k tomu zmocněn, k útoku na opevněné město.

Jediný útok postačil, aby město vzdalo se na milost a nemilost. Strašný a zoufalý byl ovšem boj, než přesile cvičeného vojska museli povstalci podlehnouti. Třicet a šest hodin trvala strašlivá kanonada; povstalci hájili se jako lvové až do poslední chvíle. Se všech stran vtrhlo nyní vojsko Noircarmesovo do města, vedeno hrabaty z *Bossu*, mladým *Mansfeldem* (druhdy členem guesského spolku) a mladším *Barlaimontem*; zmocnilo se hlavních vůdců, z nichž třicet šest okamžitě bylo odpraveno, a donutilo povstalce, složiti zbraně. Ukrutně naloženo pak s pokořenými. Město zbaveno všech svých privilegií; protestantská bohoslužba úplně zapovězena; na místo ní zavedena opět katolická a arrasskému biskupu, jemuž ku pomoci dána silná posádka, svěřen dozor nad pořádkem pokořeného města.

Pád nejmužnějšího města Valenciennesu zdrtil zúplna zmužilost ostatních vzdorujících. V málo dnech na to obsadil Noircarmes bez všeho odporu Mastricht, Tornbut a Herzogenbusch. Smělý fanatik, jmenovaný již Bomberg, zachránil se pouze útěkem. — I jiná města, zejmena Gent, Ypern, Oudenarde a Geldern bez dlouhého odporu obsazena jsou vojsky, vladařce oddanými.

V celém Nizozemsku mimo Holland protestantská strana podlehla. Povstalcům nezbývalo nic jiného, než buď prchnouti anebo vzdáti se na

milost a nemilost. Nesvornost a přenáhlenost zavinila strašný tento úpadek.

Jásající vítězové páchali nyní na úkor pokořených věci nejhroznější. — S bázní pohlíželi protestanté do strašné budoucnosti. Znali svého krále, věděli, že tyran tento nezná útrpnosti ni milosrdenství, a že odměnou bude jim mimo jiné ukrutnosti i španělská inkvisice, pro jejíž odstranění hlavně na sta životů byli obětovali.

Nizozemsko zdálo se býti na vždy ztraceno.

VII.

Všeobecný zmatek. Egmont odpadlíkem. Oranienský opouští Nizozemsko. Markéta v Antorpu a nové vyhlášky její. Popravy a stěhování se Nizozemčanů za hranice. Úplné zničení spolku guesského. Albovy přípravy a jeho pochod do Nizozemska. Alba v Bruselu.

Poslední události, sběhší se již na počátku r. 1567, vyvolaly všeobecný zmatek. Smýšlení jednotlivých stran bylo tak nejasné a spletené, že s těží lze pronésti o něm nějaký určitý soud; o málo kterém člověku mohlo se s určitostí říci: „Patří k té neb oné straně.“ Nastala nerozhodnost.

Sama zvítěziví vladařka nevěděla, na čem je. Jsouc špatně o stavu Nizozemska poučena, nevěděla, jakých rozměrů vlastně odboj nabyl; představujíc si vzpouru mnohem horší, než skutečně byla, nevěděla, zůstane-li na dále vítězem. Z bázně tedy činila opatření nejhroznější, jakých ani třeba nebylo, a jichž by se jistě nebyla popustila, kdyby byla věděla, že veškerý odboj spočívá na tak slabých základech.

Markétino přísné vystoupení vyvolalo na druhé

straně zděšení a malátnost. Guesové, slabší, než se vladařka domnívala, klesali; zmocňovala se jich zoufalost. Většina jich, nerozhodní to lidé, byvše mimo vůli strhnuti do proudu, přidávali se nyní šmahem k vítězům; nebyli černí ani bílí; smýšlením Guesové, stali se dle jmena royalisty. Menšina, rozhodní republikáné, viděli se osamělými; tušili, co je očekává. Všeliký odpor byl marný, museli poddati se na milost a nemilost. Milosti nenemohli ale od Filipa nadíti se; nemilost slula smrt anebo vypovězení ze země. Zbývalo jim pouze dobrovolné vyhnanství; kruté sice ale méně ponižující.

Co tuto pověděno, platí především o náčelnících odbojných stran. Velkému davu, považovanému obyčejně za svedený, spíše vítěz odpouští, jeho hněv obrací se hlavně k vůdcům. Tak i zde. Všeobecná zmalátnělost, nerozhodnost a bázeň byl obraz, jaký poskytovalo touž dobou Nizozemsko.

Ve velmi trapném položení nalézala se Markéta. Ač tuto chvíli vítězem, nevěděla přece, jak silna je strana její, na koho se může spolehnout; nemohla nijak s určitostí říci, kdo jejím přívržencem a kdo proti ní.

V Nizozemsku bylo touž dobou takové množství rozhodujících lidí, že každý mohl si po případě utvořiti svou stranu. Byly to hlavně vládní vysoce postavené osoby, z nichž ale veliká část pouze jmenem sloužila králi, smýšlením Nizozemsku, což bylo v očích Markétiných tolik jako Guesům. V jich rukou spočívala správa toho kterého města, toho kterého důležitého úřadu.

Kdyby si byla Markéta jista bývala, že tito lidé jsou věrnými úředníky svého krále, byla by práce její ovšem velmi snadná. Mohla jednoduše

dávati rozkazy nepochybujíc o jejich vykonání. Nejednou ale již přesvědčila se, že královští úřadníci při rozličných příležitostech zpouzeli se vykonati rozkazy její. Hlavně náměstkové provincií tuhou vedli oposici proti vládě. Byli to lidé nespolehliví a s těmi nebylo Markétě lze k rozhodnému kroku se odvážiti.

Mohla ovšem, majíc nyní vojsko v rukou, libovolně jednati, mohla veškeré podezřelé osoby úřadu zbaviti a svými stvůrami nahraditi, — Filip byl by to jistě učinil — než Markétino ženské srdce nebylo přece ještě tak příliš nakloněno bezpráví a nespravedlnosti. Nahlédla, že třeba alespoň vůči světu užiti prostředků zákonitých, méně despotických. Násilí bylo by mohlo přece ještě vzbuditi krvavý, byť i marný odpor. Markéta nechtěla již více zbytečně krev prolévati, dokud dalo se ještě jinou cestou dosíci, co chtěla.

Věděla ť, že k dvojsmyslným nespolehlivým těmto mužům patřili veškeří čelnější vůdcové lidu. A s lidmi, jako byli Oranienský, Hoorn, Egmont, Hogstraten a j. nemohlo a nesmělo se naložiti jako se sprostými buřiči.

Chtíc se tedy o počtu svých pravých přívrženců přesvědčit, dala zdělati novou přísežní formuli tohoto obsahu: „že každý zaručuje se podporovati římsko-katolickou církev, pronásledovati buřiče a vypleňovati kacířství“, a rozeslala ji k podpisu všem rytířům zlatého rouna, všem vyšším a nižším státním úřadníkům, všem důstojníkům, slovem všem, kteří jakýmkoli spůsobem byli ve spojení s vládou.

Hrabata Mansfeld, Megen, Barlaimont, vévoda Arschot a jiné stvůry Markétiny podepsali, jak se samo sebou rozumí, bez rozmýšlení. Že i Egmont, třeba byl do tábora Markétina přešel,

vší lidskosti se příčící listinu podepíše, nikdo se nenadál. Podepsal ji.

Co jej k tomu přimělo, těžko uhodnouti. Buď nezdařený pokus rebelie a spojená s tím bázeň před Filipovým hněvem anebo ctižádost, jíž Filipovými sliby nová se otvírala dráha? Kdož to ví! Buď si tomu jakkoli, tolik je jisto, že tento krok, svědčící o nerozhodné povaze jeho, nic mu neprospěl. Byl a zůstal kompromitován.

Jiní šlechticové počínali si vůči vladařčině přísežní formuli mužněji. Hogstraten vzdal se raději ještě před časem svého úřadu, aby nemusel podepsat; též Brederode; Hoorn již dříve vystoupil, nemohl tedy býti nijak nucen.

Větší a přece marnou práci měla vladařka s Oranienským. Ačkoli mu již více nedůvěřovala, přece jí mnoho na tom záleželo, by ve svém úřadě setrval, či vlastně by podepsal. Znala jeho vlohy a jeho vliv na lid velmi dobře ocenit a domnívala se, že, podepíše-li, strhne za sebou velkou část oněch, kteří nazývali se jeho přívrženci a přáteli. Byť si Oranienský činil cokoli, nikdy nemohlo jí to býti lhostejno.

Oranienský byl ale ryzá, poctivá povaha, byl celý muž a nepodepsal ani tenkráte, když vladařčin tajemník *Berti* jmenem jejím na něj dolehal, ba ani tenkráte, kdy sám Egmont, Markétou vybídnut, snažil se ho přemluvit.

Nerozluční tito druhdy přátelé sešli se ve *Villebroku*, vesnici to mezi Bruselem a Antorpem.

„Považ, co počínáš," pravil Egmont — „Bude tě to státi tvé statky, setrváš-li na svém úmyslu."

— „A tebe tvůj život, nezměníš-li svůj úmysl," odpověděl Oranienský povýšeným hlasem. Nepodepsal.

Dojemná byla poslední schůze dvou těchto

přátel. Se slzami v očích prosil Oranienský Egmonta, aby opustil stranu královu, od něhož nelze ničeho se nadíti, leda nevděku; Filip že nikdy nezapomene na dřívější jeho jednání; jeho lichotivé sliby že promění se ve strašnou pomstu. — Egmont setrval na svém, dokládaje, že příjezdem královým vše bude opět uvedeno v pořádek. Rozloučili se — naposled.

Co Oranienského, který až posud k vládě tak dvojsmyslně se choval, pohnulo k odhození škrabošky a k rozhodnému odporu, leží na bíledni.

Mělť za to, že vše již je ztraceno, a v tomto případě chtěl se osvědčiti mužem povahy ryzé, nepřidávajícím se z bázně snad ku straně vítězící, jako jiní to činili; tím spíše pak, ana strana tato vynucovala na něm přísahu, příčící se vší spravedlnosti a lidskosti.

Mimo to měl Oranienský za manželku Luteránku; byl by tedy, chtěje se přidržeti královy strany, musel podepsati přísahu, čelící přímo proti vlastní jeho rodině.

Hlavní příčinou odporu jeho zdá se ale býti lrzé počínání vlády, která, spoléhajíc na své vojáky, jala se potajmu činiti přípravy k strašnému potrestání odbojníků. Bystrozraký princ prohledl veškeré plány její a viděl, co se bude díti. Proto také varoval Egmonta.

Španělské vojsko, které se svým zběsilým vůdcem Albou chystalo se na cestu do Nizozemska, bylo mu jistým znamením všeho budoucího zla, jež Filip hodlá na pokořenou zemi uvaliti. Oranienský znal Filipa i Albu; tito dva lidé nevypadali co andělé míru. Byť sebe přívětivěji tvářili se, v jich duši černé líhly se záměry; jich každý krok přinášel pomstu a záhubu. — Litoval zaslepence, kteří slibům těchto ďáblů věřili; tím

více pak, ješto nalézali se mezi nimi lidé, které lid za své vůdce považoval.

Oranienský měl pravdu. Pro tento okamžik bylo vše ztraceno. Lid byl přestoupením několika svých vůdců v tábor Markétin tak polekán, že ani v nejhorším případě nebyl by se opovážil vzdorovat. Na vojsko, které slepě jsouc oddáno Egmontovi, příkladu jeho následovalo, nebylo lze nijak se spolehnouti. Co tu zbývalo jiného, než slepě podati se osudu!

Oranienský věřil ale ještě v budoucnost, což je hlavní příčina dalšího jeho počínání. Odhodlal se, že z Nizozemska odjede.

Na první pohled vypadalo to ovšem velmi podivně; mnozí také rychlý jeho odjezd za nic jiného nepovažovali, než za útěk; však budoucnost poučila je o jiném; budoucnost povýšila důmyslného Viléma na prvního hrdinu Nizozemska.

Oranienský byl vskutku vzorem diplomata, a jako vždy i tenkráte nejednal bez rozvahy. Nebyl jako jiní, jako Egmont, hrdinou okamžiku; jeho hrdinství mělo základ ve skálopevné, neoblomné, ryze vlastenecké povaze. Myšlénka, jíž po celou dobu rozbrojů se zabýval a kterou již ve známé schůzi pěti důvěrníků v Dendermondu napolo vyslovil, dozrála nyní v čin. Bylo to ovoce dlouhého přemýšlení, dlouhého zapírání se, než s tím větší jistotou dalo se očekávati, že čin tento bude vykonán. Kdyby byli Nizozemčané tušili, jakými plány Oranienský se zabývá, nebyli by snad nikdy tak na mysli klesli.

Než i toto tajemnůstkářství mělo v tehdejších neblahých okolnostech svou dobrou stránku. Nejnižší třída byla stálými různicemi, výtržnostmi a rvačkami příliš znemravnělá a byla by snad na účet budoucího vítězství dopouštěla se činů, které

mohly dobré věci býti spíše na škodu než ku prospěchu.

Novým delším utrpením museli Nizozemčané nabyti opět klidnější a povážlivější mysli; vlastenectví jich, ustavičnými různicemi a nezdařenými pokusy více méně oslabené a rozštěpené, muselo znova slíti se ve velký, mohutnější celek, s nímž dalo by se později spíše operovati, než s částkami nejrůznějších náhledů a úmyslů.

Slovem tehdejší Nizozemsko nebylo ničím; nové Nizozemsko muselo se znova utvořit.

Hned druhý den po oné bezvýsledné schůzi s Egmontem zaslal Vilém Oranienský vladařce přípis, jímž vzdával se veškerých svých úřadů, čímž ovšem odpadla Markétě další příčina, aby nutila jej k podpisu své přísežné formule.

Tímto vyjádřením odtrhl se princ úplně ode dvora. Nová naděje vznikla v řadách Guesů, kteří domnívali se, že Oranienský činí tak k vůli nim a že nyní zřejmě postaví se v čelo jejich. Mýlili se, neboť hned na to opustil princ s celou svou rodinou Nizozemsko a odebral se do svého rodiště Dillenburku v Nasavsku.

Příklad jeho následovali brzy též Hogstraten, Kuilemburk a hrabě Bergen; tito ovšem z jiných ohledů než Oranienský. Považujíce odchod jeho za útěk, dali se na *skutečný* útěk; opustili vlast svou proto, že považovali vše i sebe za ztraceny.

Lid, zbavený svých vůdců, upadl v zoufalost. Byl jim však příliš oddán, aby je proklínal. Jako sebe, litoval i jich svaluje veškerou vinu na osud.

Egmont byl nyní jediný, k němuž obracely se ještě zraky zoufalého lidu. Ačkoli stal se odpadlíkem, nepovažovali jej přece zaň, omlouvajíce

ho tím, že činí tak z pouhé opatrnosti; když pak konečně druzí vůdcové je opustili, považovali Egmonta za hrdinu, dokládajíce, že on jediný nebojí se hněvu a pomsty Filipovy a proto že zůstal. Jak se mýlili!

Egmont byl skutečně odpadlíkem, doufajícím, že za své pokání dojde odpuštění a milosti svého krále. Koře se nyní vladařce co nejoddanější sluha, vykonával slepě rozkazy její čelící přímo proti bývalým jeho zásadám.

Egmont byl pro svou vlast ztracen. Měl na zřeteli pouze sebe. Jsa ještě mlád, chtěl užiti světa a proto oddával se nyní radovánkám, které nijak nesouhlasily se smutným osudem vlasti. Musela dostaviti se smutná katastrofa, aby úplně smířila jej se zrazeným lidem, aby uchovala jej v paměti těch, které byl v rozhodném okamžiku opustil.

Vladařka, ujistivši se přísežní formulí svých přívrženců, kráčela nyní smělým krokem k cíli, jenž zněl „úplné pokoření“. Nejhlavnější města byla ponížena a vojskem obsazena, náčelníci buřičů buď prchli anebo zahynuli na popravišti. Veškeré vojsko Markétino, spojivši se, táhlo nyní do Antorpu. Marný byl odpor Antorpčanů; musili otevříti vítěznému vojsku hraběte Mansfelda brány města. — Blížící se voje Albovy vzbuzujíce postrach v celém Nizozemsku, byly hlavní příčinou vzdání se; slepě bez odporu podrobil se Antorp podmínkám, jež mu vladařka diktovala. Zněly následovně:

„Úplné zrušení protestantské bohoslužby a vypuzení protestantských kazatelů; znovuzavedení katolického náboženství; opravení spustošených chrámů; zavedení starých náboženských ediktů; dodržení shora uvedené přísahy, která teď i všem městům byla předložena k podpisu, a konečně vydání všech odbojníků v ruce spravedlnosti.“

Za to slíbila vladařka ubohým pokořeným přímluvu u svého královského bratra. Kdo by ale nechtěl vyčkati této milosti, tomu ponecháno na vůli, aby dobrovolně ze země se vystěhoval. Antorpští znali svého krále a proto dali raději přednost dobrovolnému vyhnanství před milostí jeho. Nesmírné množství lidí, celé rodiny, veškeří protestantští kazatelé opustili, plačíce a naříkajíce, dne 10. dubna 1567 milé město a zbožnou vlast.

I ostatní města následovala příklad Antorpu; viděla ť, že slibovaná přímluva Markétina nynějším jednáním jejím nemálo tratí na své pravděpodobnosti; neboť jak s pokořenými protestanty nakládáno, rovnalo se skoro šílenosti.

Sotva že totiž Markéta v slavnostním průvodu vešla do pokořeného Antorpu, kázala na veřejném náměstí odpraviti čtyry buřiče, vykonavši před tím v hlavním, spustošeném chrámě svou pobožnost. Na to ihned nařídila, aby veškeré děti, které dle protestantského obřadu přijaly křest, znova po katolicku byly překřtěny, aby veškeré protestantské školy byly zrušeny a veškeré chrámy zbořeny.

Rozkazy tyto i v jiných městech okamžitě jsou vykonány; ba v Gentu dospěla zběsilost tak daleko, že z trámů zbořeného kostela protestantského urobeny šibenice pro ty, kteří se byli súčastnili drancování chrámů katolických. Popravování vinníků, to jest takových, kteří buď považováni byli za náčelníky buřičů anebo kteří vzdorně přiznávali se ku své víře, dělo se s takovou zuřivostí, že každé sebe menší město nanejmíň padesáti obětmi vzdor svůj zaplatilo.

Ty byly tedy počátky slibované přímluvy; tak vypadala milost přívrženců oné víry, jejíž za-

kladatel hlásal lásku a odpuštění. Zběsilost katolické vlády převýšila dřívější zuřivost protestantů; neboť tito vrhali se pouze na mrtvé předměty, na chrámy a kláštery, kdežto katolická vláda ochlazovala svou pomstychtivost v krvi popravených nešťastníků.

V jaké míře vraždy tyto na ubohém, pokořeném lidu páchány, tomu nasvědčuje nejlépe okolnost, že i cizí vlády, jako Braniborsko, Sasko, Virtembersko a j. svými vyslanci žádali vladařku za mírnění se v provádění náboženských ediktů. Dáno jim ale za odpověď, aby nemíchali se do cizích záležitostí a aby ponechali péči o blaho svěřených Filipovi národů pouze jemu.

Vladařka pomýšlela na úplné zničení spolku guesského, jejž považovala za původce odboje, a k tomu cíli nařídila vůdcům svého vojska, aby veškerých svých sil k rozprášení jeho použili. Uposlechli. Ostatně nebyla to v těchto okolnostech práce příliš nesnadná.

Brederode, první zakladatel spolku guesského, opustil, jak víme, jsa hrabětem Megenem ohrožován, město Viane a prchl do Amsterodamu, kdež veškeří protestanté k němu se přidali. Celý měsíc ještě držel se v tomto opevnění; konečně ale vida, že jeho vlastnímu životu hrozí nebezpečí, — neboť Markéta rozkázala magistrátu, aby jakýmkoli spůsobem se ho zmocnil, — opustil v noci tajně město, zanechav své přívržence pomstě vítězů, a prchl do Německa.

Zbytek vojska, jejž Brederode ve Vianu zanechal, táhl nyní veden *Dětřichem z Battenburku* též k Amsterodamu, chtěje tam do posledního muže se brániti; byl ale Megenem přepaden a rozprášen.

Někteří z povstalců, zejmena oba bratří *Batten-*

burkové, a šlechtici *Beima* a *Galama*, vstoupili na svém útěku u města Hoornu na loď, chtějíce se do Frieslandu přeplavit; však u *Harlingenu* byli oddílem Aremberkova vojska přepadeni a zajati. Veškeré prosté mužstvo, as sto mužů čítající, bylo okamžitě pobito; vůdcové jeho pak posláni vladařce, která sedm z nich kázala odpravit. Jiných sedm, mezi nimi oba Battenburkové, vrženi jsou do vězení, kdež mučeni až do příchodu zuřivého vévody Alby, který sám nad nimi pronesl soud. Většina tohoto rozprášeného vojska, která na svém útěku též na lodě se vrhla, přeploula šťastně do Německa.

Megen spojil se na to s Noircarmesem a obsadil Amsterodam silnou posádkou. Poslední zbytek guesského vojska přepadl *Erik Brunšvický* u Vianeu a poraziv jej, dal vůdce jeho *Renessa* v Utrechtu popravit.

Veškeří zakladatelé guesského spolku byli tedy rozprášeni. Brederode, Ludvík Nasavský, Bergen, Kuilemburg prchli, Thoulouse zahynul na bojišti. Mansfeld mladší přidal se, jak známo, ku straně královské. Velká část členů padla mečem katovým; většina zachránila alespoň svůj život rychlým útěkem. Guesů nebylo více.

Vzpoura byla potlačena; než za jakou cenu! Nizozemsko podobalo se hřbitovu. Tisíce a tisíce rodin opouštělo o překot svou vlast, aby alespoň život zachránily před blížícím se vojskem španělským.*) Znali již z dřívějších dob nevázanou tuto rotu, která tím větší bázní ještě je naplňovala, an v jejím čele stál pověstný, nelítostný zuřivec Alba. Následkem stálého, houfného stěhování nejzámožnějších rodin rozhostila se bída nejstrašnější

---

*) Dle udání samé vladařky Markéty páčil se počet vystěhovalců na 100.000 hlav.

po celé zemi. Obchod byl na dobro zastaven; většina obyvatelstva byla učiněnými žebráky.

Strašného tohoto stavu ulekla se sama Markéta. Nahledla, že půjde-li to dále tak, je veta po krásném, výnosném Nizozemsku, veta po zemi, která bývala vždy bezednou pokladnicí Filipovy koruny. Aby tedy úžasnému tomuto stěhování zabránila, vydala provolání, že přimluví se u svého bratra, by blížící se vojsko španělské odvolal, slibujíc zároveň všeobecnou milost a zapomenutí. Někteří skutečně také uvěřili a zůstali. Později toho litovali.

Markéta tím byla ovšem méně vinna, neboť dostála tenkráte skutečně svému slovu a psala Filipovi, aby další pochod Albova vojska zastavil, dokládajíc, že vzpoura již úplně je potlačena, že k udržení pořádku postačí domácí a německé vojsko a že vojsko španělské mohlo by v nynějších okolnostech býti záhubou požehnané této země.

V Madridě byli zcela jiného smýšlení.

Přes domluvy markýze Bergena a pana z Montigny, kteří posud u dvora meškali — (byli tam, jak z uvedeného již dopisu Alavova šlo na jevo, schválně zdržováni), přes domluvy samých několika rádců králových zvítězil Alba, trvající na tom, aby neopouštělo se od započatého plánu.

Že Filip tomuto katu spíše sluchu naklonil než poctivým, lidským rádcům, je zcela pochopitelno. Po čem tak dlouho toužil, toho nyní dosáhl; nesměl si nechat ujíti příležitost, aby na ubohém národu vykonal svou dlouho tajenou mstu. Jako krvolačný tygr pohlížel s rozkoší na uštvanou oběť, již zardousiti byla jediná jeho myšlenka. Žádná milost, žádné odpuštění, — pomsta byla jeho heslem.

Při všem tom byl ale Filip tak zbabělý, stra-

choval se tak o svůj život, že usnešení své státní rady, týkající se cesty vlastní jeho osoby do Nizozemska, ustavičně odkládal, až i konečně je zrušil.

Z počátku ovšem se tvářil a činil přípravy, jako by skutečně chtěl vydati se na cestu; viděl toho ještě potřebu. Nyní však, kdy vzpoura byla již téměř potlačena, považoval Nizozemčany za příliš nepatrné, aby svůj majestát k nim snížil; k úplnému pokoření postačoval pouhý nástroj, jakým byl Alba. K popravě soudcové se nedostavujou; při té postačí kat. Bylo rozhodnuto. Alba měl se vydati se svým vojskem *sám* na cestu; odtud ono zděšení po celém Nizozemsku.

K výpravě této činěny velkolepé přípravy, jak by tu šlo o pokoření nejnebezpečnějšího nepřítele. Nejprvé obdrželi náměstkové milánský, neapolský, sicilský a sardinský rozkaz, aby veškeré své italské a španělské vojsko na janovském území shromáždili, kdež Alba měl je vyměniti za španělské nováčky. Po té žádáno na dvoru francouzském za volný průchod Albova vojska francouzským územím; když ale žádost tato byla zamítnuta, utekl se Filip k vévodům savojskému a lotarinskému, kteří svolili.

Dne 5. května 1567 vyplul konečně Alba s třiceti loďmi z přístavu *karthagenského* a dorazil v osmi dnech do Janova, kdež očekávaly ho již čtyry pluky nejvybranějšího vojska; zde ale pro nenadálou chorobu delší čas byl nucen se pozdržet.

Pluky tyto sestávaly ze samých starých otužených vojáků, kteří již pod prapory Karla V. bojovali, kteří znali se ve válečném řemesle a tudíž velmi dobře hodili se k vražedné výpravě, Filipem podnikané.

Aby hned z počátku si je naklonil, povoloval jim Alba vše, čeho si žádali. V táboře těchto hord panoval nejbezuzdnější život, nesouhlasící

nijak se „svatým“ účelem jich poslání, jež znělo „úplné pokoření nepřátel katolické církve“. Dle dějepisného udání podobal prý se válečný tento průvod spíše průvodu bachantskému. Počet veřejných nevěstek, které s dovolením Albovým táhly za vojskem, byl prý tak ohromný, že zřízen byl pro ně zvláštní prapor a že k vůli rozeznání stavu a hodnosti rozděleny byly na nevěstky velitelské, důstojnické a sprosté vojanské.

Pěší vojsko, čítající 9000 hlav, rozdělil Alba na čtyry brigady pod vůdcovstvím *Alfonsa de Ulloa*, *Sancha de Lodoño*, *Gonsalesa de Bracamonte* a *Juliana Romera*; (jmeno posledního je již z dřívějšího vypravování známo). Jízdě veleli oba synové Albovi *Ferdinand* a *Bedřich Toledský*. Mimo to přidružila se k tomuto vojsku velká část španělských šlechticů a dobrovolníků.

Po odbyté vojanské přehlídce u města *Asti* vydal se celý průvod přes *Mont Cenis**) na pochod. Ve čtrnácti dnech vykonána nebezpečná tato cesta přes savojské Alpy bez překážek.

Ve *Franche Comté* přidružily se k Albovi tři pluky německého pěšího vojska a čtyry houfy burgundských jezdců, jimž veleli hrabata *Eberstein*, *Schaumburk* a *Lodrona*; načež vyslán ihned ku vladařce Markétě posel se zprávou, by učinila přípravy k ubytování španělského vojska.

Pro Markétu byla zpráva o brzkém příchodu Albově, ač očekávána, přece ohromující. S větší ještě bázní, než kdy před tím, pohlížela příštím dnům vstříc; tušilať, co asi bude se dít. Však nejen lidskost, která probouzela se v srdci jejím a která, jak víme, již dříve ji k tomu přiměla,

---

*) Tentýž vrch, jímž před nedávnem prokopán velkolepý železniční tunel spojující Italii se Savojskem.

aby se přimlouvala u Filipa za zastavení strašné této výpravy, a když to nezpomohlo, alespoň za zmenšení španělské posádky: — nejen lidskost to byla, jež naplňovala ji strachem a bázní, nýbrž i vlastní její prospěch, vlastní její postavení.

Jsouc po delší již čas samojedinou vládkyní Nizozemska, jsouc hrda na to, že podařilo se jí nebezpečnou vzpouru potlačiti, velmi těžce to nesla, že Filip odesílá do rodné její země jiného člověka, aby tento pomocí cizího vojska prováděl, co jí napolo již se podařilo. Považovala to za urážku, domnívajíc se, že Filip jí nedůvěřuje, že má ji za příliš slabou, kdežto přece osvědčila se dosti ráznou.

Mimo to znala Albu velmi dobře a věděla, že tento tyran nikoho vedle sebe nestrpí, že je s to, aby i královo plnomocenství překročil a zahrával si na neobmezeného vladaře. Obávala se tím více, ana již jedenkráte odvislost takovouto zakusila, totiž za panování kardinála Granvelly.

Než co byl Granvella proti Albovi! Granvella byl uhlazený, galantní státník, a pouta, v jakáž uvrhl Markétu, třeba dosti těžká byla, lze nazvati přece jen pouty růžovými; kdežto Alba byl sprostý, surový voják, který nečinil rozdílu mezi svými vojáky a ženami a každého šmahem vrhal do těžkých pout železných. Čeho se jí bylo lze od takového surovce nadíti?

Věděla, že od nynějška Alba bude vydávati rozkazy, ona že bude vladařkou pouze dle jmena. Jaké ty rozkazy budou, tušila též a proto i jiná bázeň ještě naplnila její duši, že totiž veškeré ukrutnosti Albovy padnou též na její vrub, ješto se lid sotva bude domýšleti, že by Alba jednal o své vůli, bez vladařčina svolení.

Markéta byla přece jen žena; hnusila se jí

už krev, která byla prolita. Sama byla by nyní zajisté nastoupila cestu zcela jinou, mírnější. A že Alba nepřichází se svým vojskem proto, aby zjednal trvalý mír, to věděla dobře. Filip neposýlal Albu nikdy tam, kde míru bylo potřebí. Jmeno Albovo bylo tolik co *krev.*

Však nebylo již vyhnutí; podala se trpělivě do vůle osudu. Byla ale příliš uražena, aby sama uvítala svého surového dozorce, a proto, tvářic se churavou, vyslala mu vstříc Noircarmesa a Barlaimonta, k nimž přidružila se velká část nizozemské šlechty; mezi ní i kající Egmont.

Poslední tento hrdina tak se zapomněl, že v hluboké pokoře uvítal svého katana, jehož povahu znal a o němž mohl tušiti, že přichází pouze na záhubu jeho vlasti. Než jak již praveno: chtěl se sebe svrhnouti každé podezření, chtěl na výsluní královské milosti žíti, slavně žíti.

Však již první jeho setkání se s Albou přivedlo ho na jiné myšlenky.

„Aj zde přichází veliký kacíř,“ pravil Alba, spatřiv Egmonta mezi uvítající jej šlechtou, a to tonem takovým, že hrdina od St. Quentinu a Gravelingenu zbledl jako stěna a v duchu litovati počal, že neuposlechl rady věrného svého přítele Viléma Oranienského.

Hned po svém příchodu obsadil Alba svými Španěly veškerá větší města; nejsilnější posádky dostalo se Antorpu a Gentu. On sám vtáhl se svou milánskou brigadou dne 22. srpna 1567 do sídelního města Bruselu, kamž i většina šlechty jej následovala.

Markéta nemýlila se ve svém tušení. Hned z počátku počínal si Alba, jak očekávala, pánovitě, drze, surově. Zcela chladně, tonem nad míru ponižujícím oznámil jí, že mu králem svěřena správa

nad veškerou vojanskou mocí Nizozemska, že je zmocněn, o své vůli válku vésti, pevnosti stavěti, náměstky provincií a velitelé měst, jakož i veškeré královské úředníky ustanovovati a sesazovati, a konečně že nařízeno mu pátrati po původcích potlačené vzpoury a dle své vůle je trestati.

Markéta byla tímto ponížením nanejvýš uražena a netajila se tím také; což zavdalo hned z počátku příčinu k rozhodnému nepřátelství mezi ní a nenáviděným Albou. Surovci tomu ovšem velmi málo na tom záleželo, jak Markéta o něm smýšlí a jak si ho váží. Nemohlať mu nijak škoditi, aniž mohla se jeho vůli na odpor stavěti. Považoval se za samostatného pána a radil se s vladařkou jen tenkráte, kdy toho nevyhnutelně bylo potřebí.

Aby byl zcela od vladařky neodvislým, neubytoval se Alba, jak by mu bylo příslušelo, v paláci, nýbrž v Knilemburském domě, v témže domě, kde položen základ ke guesskému spolku. Hned po svém příchodu dal Alba instrukce Filipem mu udělené tiskem rozmnožit a veřejně rozšířit. Zděšení nad nimi bylo všeobecné.

Nyní tedy ubozí Nizozemčané věděli, jaký osud je očekává. Blaženými cítili se ti, kteří ještě před příchodem Alby sebrali, kde co měli, a ze země uprchli, nešťastnými oni, kdož dali se Markétou přemluvit a zůstali či z dobrovolného vyhnanství svého se vrátili.

Brusel podobal se živému hrobu. Již pouhým pohledem na mohutné, surové postavy španělských vojáků zarážel se v ubohém obyvatelstvu dech. Hrobové ticho rozhostilo se po celém městě. Lidé nevycházeli ani z domu. Uzavírali své krámy a obchody, hledíce ustrašeným zrakem ze svých úkrytů na procházející se Španěly, kteří jedině

chřestěním svých šavlí a halaparten dávali městu známku života. Každé místo, každý kout opanovali Španělé, buď vojáci buď špehýři; zvláště těchto bylo takové množství, že lid obával se pronésti na hlas sebe nevinnější myšlenku. Trapné toto ticho, zoufalá tato nejistota trvala několik dní. Nikdo nevěděl, co se bude díti; jen tolik věděli, že to nebude nic dobrého.

Alba posud mlčel; než toto mlčení bylo strašnější než jistota. Kdyby bylo bývalo lze, bylo by se zajisté veškeré obyvatelstvo bruselské raději vystěhovalo. Nebylo ale uniknutí. Brány města byly uzavřeny a vojskem obsazeny.

Škaredá smrt šklebila se na nešťastné oběti se všech stran.

VIII.

Egmontovo a Hoornovo zatknutí. Soud buřičů, jinak krvavý soud. Markéta z Parmy opouští Nizozemsko. Nizozemští vystěhovalci a počátek vodních Geusů. Proces hrabat Egmonta a Hoorna a jich odsouzení. Poprava nizozemských vlastenců na náměstí bruselském. Poprava Egmonta a Hoorna.

Minulo několik dní, co Alba meškal v Bruselu.

Lid zpamatoval se poněkud ze svého leknutí, vida, že veškerá v městě dlící šlechta a především Egmont z Kuilemburského domu ani nevychází; vypravováno, že Alba velmi přívětivě k nim se chová a pozornostmi je téměř obsypává. Netušili, proč se tak děje.

Albův záměr byl, aby hlavní vůdce odboje, za něž považoval přede všemi Egmonta, Hoorna a Hoogstratena, učinil malomocnými a neškodnými. Tvářenou laskavostí a přispěním obou svých synů

Ferdinanda a Bedřicha, kteří svou veselostí a roztomilostí záhy získali si Egmontovu lásku, podařilo se mu Egmonta v Bruselu zadržeti. Též Hoorn, vida, že Alba k Egmontovi tak důvěrně se chová, dal se přelstíti a přijal pozvání prvnějšího, aby jej v Bruselu navštívil.

Týmž laskavým chováním snažil se Alba též Hoogstratena vlákati do pasti. Zároveň obdržel též *Lodrona* tajný rozkaz, aby se zmocnil antorpského měšťanosty *Strahlena*, důvěrného to přítele Viléma Oranienského, kdežto jiný setník měl se postarati o zatknutí Egmontova, tajemníka *Jana Casembrota Backerzeela*, který prý přechovával veškeré Egmontovy písemnosti.

Jsa sobě jist, že plán se podaří, svolal Alba veškeré státní rady a rytíře k důvěrné poradě, při níž súčastnili se z Nizozemčanů mimo Egmonta a Hoorna vévoda Arshot, Aremberk, Barlaimont a oba Mansfeldové. Starý Mansfeld tušil, za jakou asi příčinou jsou svoláni; nemeškal tedy, dáti svému synovi, který jak víme též byl zakladatelem guesského spolku, tajné znamení, aby rychle dal se na útěk.

Starý Mansfeld nemýlil se. Schválně prodlužoval Alba sezení, až by došly ho zprávy o výsledku ostatních výprav. Netrvalo to dlouho; Lodrona vykonal své poslání k úplné jeho spokojenosti. Nyní propustil Alba své rádce. Klidně ubíral se Egmont ze síně, an tu zastoupil mu náhle setník Albovy stráže *Sancho de Avila* s několika španělskými vojáky cestu, žádaje na něm jmenem krále meč.

Egmont zůstal ohromen; nemohl slova ze sebe vypraviti; vzpomněl si na Oranienského, vzpomněl si na první sejití se s Albou; nahlížel, že je ztracen. Po delší chvíli teprv vzpamatoval

se, vytáh meč a podávaje ho setníkovi stráže, pravil klidně: „Tento meč nikoli bez úspěchu velmi často hájil věc královu.“ Touž dobou zmocnil se jiný setník Hoorna, jenž bezstarostně do svého příbytku se ubíral.

Zpráva o zatknutí dvou těchto mužů zadala Bruselčanům smrtelnou ránu. Nakládá-li se s těmito muži jako se sprostými zločinci, jak bude teprv s jinými naloženo! Lepšího osudu dostalo se Hoogstratenovi. Dověděv se na své cestě do Bruselu, co se v Kuilemburském domě událo, rychle se obrátil a uprchl.

Několik neděl věznil Alba Egmonta a Hoorna v Bruselu, načež poslal oba do Gentu; Alfons Ulloa s třemi tisíci Španělů je doprovázel.

Stejný osud zastihl i jiné ze šlechty i z lidu, kteří, davše se přívětivostí Albovou zaslepiti, zůstali v Nizozemsku; někteří bez průtahu byli odsouzeni a odpraveni. Mezi nimi byl též antorpský měšťanosta Strahlen. Přes dvacet tisíc obyvatelů chopilo se na novo poutnické hole, aby unikli jisté záhubě. —

Zbaviv se tímto hanebným způsobem všech podezřelých šlechticů, přikročil nyní Alba k dílu, k vůli němuž byl hlavně do Nizozemska vypraven. Opětným zavedením inkvisice v celé její strašné podobě učiněn začátek, a sice proti veškerému obyvatelstvu bez rozdílu stavu a vyznání, ješto prý ti, kdož proti buřičům a kacířům nevystoupili, stejně jsou vinni jako buřiči a kacíři. „Haeretici fraxerunt templa, catholici nihil fecerunt contra, ergo omnes debent patibulari,“ (kacíři bořili kostely, katolíci ničeho proti tomu nepodnikli, následovně musí býti všickni odpraveni), zněla krásná zásada španělských katanů.

Dle Albova prohlášení byli tedy vinni: „všickni,

kteří súčastnili se rozepří proti Granvellovi, kteří podepsali žádost šlechty anebo alespoň ji schvalovali, kteří proti usnešením sněmu tridentského, proti ediktům aneb proti novým biskupům nějakou žádostí brojili, kteří dovolili odbývati veřejná kázání anebo jim nezabraňovali, kteří nosili odznaky a zpívali písně guesské anebo nad nimi radost projevovali, kteří přechovávali protestantské kazatele, kteří súčastnili se kalvinských pohřbů, kteří o tajných schůzkách jich věděli a je zamlčovali, kteří odvolávali se na svá privilegia a konečně všickni, kteří se vyjádřili, že boha máme více poslouchati než člověka.“ Každý tento přestupek považován za *urážku veličenstva* anebo *za velezrádu.*

Nebylo snad v celém Nizozemsku jediného člověka, který by se byl některého z naznačených zločinů nedopustil; všickni byli vinni a pouze na Albovi záleželo, kdo zaň bude uznán a odsouzen. Za tou příčinou sestavil Alba zvláštní soud z dvanácti členů, tak zvaný soud buřičů (consejo de las altercaciones), jejž Nizozemčané nazývali později *krvavým soudem* (bloetraedt). Alba sám tomuto strašlivému soudu předsedal; ostatní přísedící byli: *Aremberk*, *Barlaimont*, *Noircarmes*, *Hadrian Nikolai*, *Jakub Mertens*, *Petr Asset*, *Jakub Hesselts*, *Jan de la Porte*, *Ludvík del Rio*, *Jan du Bois* a *de la Torre*. Tito všickni ovšem pouze radili; práva odsuzování vyhradil Alba pro sebe.

S jakou zběsilostí soud tento si počínal, jde nejlépe z toho na jevo, že sám krvolačný Alba po třetím měsíci cítil se unavena a zemdlena; pročež přenechal předsednictví svému miláčkovi, jistému licenciatu *Don Juanu Vargasovi*, který ukrutností nad samého Albu vynikal. Nestvůra tato prováděla své krvavé řemeslo s takovou zví-

řecí chladností, že veškeří jeho, jinak dosti ničemní společníci, mimo del Ria, de la Torrea a Hesseltse, s ošklivostí od něho se odvrátili a sezení krvavého soudu navštěvovati přestali.*) Od té doby vykonávali tedy pouze tito čtyři ničemové soudy nad kacíři.

S jakou opovržení hodnou lhostejností a chladností ortele smrti prohlašovány, tomu nasvědčuje následující případ: Jeden ze čtyr těchto katanů, Hesselts, měl ve zvyku, že při každém sezení krvavého soudu spal; když přišla řada na něho, aby hlasoval, vedlejší jeho soused vždy ho probudil, načež Hesselts, celý rozespalý, mechanicky zvolal: „Ad patibulum!" (na šibenici!) a spal dále zas.

Již základ, na němž krvavý tento soud spočíval, jest hanebný a v každém ohledu zatratitelný; byla to *libovůle* jednotlivců. Tucet darebáků rozhodoval nad osudem pěti milionů lidí. Jakési odvolání k vyšší instanci nebylo možno, ješto veškeré jiné soudy, i nejvyšší, druhdy tak mocný vrchní soudní dvůr, podlehaly nyní „soudu buřičů".

Státní rady nebylo více; Alba ji nesvolával, řídě osudy Nizozemska sám a sám. Drzým, církevní latinou pronešeným výrokem „non curamus vestros privilegios" (nedbáme vašich privilegií), vyslovena přímo zásada, dle níž mělo býti Nizozemsko příště spravováno. A zásadu tuto prováděl Alba skutečně se železnou důsledností. Ve-

---

*) Velmi živý a úchvatný obraz o těchto Albou páchaných ukrutnostech podává V. Sardou ve své známé činohře „Vlast", na niž poznovu také já si dovoluju české čtenářstvo upozornit.

škerá privilegia a práva byla vůči krvavému soudu ničím; ba pokročeno tak daleko, že i domácí a rodinné záležitosti vynášeny drzou cestou na tržiště veřejnosti. I ti, kteří zamýšleli ve sňatek vstoupiti, musili si dříve vymoci svolení Albova, jenž chtěl zameziti jakékoli spojení katolíků s buřiči a nekatolíky. — Slovem, svobodné Nizozemsko uvrženo v nejtužší pouta otrocká.

Způsob, jakým krvavá rada soudila a odsuzovala, daleko převyšuje co do hanebnosti řízení soudů inkvisičních. Každý, kdo za vinna byl uznán, musil na vyzvání rady dostavit se; kdo toho opomenul, byl ze země vypuzen a statky jeho, měl-li jaké, připadly koruně; kdo se dostavil, byl bez milosti odsouzen. Že většina dávala přednost prvnější cestě, leží na bíledni.

To krvolačného tygra Albu ovšem hnětlo; jemu nestačily skonfiskované statky, chtěl míti krev; pročež přestal vybízeti k dostavení se, nařídiv, by kacíři, kdekoliv budou napadeni, byli schytáni a k soudu vlečeni. Celé houfy podezřelých osob ze všech končin Nizozemska přiváděny lovícími vojáky před krvavý soud, kdež s nimi po obvyklém spůsobu naloženo. Stínání, čtvrcení, upalování byly obyčejnou zábavou zběsilých Španělů. Veškerá vězení, jichž počet Alba hned po svém příchodu o několik nových rozmnožil, byla přeplněna; aby pak bylo místa pro nové vězně, odbývány popravy houfně beze všeho výslechu; kdo byl polapen, byl již zároveň také odsouzen.

Že Filipovi řádění Albovo bylo velmi vhod, kdož by o tom pochyboval? Bylať jeho pomsta konečně nasycena. Mimo to dostávalo se jeho pokladnici následkem konfiskac takových značných příspěvků, že podlá jeho duše i v tomto ohledu úplně mohla býti spokojena s výsledky Albova

vladaření. Na dvacet milionů dolarů páčí se suma, která během prvního roku připadla vládě španělské. Že i Albův zlodějský měšec tučněl, je více než jisto. —

Právě proto byla marna veškerá naděje Nizozemčanů, kteří až do konce r. 1567 pořád ještě doufali, že Filip přibude do Nizozemska a přítrž učiní Albovu řádění. Bláhoví lidé, doufající v milost člověka, který mimo lidskou tvář ničeho neměl na sobě lidského, jehož náboženstvím byla inkvisice, jehož řemeslem byla vražda.

Markétino tušení nebylo klamné. — Jak předvídala, že totiž příjezd Albův znamená konec vladaření jejího v Nizozemsku, tak stalo se.

Sotva že Alba usadil se v Bruselu a přerušiv své trapné mlčení, jednati se jal, spozorovali všichni i Markéta, jakého asi druhu je plnomocenství, králem mu udělené. Počínalť si tak libovolně, jako by byl samostatným vladařem, jako by nikomu nebyl odpověděn, než toliko sobě samému. Že počínal si k Markétě hned z počátku velmi nešetrně, pověděno již na jiném místě, a protož nelze diviti se, že vladařka v rostoucím spravedlivém hněvu svém chovala se k Albovi stejným způsobem, dávajíc mu zřejmě na jevo, že povrhá jím co drzým vetřelcem.

K hněvu tomuto přidružila se nyní ještě bolest nad nevděkem těch, kdož, dokud byla ještě neobmezenou vládkyní, kořili se jí co otroci, nejhlubší úctu svou jí projevujíce. Bezbarevné, ničemné tyto stvůry, vidouce, že hvězda její hasne, jeden po druhém ji opouštěli, sklánějíce touž měrou, jako dříve před ní, otrockou šíji svoji před nově vycházejícím sluncem, před Albou.

Cítila se opuštěnu, cítila se ničím. Trapné bylo postavení její. Alba neuznával ji ani za hodnu, aby kdy tázal se jí na radu. Ponížení toto nesla Markéta tím tíže, ano vycházelo od muže tak surového a drzého. Nejvíce ale popudilo ji zatčení Egmonta a Hoorna, jež stalo se nejen bez vůle, nýbrž i mimo vědomí její. Případem tímto uzrál úmysl její, s nímž od příchodu Albova tajila se, a s jehož provedením jedině proto otálela, poněvadž pýcha nedovolovala jí, aby pokořila se před surovým vojákem.

Nechtíc snášeti déle Albovy urážky, vyslala svého tajemníka *Machiavella* do Madridu se žádostí, aby Filip sprostil ji úřadu vladařského.

Filipovi byla žádost tato velevítána. Věděltě, že Markéta je nyní v Nizozemsku zbytečna, a jen proto, že byla jeho sestrou, netroufal si, úřadu sám ji sprostiti. Věru div, že měl k ní ještě tolik šetrnosti! Bez dlouhého rozmýšlení vyhověl žádosti její, vykázav jí za její služby dvacet tisíc dolarů ročních důchodů, které ale později nebyly jí příliš svědomitě vypláceny, neboť je známo, že trávila svůj život *v Namuru* v dosti velkém nedostatku. S propušťovací listinou pro Markétu došel zároveň pro Albu diplom, jímž tento byl povýšen na náměstka v Nizozemsku.

Markéta žádala zároveň Filipa, aby jí bylo dovoleno, rozloučiti se s Nizozemčany spůsobem slavným, to jest na říšském sněmu, před tváří zástupců celého národu. Že přání tomuto Filip nevyhověl, leží na bíledni; neuznával žádná privilegia, tím méně tedy říšský sněm, na němž mohlo to i jinak dospěti k povážlivým, protivládním výstupům. — Rozloučivši se tedy se všemi stavy pouze písemně, opustila Markéta dne 22. prosince r. 1567 Brusel, jsouc novým náměstkem Albou

doprovázena až na hranice Brabantu, kde přidělen jí hrabě Mansfeld za dalšího průvodce.

O konečných osudech této paní budiž toliko podotknuto, že odebrala se z Nizozemska do Italie k svému manželi *Oktaviu Farnesskému*, a že zemřela v šedesátém čtvrtém roce věku svého roku 1586 v *Ortoně*, jsouc svým bratrem Filipem, jemuž tolik důležitých služeb byla prokázala, úplně zapomenuta.

V lepší upomínce, ač, upřímně řečeno, málo toho zasluhovala, zachovali ji Nizozemčané. Již pouhá zpráva o jejím odstoupení vyvolala všeobecné zděšení. Ačkoliv neučinila Markéta pro Nizozemsko ničeho, co by mohlo nazvati se dobrým, považovali ji Nizozemčané v nynějších okolnostech přece ještě za svou jedinou ochranitelku, nebcť viděli a přesvědčili se, že s jednáním Albovým nijak nesouhlasí, ba že i zběsilce toho z celé duše nenávidí.

Nevěděli ovšem, z jakých příčin se to děje; nevěděli, že uražená čest a ženská ješitnost větší měly u ní váhu než útrpnost s týraným národem; než buď tomu jakkoli, ve strašném onom stavu, kdy veškeří vůdcové lidu byli buď uvězněni, buď již odpraveni, anebo ze země vypovězeni, byla ona skutečně jedinou jejich nadějí a útěchou. Úplného vykoupení z poroby ovšem nemohli naditi se od ní, než alespoň více mírnosti a spravedlnosti, kterých tyran Alba neznal a znáti nechtěl. Z dvojího zla byla Markéta přece ještě zlem menším.

Právě proto i v pozdějších dobách nezpomínali Nizozemčané na Markétu z Parmy s takovou hořkostí, jak by toho byla zasluhovala. Uvyknuvše báječným hrůzám a mukám, Albou na nich pácháným, zapomněli úplně na křivdy, Markétou jim

činěné, které u porovnání k Albovým popravám byly pouhou hračkou; ano zapomenutí a odpuštění šlo tak daleko, že přáli si míti Markétu za vladařku a že nazývali ji svým „strážným andělem“.

Alba byl tedy nyní neobmezeným pánem. — Aby dodal svému postavení hned z počátku důrazu, nařídil, aby krvavý soud práci svou zdvojnásobil. Popravováno s větší ještě zběsilostí než kdy před tím. Jakých prostředků k tomu Alba i jinak užíval, o tom svědčí nejlépe následující případ:

Chtěje se zmocniti nejzámožnějších měšťanů gentských, pozval jich 47 k sobě do Bruselu, neudav ani za jakou příčinou. Sedmnácte z nich byli skutečně tak bláhovi, že vydali se na cestu; sotva že ale vstoupili do městských bran, již byli jati a 3. dubna 1568 veřejně popraveni.

Lotrovský tento kousek zavdal opět příčinu k novému stěhování ze země. Ješto pak Alba měl nejvíce zamířeno na zámožné měšťany, jichž jměním svou a svého panovníka pokladnici naplňoval, stalo se, že za krátko všickni téměř zámožnější občané vlast svou opustili, tak že obyvatelstvo nizozemské sestávalo nyní ze samé téměř chudiny, ze samých žebráků. Však i tito ubožáci, bojíce se o to jediné, co měli, o svůj život, stěhovali se vzdor přísné zápovědi o překot za hranice. —

Zámožnější, zvláště ale veškeří továrníci prchli do Anglicka, kdež, mimochodem řečeno, položili základ k nynějšímu obchodnímu blahobytu velké Britanie. Kalvinisté utekli se k svým souvěrcům do Francie, kdežto uprchlíci severních provincií obrátili se většinou do Německa. Jiní vrhnuvše se na malé lodičky, a sestoupivše se ve spolek loupežníků, jali se napadati a ohrožovati Španěly

takovou měrou, že tito považovali je za nejnebezpečnější nepřátely. Později, když byli se sorganisovali, dáno jim jmeno „*vodní Guesové*“ anebo také „diví“.

Tito *diví* hrajou v dějinách nizozemského odboje velmi důležitou úlohu, pročež ještě častěji v průběhu tohoto vypravování zmínka o nich bude učiněna.

Jak tedy praveno, jal se Alba řáditi ještě strašlivěji než dříve. Ačkoli spousta byla již všeobecná a Nizozemčané ni dost malého odporu schopni nebyli, umínil si Alba přece, že musí vyhladiti kacířství z kořene. Nešetřil proto nikoho, ani malých dítek, obávaje se, že by mohli snad někdy vyrůsti na mstitele svých povražděných otců.

Celé knihy daly by se napsati o ukrutnostech, zběsilým Albou na pokořeném národě páchaných; mám ale za to, že postačí, podotknu-li, že dějiny lidstva sotva mohou vykázati se strašnější dobou, než jakou bylo Albovo vladaření. Nizozemčané vším právem zasluhujou, aby byli vřaděni mezi první a nejslavnější mučeníky za občanskou a náboženskou svobodu.

Vše co tuto vypravováno, dělo se na počátku roku 1568. Tentýž rok události nový vzaly obrat.

Jak jsme viděli, bylo až posud celé povstání více méně jenom pouhými nezdařenými pokusy. Bojováno bez plánu a bez rozmyslu. Lidé, kteří povstání toto řídili, byli příliš neschopni a nerozvážni, aby se byli mohli dodělati nějakých úspěchů, a když konečně našel se ten pravý, Vilém Oranienský totiž, bylo již pozdě, bylo vše ztraceno.

A přece byl i v tomto zoufalém okamžiku Vilém Oranienský jediný, na kterého se mohlo Nizozemsko spolehnouti. Štěstí pro zemi, že ještě

před časem uprchl, že nepropadl osudu Egmontovu a Hoornovu. Nizozemčané nedoufali ovšem již ničeho; nepřipadlo jim ani ve snu na mysl, že by Oranienský mohl býti kdys jejich vysvoboditelem; než byli tomu přece rádi, že šlechetný tento muž je zachráněn.

Též Alba na Oranienského více nevzpomínal; toho jediného mu bylo líto, že nezmocnil se ho s ostatními. Nyní považoval jej za malomocného psance, jehož netřeba se báti a jenž ve vyhnanství zahyne zcela zapomenut. Proto také vysmíval se obavám kardinála Granvelly, jenž nejednou u madridského dvora tvrdil, že nemá-li Alba tohoto „Mlčelivého“ (Viléma), nemá ničeho.

Granvella měl pravdu. Co neviditelný duch bděl Vilém Oranienský nad Nizozemskem, upřádaje v cizině síť, do níž zaplésti se měla celá ta smečka hltavých vlků španělských i se svým ničemným králem Filipem.

Odchyluju se poněkud od postupného vypravování, abych obeznámil čtenáře s konečným osudem uvězněných hrabat Egmonta a Hoorna. Činím to hlavně proto, poněvadž oba tito mužové dnem, kdy byli zatknuti, dohráli svou úlohu a v dalším průběhu vypravování více již se nevyskytujou.

Zatknutím a konečným odpravením Egmonta a Hoorna zakončeno první jednání krvavého odboje proti *křivopřísežníku Filipu II.* Rebelie proměnila se pak v pravidelnou, dlouho trvající válku.

Jak již na jiném místě pověděno, dal Alba Egmonta a Hoorna po jich zatknutí v Bruselu odvézti do Gentu, kdež přes osm měsíců byli v tamější tvrzi vězněni. Hned na to vznešena na ně žaloba, záležící u Egmonta *z devadesáti*, u

Hoorna *ze šedesáti* článků. Že generální prokurator *Jan du Bois*, který žalobu sestavoval, ni nejmenší okolnosti neopomenul, která by proti obžalovaným mohla svědčiti, leží na bíledni. Každý, sebe nepatrnější čin považován za přestupek, a v každém přestupku spatřováno *uražení veličenstva* či *zemězráda*. Proti takové nespravedlivé obžalobě a před tak nespravedlivým soudem, jakým byla „krvavá rada“, bylo ovšem marné všeliké hájení.

Oba obžalovaní obdrželi opis hanebného tohoto spisu s tím podotknutím, aby v pěti dnech jej zodpovídali, načež, když se tak stalo, dovoleno jim, zvoliti si své defensory či obhájce. Tito ohradili se pak nejprvé proti samému soudu, dokládajíce, že Egmont a Hoorn co rytířové zlatého rouna smějí býti souzeni pouze králem aneb velmistrem řádu. Jak samo sebou se rozumí, zavrhl Alba protest tento bez dlouhého rozmýšlení, nařídiv obžalovaným, aby předvedli své svědky, jinak že budou souzeni in contumaciam. Beze svědků odpověděli oba hrabata na jeden každý článek obžaloby tak důkladně, že nevina jejich byla patrna; než co dbal na to Alba? Umínil si, že je zničí, a jen k vůli formě protahoval jich soud zbytečně den ode dne. Zatknutí jich bylo již zároveň také jich odsouzením.

Znova naléhal Alba na to, aby předvedli svědky; když ale tito, nedbajíce jeho vyhrůžek, znova zadali protest proti neoprávněným soudcům svým, vyměřil jim Alba lhůtu devíti dnů, v které měli svědky předvésti, jinak že budou zbavení všeho práva obhajovacího a souzeni beze svědků.

Celý tento proces byl věru pouhou komedií, kterou Alba vůči světu prováděl, aby snad neřeklo se, že nejváženější tito mužové země byli souzeni

jako sprostí zločinci. Marny byly proto také všecky protesty obžalovaných, tím marnější, když ani nejhorlivější přímluva celého téměř světa nebyla s to, aby zarputilým Filipem pohnula. Egmontova manželka a Hoornova matka utekly se ke všem téměř dvorům evropským, žádajíce za zakročení ve prospěch obou obžalovaných; stalo se dle prosby jich, než nezpomohlo to nic, právě tak jako marny byly interpelace všech rytířů zlatého rouna ze Španělska, Německa a Italie. Na všecky přímluvy odpověděl Alba jmenem svého krále: „Zločin, z něhož hrabata Egmont a Hoorn jsou obviněni, byl spáchán v záležitostech nizozemských provincií, a v těchto záležitostech jsem já jediný králem svým ustanoven za soudce.“

Jak praveno, přes osm měsíců protahován tento hanebný proces — při čemž oba hrabata ustavičně jen na to naléhali, aby byli postaveni před jiný spravedlivější soud. Konečně zdálo se to býti Albovi přece již nudným. Rozhodl se. Dne 1. června r. 1568 sešel se krvavý soud a vyřkl nad oběma hrabaty rozsudek, znějící v ten smysl, že oba jsou vinni zločinem uražení Veličenstva a zemězrády, a sice proto: „že hanebné spiknutí Viléma Oranienského podporovali, *) že spojenou šlechtu brali do své ochrany, a že co náměstkové a královští úřadníci králi a církvi špatné služby prokazovali.“ Vyřknut tedy nad nimi ortel smrti a poprava určena na den 5. června. Oba měli býti veřejně sťati a jich hlavy na kůl nastrčeny; veškeré jich statky, léna a práva měly připadnouti královskému fisku.

---

*) Oranienský byl nyní Albou za hlavního původce odboje považován.

Hned druhý den po prohlášení rozsudku odvedeni jsou oba odsouzenci pod dohlídkou tří tisíců španělských vojáků z Gentu do Bruselu, kdež pak svolal Alba ihned členy krvavého soudu, aby u jich přítomnosti rozsudek ještě jednou byl přečten. Dlužno podotknouti, že ničemný tento rozsudek podepsán byl pouze Albou a sekretářem *Pranzem*, což na novo svědčí o libovůli bídného tohoto zuřivce.

Na popravě této dal si Alba záležeti; chtěje, aby byla co možná slavnou, kázal, aby po tři dni byly odbývány jakési předehry k strašnému tomuto dramatu. *Dvacet pět* nizozemských vlastenců v průběhu tří těchto dnů na tržišti bruselském veřejně bylo odpraveno, mezi nimi též známý *Jan Casembrot Backerzeel*, Egmontův sekretář.

V noci ze dne 4. na 5. června, kdy oba vězňové kladli se již na lože, prohlášen jim rozsudek. Vévoda Alba doručil ho ypernskému biskupovi *Martinu Rithovu*, kterého jen k vůli tomu do Bruselu povolal, aby odsouzence k smrti připravil. Když biskup zaslechl, oč tu běží, vrhl se vévodovi k nohoum a se slzami v očích prosil za milost aneb alespoň za odročení popravy na jinou dobu; načež mu ale vévoda drsným a hněvivým hlasem odpověděl, že nepovolal ho proto z Ypernu do Bruselu, aby opíral se rozsudku, nýbrž aby svou výmluvností nešťastným hrabatům ulehčil.

Nejprvé ukázal biskup ortel hraběti Egmontovi. „Toť věru velmi přísný rozsudek!“ zvolal Egmont, zbledнuv, uděšeným hlasem. — „Nemyslil jsem, že jsem tak příliš Jeho Veličenstvo urazil, abych zasluhoval takový trest. Musí-li to ale býti, podrobím se osudu svému s pokorou. Nechť tato smrt hříchy mé smyje a nechť ani mé choti ani mým dítkám není na škodu! Tolik alespoň za své

služby očekávám. Smrt snesu mužně, poněvadž líbí se tak bohu a králi.“ Na to naléhal na biskupa, aby mu upřímně řekl, zda nelze doufati v milost. Když tento odpověděl, že *nikoli*, vyzpovídal se a přijal svátost umírajících. Pak tázal se, která modlitba jest asi nejlepší a nejmocnější, s níž by v posledním okamžiku měl obrátit se k bohu. Když mu biskup odpověděl, že žádná modlitba není lepší té, které učil sám Kristus, — totiž *otčenáše*, jal se ihned modliti. Vzpomínka na rodinu jej vyburcovala; poručil si dáti péro a inkoust, napsal dvoje psaní, jedno své manželce, druhé králi Filipovi; tohoto žádal, aby alespoň s jeho manželkou a s jeho dítkami měl smilování. Zatím postaveno na bruselském tržišti před radnicí popraviště, na něž připevněny dva koly se železnými hroty a vše to ověšeno černým suknem. Dvacet dva prapory španělské posádky obklíčily lešení. Mezi desátou a jedenáctou hodinou objevily se španělské stráže ve světnici Egmontově; nesli s sebou provazy, aby dle obvyklého spůsobu ruce mu svázali. Zapověděl si to, doloživ, že je k smrti odhodlán a připraven. Aby katovi práci ulehčil, odtrhl od svého kabátu límec sám. Oděn byl v noční oblek z červeného damašku, přes tento přehozen byl černý španělský plášť se zlatým třepením. Tak objevil se na lešení. Don *Julian Romero*, španělský setník *Salinas* a biskup ypernský jej následovali. Dvorní grand-prevot, drže v rukou červenou hůl, seděl na koni přímo u lešení, kat ukryt byl pod ním.

Egmont jevil z počátku chuť, jakoby chtěl s popraviště k lidu promluvit. Když jej ale biskup upomenul, že by nebyl buď ani slyšán, anebo že by mohl zavdati příčinu k výtržnostem, které by jeho přátelům mohly býti jen na škodu, upustil

od svého úmyslu. Se vzpřímenou hlavou chodil několik minut po lešení, stěžuje si, že mu není popřáno, čestnou smrtí pro svou vlast zahynout. Až do posledního okamžiku doufal, že král nemyslí to snad do opravdy a že exekuce jen k pouhému jeho postrachu je ustanovena. Když přiblížil se rozhodný okamžik, obrátil se k Julianu Romerovi a tázal se ho ještě jedenkrát, zda mu nelze doufati v milost. Julian Romero, pokrčiv rameny, sklopil oči k zemi a mlčel.

Tu zaťal zuby, odhodil plášť a noční oděv, poklekl a hotovil se k poslední modlitbě. Biskup, podav mu kříž k políbení, udělil mu poslední pomazání, načež dal mu Egmont znamení, aby se vzdálil. Na to stáhl si hedbávnou kápi přes oči a očekával osudnou ránu. — Rána padla; hlava oddělila se od trupu. Mrtvola ihned přikryta černým suknem.

Celý Brusel, tlačící se kolem popraviště, cítil spolu smrtelné toto tnutí. Hlasitý pláč přerušoval strašlivé ticho. Sám necitelný Alba, dívající se oknem na popravu, setřel si slzu z oka.

Hned na to přiveden hrabě Hoorn. Jsa mnohem popudlivější než jeho přítel a maje více příčin, pro něž krále nenáviděl, vyslechl ortel s menší klidností. Rozhorlil se v takové míře proti Filipovi, že s těží přiměl ho biskup k tomu, aby posledních svých okamžiků lépe použil než k proklínání svých nepřátel. Konečně přece zpamatoval se a odbyl si svou zpověď, které z počátku se opíral.

V témže průvodu jako přítel jeho vstoupil na lešení. Cestou pozdravoval mnohé své známé. Jako Egmont, ani on nebyl svázán; oděn byl v černý kabátec a plášť, hlavu maje pokrytou černou milánskou čapkou. Vystoupiv na lešení,

pohledl na mrtvolu, pod suknem ležící, a tázal se kolemstojících, zda to tělo jeho přítele. Když mu bylo přisvědčeno, prohodil několik španělských slov, svlékl plášť a poklekl. Celý zástup hlasitě vykřikl, když smrtící rána oddělila hlavu jeho od těla.

Hlavy obou zavražděných nastrčeny pak na koly, stojící na popravišti, kdež zůstaly až do tří hodin s poledne; načež byly sňaty a s oběma trupy v olověné rakve uloženy.

Vzdor nesčíslnému množství špehounů a katových pacholků, kteří stáli kolem popraviště, nedali se bruselští měšťané přece udržeti, aby své kapesní šátky v kanoucí s popraviště krev neponořili, chtíce svatou tuto relikvii na věčnou památku si uschovat. *)

IX.

První výprava Viléma Oranienského do Nizozemska. Bitva u Winschotenu. Albovo vítězství. Počátek sporu mezi Anglickem a Španělskem. Desátek. Vodní Guesové zmocní se přístavu brielského; odboj Hollanďanů. Druhá výprava Viléma Oranienského. Obležení Monsu. Vraždění v Zütphenu a Naardenu. Obležení Haarlemu a Alkmaaru. Alba opouští Nizozemsko. *Requesens* nastupuje na jeho místo.

Vraťme se opět k dřívějšímu vypravování.

Bylo to, jak praveno, na počátku roku 1568, když nový náměstek Nizozemska, vévoda Alba s dvojnásobnou přísností jal se prováděti úkol katanský. Hanebná poprava gentských měšťanů

*) Vylíčení posledních okamžiků Egmonta a Hoorna vzato skoro doslovně ze Schillerova spisu „Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande.“

byla příčinou nového stěhování se ze země a tato opět základem nového boje, který za hranicemi Nizozemska byl připravován a již vypuknouti hrozil.

Opět to byl Vilém Oranienský, jenž, vida nesmírnou tu bídu, v níž Alba uvrhl ubohé Nizozemsko, jal se vší silou ducha svého pracovati o novém plánu, dle něhož bylo by lze osvoboditi Nizozemsko od Španělů. Zášť jeho proti ničemnému králi Filipovi nabyla v dobrovolném vyhnanství ještě větších rozměrů; vymanění Nizozemska z drápů tohoto bídáka bylo nyní jediným cílem života jeho.

Nejprvé utekl se s bratry svými Ludvíkem a Janem k samému císaři Maxmilianovi II., žádaje na něm, by svým sprostředkováním konec učinil krvavým vraždám a bezpříkladné zuřivosti Albově. Tento jal se skutečně také se samým Filipem vyjednávati, obdržel ale od něho přímo urážlivou odpověď.

Nezbývalo nyní Vilému Oranienskému jiného, než uchopiti se prostředků nejhorších, boje na život a na smrt. Byl to čin zoufalý, než Vilém pevně doufal, že dobrá věc musí zvítězit, že bůh nemůže dopřáti vítězství člověku, který tak hanebně prohřešil se na jeho tvorstvu, který mnohonásobným *křivopřísežnictvím* jej samého v prach zašlapal.

A skutečně sama prozřetelnost obrátila proti tomuto korunovanému katu ostří hrotů, jež mířil na zubožený národ. Titéž ubožáci, kteří přinuceni byli, opustiti svou vlast, byli hrotem, na nějž nabodl se později vzdor španělských zběsilců.

Bylť počet vystěhovalců nizozemských tak ohromný, že mohl Vilém Oranienský směle říci: „Nizozemsko je nyní za hranicemi, můžeme je-

dnat.“ Nebyla to ale práce tak snadná; vystěhovalci byli po všech končinách rozprášeni, většina z nich v hadrech a bez chleba. V té osudné chvíli osvědčili se Vilém Oranienský a oba jeho bratři co vzory republikánské obětovnosti. Prodavše veškeré své skvosty a klenoty, zastavivše veškeré své statky a panství, kupovali za utržené peníze zbraně a všemožné válečné potřeby, načež ihned v celém Německu přikročeno k najímání vojska. Též některá protestantská knížata německá, zejmena landkrabí hesenský a kurfiřst falcký, přispěli Vilémovi mužstvem i penězi.

Dle plánu Vilémova měl býti ze čtyr stran učiněn útok na Nizozemsko. Známý hrabě Hoogstraten měl překročit řeku *Mosu* a přes Lutych vtrhnouti do Geldernu; hrabě *Coqueville*, francouzský šlechtic z Normandie, měl zmocniti se Hegenavy a Artoisu; bratr Vilémův Ludvík Nasavský měl vpadnouti do severních provincií Gröningenu a Frieslandu; a až by Alba na třech těchto místech se svým vojskem byl zaměstnán, chtěl Vilém sám s hlavní armádou vtrhnouti do Brabantu a táhnouti přímo na Brusel. Při všem tom počítal Vilém též na pomoc vodních Guesů a nizozemských katolíků, z nichž velká část rovněž tak nenáviděli Albu, jako vypuzení protestanté.

Za příčinou tohoto plánu zhotovil nepovolaný *Brederode* o své vůli opět *nový kompromis*, jímž každý, kdo jej podepsal, zaručil se k nějakému peněžnímu příspěvku ve prospěch nastávající výpravy. Vůbec počal Brederode jeviti opět nesmírnou činnost, která však mnoho neslibovala, a věru štěstí pro Nizozemsko, že ještě před započetím hlavní akce zasáhla jej neúprosná smrt. Zemřel právě v tu dobu, kdy na úkor dobré věci jal se

tlačiti v popředí, chtě vliv Oranienského co možná zmenšiti.

Výprava započala. Coqueville první s hloučkem Francouzů a Nizozemčanů vtrhl do hrabství artoisského; však již první tento vpád skončil velmi nešťastně. Alba stěžoval si u francouzského krále *Karla IX.*, že Coqueville co cizinec nemá práva, vtírati se do nizozemských záležitostí a žádal za zakročení, načež vyslal Karel svého maršálka *Cossea* proti hraběti. Po několika nepatrných potýčkách uchýlil se Coqueville do městečka *St. Valeri* v Pikardii, kdež byl ale přepaden, chycen a co buřič odpraven; stejný osud stihl veškeré Nizozemčany, v jeho vojště bojující; Francouzové byli propuštěni na svobodu. Rovněž tak dařilo se hraběti Hoogstratenovi; bylóť jeho vojsko čítající as 2000 mužů dne 25. dubna 1568 španělskými vůdci *d'Avilou* a *Lodronou* úplně potřeno.

Třetí oddělení, vedené Ludvíkem Nasavským, vtrhlo v květnu t. r. do Frieslandu, kdež hrabě Aremberg velel španělskému vojsku. Po několika potýčkách svedena dne 24. května hlavní půtka mezi *Winschoten* klášterem a *Heiligerlee*, v níž vojsko španělské úplně na hlavu poraženo, a v níž sám Aremberg padl. Však i Nizozemčané utrpěli ztrátu velikou; mimo jiné hrdiny zahynul v téže bitvě Vilémův a Ludvíkův bratr *Adolf Nasavský*.

Alba, tímto vítězstvím Nizozemčanů na nejvýš rozlícený, spojil veškeré své vojsko a táhl sám proti Ludvíkovi Nasavskému do pole. Však aby ještě dříve svou pomstu schladil a spiklencům další chuť k postupování zahnal, vystrojil památnou popravu bruselskou, o níž jsem se v předešlé kapitole zmínil. Možno směle tvrditi, že kvapná poprava Egmontova a Hoornova byla následkem prvního vítězství Nizozemčanů u Winschotenu.

Ačkoli vojsko Ludvíkovo počtem bylo mnohem větší nežli Albovo, nebylo přece vítězství nad Španěly tak jisté, neboť tito byli samí staří a otužilí vojáci, uvyklí s mnohem větší přesilou zápasiti, než jakou měly voje Nasavského. Vyhnul se tedy Ludvík útoku na Španěly, a obrátiv se z Gröningenu do východního Frieslandu, zřídil kolem sebe pevné opevnění, za nímž očekával útok Albova vojska.

Alba dlouho neotálel; neboť již dne 20. a 21. července svedena velmi krvavá bitka, v níž celý Ludvíkův voj se ztrátou 7000 mužů rozprášen; Ludvík sám zachránil se toliko útěkem. Hned na to obrátil se Alba proti samému Vilému Oranienskému, jenž zatím se značným vojskem řeky Mosu a Šeldu překročil a k němuž i Ludvík se zbytky svých pluků se přidružil. Válečná moc Vilémova byla příliš veliká, aby Albovi bylo lze podniknouti bitvu s prospěchem; proto přes domluvy svých podřízených velitelů ustavičně otálel s útokem, čekaje na příležitý okamžik.

Též Vilém neměl se k dílu; ovšem nikoli z nedostatku zmužilosti, nýbrž z jiných důležitějších příčin, které též Albovi nezůstaly tajny. Bylať armáda Vilémova větší, než vystačovaly jeho a německých spojenců prostředky; nespokojenost samého vojska nad nepořádným vyplácením žoldu byla hlavně příčinou, proč Vilém ustavičně otálel, čekaje marně na slíbenou mu z mnohých stran peněžitou podporu.

Bystrozraký Alba prohlédl záhy pravý stav věci a jak předvídal, stalo se. Pokročilost času — nastávala totiž zima — nedostatek potravy a peněz zmařily na dobro první Vilémovu výpravu. Celé téměř vojsko jeho rozuteklo se samo buď do Francie, buď do Německa. Zbylo mu pouze

1200 mužů, s nimiž odebral se v průvodu svých bratří do Francie, kdež súčastnil se v několika bitvách hugenotských. Teprv v letě příštího roku vrátil se opět do svého hrabství nasavského.

Alba počínal si po tomto případu, jako by byl dobyl nejslavnějšího vítězství; jeho vjezd do Bruselu (22. prosince 1568) podobal se pravému triumfu. K potupě celého Nizozemska kázal zhotoviti z dobytých děl obrovskou svoji sochu, kteráž v Antorpu na veřejném místě byla postavena, a na níž skvěl se nápis: „Vévodě Albovi, Filipa II. náměstkovi v Belgii, jenž vzbouření potlačil, buřiče zahnal, náboženství ochránil, vládě spravedlnosti průchod učinil, pokoj v Nizozemsku zjednal — věnováno co nejvěrnějšímu sluhovi nejšlechetnějšího krále.“ Drzost tato vzbudila ovšem veliké pohoršení, ba i sám Filip II. byl nadutostí svého náměstka tak popuzen, že kázal sochu tuto odstraniti.

Jakých ukrutností dopouštěli se španělští vojáci na své zpáteční cestě na bezbraném lidu venkovském, o tom budiž pomlčeno; třeba jenom podotknouti, že nezadali si v ničem se svým zvířecím vůdcem Albou. Od nevázané, za vítěze se považující vojanské roty, nedalo se nic jiného očekávati, než vraždění, loupení a krádeže. Nové pokuty, nové konfiskace byly následkem nezdařené výpravy Vilémovy.

Než co pomohly veškeré ty nakradené sumy Filipově pokladnici? Pranic. Ustavičnými válkami, vydržováním ohromného stálého vojska byla státní pokladnice madridská tak vyprázněna, že musela býti u italských bankérů učiněna půjčka *čtyr set tisíců dukátů.* Půjčka tato je památná tím, že zavdala první příčinu k pozdějším sporům mezi Anglickem a Španělskem,

následkem čehož i nizozemská záležitost o několik kroků pošinuta byla ku předu.

Ješto totiž moře, veškeré řeky, ano i průplavy řáděním vodních Guesů staly se Španělům tak nebezpečny, že zdálí se jim vyhýbáno, musely lodě, na nichž nalézaly se peníze z oné výpůjčky, v jednom z anglických přístavů hledati útočiště; tu ale byly zadržány a peníze skonfiskovány. Stalo se to z pouhé zlomyslnosti anglické královny Alžběty, která nevražíc na Albu, chtěla se mu tímto spůsobem vymstiti. Na vyhrůžky Albovy odpověděno pak, že peníze nejsou španělské, nýbrž italské a že nemá tudíž na ně žádných nároků. Spor tento zúmyslně vyvolaný, trval až do r. 1574.

Jsa tímto kouskem Alžbětiným v největší nesnáz uvržen, utekl se Alba opět ku stavům nizozemským, svolav je za tou příčinou v dubnu r. 1569 do Bruselu; jak pochodil, leží na bíledni; žádost jeho za povolení nových daní byla zkrátka odmítnuta. Však to zběsilci tomu nevadilo, aby nyní o své vůli vypsal nové daně, jež pomocí svých zlodějských vojáků se zbraní v ruce na ubohém lidu vydírati se jal, nestaraje se o následky, jaké může míti násilné toto počínání. Dostavily se dosti záhy. Hanebný tento skutek rozdvojil jej nyní i s katolíky, kteří pohlíželi až posud, třeba nebyli jeho zbožňovateli, na veškeré události zrakem zcela lhostejným. Veškeří bruselští kramáři, sládci, pekaři a jiní živnostníci uzavřeli jako na povel své krámy, aby takto vyhnuli se obromnému poplatku, obnášejícímu *desítinu* stržených peněz.

Vzdor tento popudil Albu ještě více; vydal opět nový rozkaz, aby se všemi, kteří by zdráhali se předepsaný *desátek* odváděti, bylo naloženo jako s buřiči a kacíři.

Kdož ví, jak dlouho bylo by se neslýchané

toto zlodějství a darebáctví provádělo, kdyby byl nemusil Alba obrátiti svůj zřetel k jiným důležitějším událostem. Vodní Guesové a bratří nasavští počali jej znova znepokojovati.

Vilému Oranienskému neušlo nic, co v Nizozemsku se dělo. Udržovalť se svými přátely, jakož i s většinou holandských měst, kde čítal nejvíc přívrženců, stálé spojení. Očekával, že některé město veřejně pro něho se prohlásí, v kterémžto případě byla by nová operace mnohem snadnější bývala, než táboření pod širým nebem.

Podnikáno sice ve prospěch Oranienského v Nizozemsku dosti mnoho, než byly to samé nezdařené pokusy, končící obyčejně smrtí na popravišti. Nizozemčané ani v otroctví nezapřeli svého hrdinného, obětovného ducha, vrhajíce se, byť i bez účelu, pro osvobození své vlasti v záhubu. Uvedu jen jediný případ, který označuje téměř veškeré jednání hrdinného tohoto národa.

Jakýsi *Heřman Ruiter*, obchodník s dobytkem z Herzogenbuschu, dověděv se, že Vilém Oranienský přeje si nějaké opevněné místo, sosnoval v prosinci r. 1570 na nejvýš smělý plán; umínil si totiž, že zmocní se k tomu účelu zámku *Löwensteinu*. Přestrojen za mnicha, vkradl se s dvěma průvodci do hradu a zmocnil se velitele, načež na dané znamení několik na blízku ukrytých mužů vtrhlo do zámku; brány ihned zavřeny a Ruiter byl pánem hradu, jejž tak dlouho zamýšlel hájiti, až by Vilém Oranienský se objevil a svým vojskem jej obsadil. Na zvěst o tom vyslal velitel španělské posádky v Herzogenbuschu setníka *Vavřince Peria* se silným zástupem vojska, aby se opět zmocnil zámku Löwensteinu. Po tři dni trvalo

obležení; Ruiter se nevzdal; konečně prolomili Španělové brány a vtrhli do hradu. Ruiter uchýlil se s několika svými druhy do svého příbytku, jsa odhodlán do posledního okamžiku se brániti. Španělové vrazili za ním; ze všech stran obklopen, uchopil Ruiter pochodeň a hodil ji na podlahu, kterouž byl dříve již střelným prachem pokryl; silná rána a celé stavení s obleženými i s oblehajícími vylítlo do povětří.

Jak praveno, veškeré tyto, někdy i velmi kruté oběti nevedly k žádnému konci. Rovněž bez výsledku zůstaly prosby Vilémovy, s nimiž utekl se k rozličným dvorům evropským, žádaje za pomoc. Byl tedy opět na sebe sama odkázán a s těží bylo by se dalo cos kloudného podniknouti, kdyby z jiné strany nová naděje nebyla mu zasvitla. Nač nejméně myslil, to stalo se základem osvobození Nizozemska. Byly to šťastné operace „vodních Guesů“.

Pokud víme nebyli „vodní Guesové“ z počátku ničím jiným, než obyčejnými mořskými loupežníky. Nyní sestoupilo se několik uprchlých nizozemských šlechticů a kupců ve spolek a dali na své útraty zhotoviti velké množství malých i větších obrněných lodí, které s velikým úspěchem pozvolna ničily plány Španělů.

Vilém Oranienský záhy spozoroval prospěch, jaký může Nizozemsku z této vždy více se rozmáhající vodní republiky vzejíti, vešel tedy s nimi ve spojení; načež tito, vstoupivše ihned do jeho služby, uznali ho za svého vrchního velitele, a prohlásili ho téměř za zákonitého náměstka v Holandsku. Počet vodních Guesů byl již tak značný a jich řádění na moři tak ohromné, že sama anglická královna Ažběta, která jim až posud ochrany popřávala, báti se počala a za tou příčinou

veškeré anglické přístavy, do nichž se obyčejně utíkali, jim uzavřela. Rozhodli se tedy, že budou hledati útočiště ve vlastní své otčině.

V březnu r. 1572 vyplulo dvacet osm lodí, vedených admiralem hrabětem *z Marky* z anglického přístavu a hleděly zmocniti se nejprvé města *Enkhuisenu*, však nepodařilo se to. Plouly tedy k *Voornu* (nejsevernější ostrov v Seelandu), kdež zmocnily se dne 30. března neopevněného přístavu *Brielu*.

Neočekávaný tento případ Albu polekal; nenadál se, že by vodní Guesové, jež považoval za necvičenou lupičskou rotu, odvážili se na čin tak smělý; proto také neobsadil ona místa tak, jak toho prozřetelnost vyžadovala. Okamžitě vydán tedy náměstku holandskému, hraběti *Bossü-mu* rozkaz, aby se svým vojskem, jež leželo v Utrechtu, táhl na Briel.

Guesové, tušíce, co se bude díti, obsadili na rychlo veškeré zahrady pod městem rozložené a uv tali blížící se Španěly pekelnou střelbou. Mezi bitíkou vrhl se jistý tesař *Rochus Lieuwsson* do vody a s nebezpečím života vytáhl veškerá stavidla, načež zdržovaný jimi proud veškeré nížiny kolem města tak zaplavil, že Bossü, nechtěl-li se svým vojskem býti zaplaven, musil se dáti na útěk, jsa mimo to strašnou střelbou guesských děl pronásledován. Chtěl se vrhnouti na připravené lodě, po nichž byl k Brielu připlul; než Guesové si přispíšili, a většinu z nich potopili anebo od břehu odstrčili. Zbytek zachránivších se Španělů musil se přebrodit, při čemž většina jich utonula. K večeru dne 5. dubna 1572 byli Španělé úplně odraženi. — Hned druhý den na to prohlásili Guesové Viléma Oranienského za náměstka holandského.

Též u dvora madridského bylo leknutí ohromné.

Filip rozhorlil se na Albu tak, že odhodlal se zbaviti jej úřadu náměstka nizozemského. Nástupcem jeho měl státi se posavadní náměstek sicilský, vévoda *z Medinaceli*, jejž Filip s několika válečnými loděmi ihned vyslal proti vodním Guesům.

Na mělčinách flanderských svedena dne 11. července t. r. bitva, v níž Španělé opět byli úplně na hlavu poraženi; s těží zachránil vévoda Medinaceli zbytek loďstva v přístavu sluisském.

Nové toto vítězství bylo znamením k novému všeobecnému odboji. Seeland byl pro Španěly ztracen, též severní část Holandu. *Enkhuisen*, *Medemblik*, *Edam*, *Purmerent* a jiná holandská města vypověděla poslušnost; hned na to následovaly *Leyden*, *Gouda*, *Dortrecht* a *Haarlem*, pak *Owerysse*l a *Utrecht*. Veškerá tato města prohlásila, že uznávají za své vladaře jen stavy holandské a za jich náměstka prince Oranienského, načež tento ihned svého zástupce *Dětřicha Sonoi-a* zmocnil, aby veškerá práva a veškeré svobody jak občanské tak náboženské statečným vítězům byly navráceny.

V těchto okolnostech netroufal si vévoda Medinaceli převzíti úřad náměstka nizozemského; odmítl tedy Filipovo nabídnutí a vše zůstalo opět při starém. Však Albovi nařízeno, aby vzpouru všemi možnými prostředky snažil se potlačiti.

Nebylo to tak snadné, neboť touž dobou objevil se opět Ludvík Nasavský v jižních provinciích, hroze zmocniti se pomocí francouzských reformovaných některých větších měst. S dosti nepatrným vojskem vrhl se nejprvé na Valenciennes; když pokus tento se nezdařil, obrátil se proti Monsu, kteréhož města se skutečně také 24. května 1572 zmocnil. Stejnou dobou překročil též Vilém Oranienský se svým, v Německu na novo sebraným vojskem řeku Mosu a bez dlouhého odporu dobyl

Rüremondu. Ačkoli armáda jeho byla dosti četná, nedalo se s ní přece nic pořádného svésti; sestávalať opět ze samých luteránských dobrodruhů, jimž nešlo o nic jiného, než o loupení a drancování. Rota tato počínala si tak zpupně a nevázaně, že sami obyvatelé Nizozemska proti ní jali se horliti.

V tomto osudném okamžiku došla zároveň Viléma zvěsť, že bratr jeho Ludvík je v Monsu španělským vojskem obklíčen. Neváhaje obrátil se tedy na rychlo k Monsu, kamž ale teprv v září t. r. dorazil, ješto se mu bylo dříve zmocniti měst Malínu, Rivelle-u, Lovenu, Dendermondu a Oudenardu. Dlouhým tímto bezúčelným pochodem vyprázněna ale pokladnice jeho tak, že když dorazil na místo, byl přinucen, reptající své žoldáky propustit. Jinak byly i ostatní jeho naděje, jež skládal v pomoc francouzských Hugenotů, došlou jej zprávou o strašné *noci bartolomějské* na dobro zničeny.*) Též

---

*) Ustavičné náboženské rozbroje, které ve Francii za panování Františka I., Jindřicha II. a Františka II. zemi znepokojovaly, dostoupily za Karla IX. (1560—1574) stupně nejvyššího. Obě strany, jak katolická, v jejímž čele stál vévoda *František Guis*, tak protestantská (Hugenotská), jejíž hlavou byl statečný admiral *Coligny*, zhoubnou vedly po dlouhá leta válku občanskou. Konečně usnesla se strana katolická a sice hlavně přičiněním královy matky *Kateřiny z Medicis* na tom, že veškeří Hugenoté jednou ranou musí býti vyhlazeni. K vyvedení lotrovského tohoto činu zvolena Bartolomějská noc (23. srpna 1572). Na dané znamení vrhli se katolíci na spící, nic zlého netušící Hugenoty a všecky je úkladně povraždili. Vraždění toto nazývá se jinak „krvavou svadbou pařížskou.“ Však nejen v Paříži, nýbrž i v provinciích téže noci dle úmluvy vražděno s chladností zvířecí. Admiral Coligny byl první obětí krvavé této svadby. — Celá Evropa, jak protestanté, tak i katolíci s ošklivostí odvrátili se od francouzského dvora, jemuž

druhá jeho výprava zůstala tedy bez výsledku; a sice opět následkem nedostatku peněz a válečných potřeb.

Bratr jeho Ludvík byl po tři měsíce španělským vojskem, jemuž veleli *Noircarmes* a Albův syn *Bedřich Toledský*, v Monsu obléhán, až konečně, vida, že je každý odpor marný, přijal čestnou kapitulaci, která — div to divoucí — věrolomnými Španěly byla dodržena. Následkem opětného pádu Monsu zmocnili se Španělové i druhých měst, jichž byl Vilém Oranienský na svém pochodu dobyl. Strašně mstili se vítězové na ubohém obyvatelstvu, jež bylo v zápalu uvítalo prince Oranienského co svého osvoboditele.

Vilém Oranienský odebral se po nezdařené této výpravě do Holandska, kdež s jásotem byl přivítán a kdež složen mu co novému zákonitému náměstkovi slib věrnosti.

Ačkoli ani druhá výprava Vilémova neměla žádoucího výsledku, docíleno alespoň tolik, že republikánský duch Nizozemčanů na novo se otužil a sice v takové míře, že vše, co nyní od Nizozemčanů ve prospěch svobody podnikáno, zdá se až přímo báječným. Byli pevně odhodláni, že buď zvítězí anebo zahynou.

Přispělo k tomu hlavně to, že Alba byl přinucen, po tři měsíce obléhati Mons, čímž zbývalo ostatním městům dosti času, aby se sorganisovaly a sesílily. Bez těchto příprav, které ale jinak

---

tento čin i jinak velmi málo prospěl. Hugenoté, byť i seslabeni, přece nebyli ještě vyhubeni; již za Karlova nástupce, Jindřicha III. musela Hugenotům veškerá jich práva býti navrácena.

mnoho ještě obětí vyžadovaly, nebyli by Nizozemčané dospěli tam, kam cílili.

Čím čilejší jevil se ale život mezi nizozemskými republikány, tím zuřivěji počínal si Alba, umíniv si, že vzpouru stůj co stůj musí potlačit. Hned po kapitulaci Monsu a po dobytí zmíněných již měst brabantských odeslal Alba svého syna Bedřicha s vybraným vojskem do Geldernu, odebrav se sám do Amsterodamu, aby blízkým byl všem válečným událostem a odtud říditi je mohl. Doufal pevně, že osvobodivších se měst v Hollandu, Seelandu, Frieslandu, Owerysellu a Geldernu opět dobude; výtečné vojsko, jakož i neoblomnost a statečnost Bedřichova ručily mu za dobrý výsledek.

Operace započala. Dne 22. listopadu 1572 dorazil Bedřich k opevněnému městu *Zütphenu*, jehož posádka byla ale tak nepatrná, že směle mohl pomýšleti na vítězství. Nemýlil se. Sotva že v městě se roznesla zpráva o příchodu vojska španělského, již chystala se většina obyvatelstva k útěku. Tohoto zmatku použil Bedřich a jediným útokem podařilo se mu, města se zmocniti. Jako zběsilí vrhli se Španělé na bezbranný lid. Veškeré obyvatelstvo, bez rozdílu stáří a pohlaví bylo posekáno anebo do vody naházeno; jediná výminka učiněna s mladými dívkami, které padly za oběť zvířecím chtíčům nevázané roty, načež nahé byly z města vymrskány. Na to město ze všech stran zapáleno a v popel obráceno.

Ještě větších ukrutností pácháno v městě *Naardenu*, *) jež, nemohouc se přesile španěl-

*) Totéž město, v němž nalézá se hrob velkého našeho paedagoga Jana Amosa Komenského.

ského vojska ubrániti, kapitulovalo. Španělský plukovník *don Romero*, vyslaný Bedřichem k pokoření města toho, slíbil obyvatelům rukou dáním, že vzdají-li se, bude jejich životů i statků šetřeno. Sotva že ale vtrhlo vojsko do města, již rozléhal se ulicemi rachot bubnů, svolávajících veškeré obyvatelstvo do hospitálního chrámu, kdež mělo na novo složiti králi španělskému slib věrnosti a oddanosti. Postrašení občané, netušíce, co se bude dít, uposlechli rozkazu nového svého velitele a odebrali se do chrámu. Tu však vstoupil mezi ně jakýsi kněz a hrozebným hlasem zvolal: „Poslední vaše hodinka udeřila, připravte se k smrti.“ Dříve ještě, nežli se mohli ze svého uleknutí vzpamatovat, vrazili Španělé jako tygři do vnitř a v málo okamžicích přeplněn celý chrám sohavenými mrtvolami. Kdož se nebyli na Romerovo vyzvání dostavili, vyhledáni jsou v svých příbytcích a naloženo s nimi jako s ostatními. Dle mnohých dějepisců byla prý zběsilost Španělů taková, že napájeli se krví povražděných, že veškeré ženy, nalézající se v požehnaném stavu, za živa byly rozpárány a jich plody na meče napíchány. I toto město po úplném vydrancování zapáleno a zničeno.

Nešťastný osud Zütphenu a Naardenu vyvolal všeobecné zděšení; zároveň ale zvýšil nenávist proti Španělům u větší ještě míře. Bázeň před španělskými zuřivci proměnila se v nejmužnější hrdinství, jehož nejvýmluvnějším svědkem je město Haarlem, kamž nyní zdarný Albův syn Bedřich se svou lupičskou rotou se uchýlil.

Ačkoli velmi chatrně opevněn a slabou posádkou obsazen, bránil se Haarlem po celých sedm měsíců (od 11. prosince 1572 do 13. července 1573). Nejen muži, nýbrž i ženy, vedeny jakousi

vdovou *Hasselaerovou*, závodili ve vytrvalosti a udatnosti. Marně namáhal se Bedřich; jeho vojsko bylo ustavičnými výpady Haarlemských skoro na dobro již zničeno a město posud se nevzdávalo. Bránilo se jak mohlo, až konečně hlad a nedostatek zvítězil nad rekovností. Město vzdalo se Španělům na milost a nemilost.

Strašná byla pomsta Španělů. Polovička obyvatelstva a celý městský magistrát stali se obětí jejich zuřivosti; však vítězství toto bylo dosti draze vykoupeno. *Deset tisíc* španělských vojáků pobili udatní občané haarlemští.

Po vydobytí Haarlemu táhl Bedřich *k Alkmaru*, jehož obyvatelé rovněž tak statečně si počínali jako Haarlemští, odraziv̌še útok 16.000 Španělů a přes 1000 jich pobivše. Vzdor tuhému a statečnému odporu nebyli by ale přece odolali přesile obléhajících, kdyby tito sami další obléhání nebyli překazili. Španělské, německé a valonské pluky Bedřichova vojska zdráhaly se totiž dále bojovat, ješto jim už po delší dobu žold nebyl vyplácen. Volky nevolky musel Bedřich od dalšího obléhání Alkmaru upustit.

Touž dobou přepadli Holanďané na zuiderském jezeru španělské loďstvo, čítající 24 lodí, a úplně je porazivše, zmocnili se většiny lodí jakož i jich velitele hraběte Bossiiho (28. srpna 1573). Vůbec počínali si vodní Guesové velmi směle a odvážně, odhodlavše se též k dobytí města *Middelburku* na ostrově Walchernu, pro další jich operace na vodě velmi důležitého. Slovem, na vodě měli Nizozemčané mnohem více štěstí než na pevnině; pročež také zřetel madridského dvora hlavně tam počal se nyní obraceti.

Pravil jsem „madridského dvora". Ne bez příčiny. Jak víme, bylo z počátku Albovi dáno

tak rozsáhlé plnomocenství, že vše, cokoli podnikal, souhlasilo úplně s vůlí krále Filipa. Filip příliš v Albu důvěřoval, jsa pevně přesvědčen, že tento dle jeho přání veškeré záležitosti nizozemské uvede do pořádku. Mýlil se. Jiný člověk byl by mírností více docílil než Alba svou zběsilostí. To konečně i Filip nahlédl, a ačkoli s vražděním buřičů a kacířů úplně souhlasil, neschvaloval přece nijak Albovu drzost a pánovitost, s jakouž tento co vítěz vystupoval. Již na jiném místě zmínil jsem se, že Alba upadl jaksi v nemilost a že byl by jistě padl, kdyby vévoda z Medinaceli byl neodmítl nabízený mu úřad náměstka. — Nyní přidala se k tomu ještě okolnost, že nizozemská záležitost nijak nechtěla se chýlit ku konci, ba že stávala se pro Španěly co den povážlivější. Filip jal se pochybovat o Albových schopnostech, a když konečně dověděl se o skvělých výpravách vodních Guesů, rozhorlil se tak, že dříve již zamýšlené odvolání Albovo stalo se skutkem.

Velekomtur řádu sv. Jakuba a dřívější náměstek milánský don *Ludvík Requesens* jmenován jeho nástupcem. Dne 29. listopadu 1573 složil Alba svůj úřad a odebral se nazpět do Španělska.

Jaký byl tedy konečný výsledek Albova *šestiletého* vladaření v Nizozemsku? Štěstí svobodného, činného, dobrého národa bylo jím zničeno, obchod a průmysl úplně zastaven, 18.000 lidských životů na popravišti zmařeno. A co zpomohlo vše to zběsilému Filipovi? Národ nizozemský přece nezahynul, ba čím větší bylo jeho utrpení, tím větší byla i jeho láska k svobodě, tím více vzrůstala jeho obětovnost a hrdinnost.

O dalších osudech zběsilce Alby budiž ještě podotknuto, že ačkoli ztratil již poněkud přízeň Filipovu, přece dovedl se až do své smrti ve svém

mocném postavení udržeti. Jako dříve v Nizozemsku, tak r. 1581 v Portugalsku získal si zaslouženého jmena — katana. Filip II. činil totiž nároky na portugalský trůn; ješto ale Portugalci *don Antonia*, vnuka krále Jana III. za krále si zvolili, vyslal Filip Albu co zastance svého domnělého práva do Portugalska. Jak praveno, i zde nezapřel Alba svou zvířecí povahu. Na štěstí zemřel tento zuřivec již dne 11. prosince 1582 v Lissabonu a svět byl chudší o jednoho tyrana.

Co doklad ku charakteristice tohoto ničemy stůjž zde výtah z dopisu, jejž poslal po smrti Albově zpovědník jeho *Groen van Prinsterer* vévodkyni Albové, zpravuje ji o posledních jeho okamžicích: „Vévoda bál se velmi, že spáchal nějaký smrtelný hřích, ne sice z bázně před pekelnými tresty, neboť na ně nikdy nemyslil, nýbrž pro mnohá ta dobrodiní, jež byl od našeho pána a jeho dobrotivosti byl obdržel. Co se toho týče, že mnozí vinili jej z velké přísnosti, ujišťoval mne s velikou upřímností, že necítí nijakého hryzení svědomí, *že by v celém svém živobytí jen jedinou kapku krve zbytečně byl prolil, neboť všickni, které kázal ve Flandřích popraviti, byli prý buřiči a kacíři.*"

X.

Requesens náměstkem Nizozemska. Smrt Ludvíka Nasavského. Obležení Leydenu. Gentská pacifikace. Nový náměstek don Juan d'Austria a jeho plány. Vévoda Matyáš a vévoda z Anjou. Valonští nespokojenci. Alexandr Farnesský náměstkem Nizozemska. Zráda valonských katolíků a utrechtská unie. Kolínský kongres. Vévoda z Anjou vévodou brabantským. Zavraždění Viléma Oranienského.

Ačkoli nový náměstek Nizozemska don Requesens rovněž jako Alba překypoval nenávistí proti

novému učení, přece byl povahy mnohem mírnější, a kdyby byl přišel před Albou, dost možná, že by se mu bylo podařilo celou nizozemskou záležitost uvést do pořádku. Nyní ale bylo již pozdě. Nizozemčané viděli v něm pouze Španěla a to postačilo, aby setrvali ve svém mužném odporu. Odmítnuvše bez okolku nabízenou jim amnestii, kteráž měla býti počátkem vyjednávání o uzavření konečného míru, postavili se s větší ještě odhodlaností proti Španělům.

Zamýšlené oblehnutí Middelburku, o němž zmínil jsem se v předešlé kapitole, stalo se skutkem. S rychlostí báječnou obklíčil Vilém Oranienský město na vodě i na pevnině, a jmenovav *Ludvíka z Boisotu* admiralem veškerého svého loďstva, očekával příchod Španělů, kteří na sedmdesáti lodích vypraveni byli Requesensem proti odbojným Holanďanům. Nečekali dlouho.

Již dne 29. ledna 1574 svedena u Middelburku strašná bitva, v níž Španělé úplně jsou na hlavu poraženi, a v níž Holanďané osvědčili opět hrdinnost a obětovnost téměř báječnou. Jistý kapitán, jehož loď nepřátelskou lodí byla zajata, nevěda si jiné pomoci, vyhodil raději obě lodi do povětří, než by byl zůstal se svým mužstvem ve španělském zajetí. Vítězství toto bylo pro Holanďany rozhodujícím, neboť již 18. února musil Middelburg kapitulovat a princ Oranienský stal se takto pánem nejdůležitějších pro další podniky míst. —

Čím větší ale byly výsledky Nizozemčanů na vodě, tím hůře dařilo se vojsku Ludvíka Nasavského na pevnině. Co zde s tíží bylo vydobyto, tam jedním dnem uvedeno opět v nivec. Nešlo to ovšem jinak. Vojsko Ludvíka Nasavského sestávalo posud jen ze samých nových, ze všech konců světa

sebraných bojovníků, jimž — pravidelné vypláceni žoldu bylo jedinou blažeností. A proto opět pouze nespokojenost a rozmrzelost vojů Ludvíkových zavinily osm neděl po vítězství middelburském ztrátu bitvy, dne 13. a 14. dubna mezi *Nimvegem* a vsí *Mook* svedené. Však nejen že v bitvě této vojsko nizozemské úplně bylo poraženo a rozprášeno, sám Ludvík Nasavský, jakož i bratr jeho Jindřich a falckrabě Krištof, syn falckého kurfiřta Bedřicha III., zůstali na bojišti.

Tak tedy skončil muž, jenž první pozvedl hlasu svého na obranu Nizozemska, podepsav první památný kompromis, a jenž po celý svůj život byl nejobětovnějším a nejstatečnějším zastancem svobody svého potlačeného národa. Zármutek nad jeho smrtí byl po celém Nizozemsku všeobecný.

Tímto vítězstvím získali Spanělové opět nové půdy; a již spěchali, vedeni jsouce *Františkem Valdesem*, *k Leydenu*, kteréžto město, ležící u prostřed Holandu, zdálo se jim nejdůležitějším pro další operace. Leyden, nemající žádné vojenské posádky, a pouze na obranu svými obyvately odkázaný, byl v krátké době tak obklíčen, že obležení pouze sobě samým byli zůstaveni. Však jako druhdy Haarlemští a později Alkmarští, tak nyní také měšťané leydenští zmužile vzdorovali oblehajícím je Španělům, jsouce odhodláni, že raději všickni zahynou, než by podali se sveřepému nepříteli. Celých sedm neděl trvalo již obléhání Leydenu; 6000 obyvatelů stalo se již obětí hladu, nouze a nakažlivých nemocí a posud nikde žádné naděje na nějaké vykoupení. Povstali ovšem někteří zbabělcové a výhrůžkami naléhali na svého purkmistra *van der Verfa*, aby jim buď potravu zaopatřil, anebo město vydal obléhajícím je Španělům. Když ale tento, podav jim svůj meč, je vyzval,

aby jej samého rozsekali a jeho masem se nasytili, vzmužili se i tito poznovu, načež celé město na vyzvání Španělů odpovědělo, že každý z obyvatelů raději své levé rameno utne a jím se nasytí, by až do poslední chvíle pravým ramenem se mohl brániti.

V největší této bídě a nouzi odhodlal se konečně Vilém Oranienský přispěti obleženým ku pomoci. S povolením holandských stavů kázal prolomiti ohromnou hráz, chránící severní Holandsko před oceánem, čímž celé území až k Leydenu mělo býti zaplaveno, načež zamýšlel Španěly svým loďstvem přepadnout a vypudit. Však po celých sedm neděl zabraňoval severozápadní vítr stoupání vody, tak že zaplavené území nijak lodím nebylo přístupno. Konečně, kdy bída v Leydenu nejvyššího dosáhla již stupně, vítr se obrátil a Vilémovi námořníci s jásotem a pokřikováním: „Raději chceme býti Turky než papeženci!“ vyplouli k ohroženému městu. Ještě před příjezdem Holanďanů byli Španělé téměř už vytopeni i musili se dáti na zpáteční pochod. Dne 3. října 1574 dorazili stateční námořníci k Leydenu, jehož obyvatelé s nesmírným jásotem co své osvoboditele je uvítali a jim ihned brány města otevřeli.

Aby se leydenským měšťanům za jich statečnost a vytrvalost alespoň poněkud odměnil, nabídl jim Vilém Oranienský jmenem stavů buď několikaleté osvobození od cla a jiných poplatků anebo zřízení university; chrabří měšťané zvolili druhé; a tak položen dne 5. června 1575 základ k proslulé a světoznámé universitě leydenské. Nejkrásnější to pomník občanské uvědomělosti a statečnosti.

Po osvobození Leydenu přikročeno ihned k vyklidění ostatního Holandska až na města Haarlem

a Amsterodam, která byla posud v úplné moci Španělů. Nyní považován Vilém Oranienský za neobmezeného vladaře osvobozených těchto provincií. Aby pak konečně opět nějaká pravidelná vláda byla zavedena, uzavřena dne 11. července t. roku tak zvaná smlouva *dotrechtská*, kterouž stavům udělena moc, by vedle Viléma Oranienského spravovali veřejné finanční záležitosti, jakož by súčastnili se částečně všech válečných podniků.

Skvělé tyto výsledky holandských zbraní polekaly Filipa II. nemálo a proto ještě záhy jal se s vítězi vyjednávat, slibuje jim generální pardon za veškerá provinění, šetření všech starých práv a privilegií, svolání stavů, jakož i odstranění španělského vojska.

Vyjednávání započalo prostřednictvím samého císaře Maxmiliana II. v Bredě; však hned v počátcích rozkotalo se o tvrdošijnôst fanatického Filipa, který ve všem tvářil se povolným, jen ne v uznání protestantského náboženství. Obapolná zášť propukla znova a sice se strany Nizozemčanů hned tím, že brabantští stavové odepřeli Requesensovi nové na nich žádané poplatky, čímž tento v nemalé nesnáze byl uvržen.

Však i v řadách Nizozemčanů byl nedostatek všeho, čeho potřebí bylo k dalšímu odporu; pročež nevědouce si jiné rady, usnesli se stavové na tom, že nabídnou vládu nad spojenými provinciemi buď nejúhlavnější nepřítelkyni Filipově anglické královně Alžbětě, anebo francouzskému králi Jindřichu III., což stalo se ovšem teprv později.

Na štěstí Nizozemčanů zasáhla právě v osudném tomto okamžiku don Requesense neúprosná smrt, následkem čehož nastala v oné části Nizozemska, která byla posud v moci Španělů, hrůzyplná anarchie, a sice ku škodě Filipa a ku prospěchu

spojených provincií. Španělské vojsko, pozbyvši náhlým úmrtím Requesensovým přísného velitele, jalo se o své vůli po obvyklém způsobu řáditi a drancovati, aniž by státní rada, jíž svěřena prozatím výkonná moc, byla bývala s to, aby tomu zabránila. Zběsilé roty španělské zmocnily se nejprvé Antorpu, Mastrichtu a obě města úplně spustošily.

K vůli zabránění dalším neplechám, spojili se nyní na rychlo flanderští, brabantští a henegavští stavové s holandskými a seelandskými vítězi, uzavřevše s nimi v Gentu smlouvu na vypuzení španělských vojáků a na dodržení všech starých práv a výsad Nizozemska se strany Filipovy. Smlouva tato, nazvaná jinak *„gentská pacifikace“*, byla dne 8. listopadu roku 1576 podepsána a měla již z počátku za následek, že princ Oranienský pomocí spojenců zmocnil se znenáhla většiny měst, posud Španělům náležejících, hlavně Gröningenu, Utrechtu, Amsterodamu a Haarlemu.

Moc spojenců byla nyní tak veliká, že nový náměstek Nizozemska, jímž po smrti Requesensově jmenoval Filip II. svého bratra z levého boku *don Juana d' Austria* (don Juana Rakouského), volky nevolky v dobrotě musil s nimi vyjednávat.

Don Juan d'Austria, proslavený vítěz u *Lepanta* *) s obrovskými plány překročil hranice

---

*) Don Juan d'Austria, levoboček Karla V., narodil se 24. února 1546. Matkou jeho byla prý jakási Barbora Blombergova, dcera jistého řezenského patricia. Jiní dokonce tvrdí, že matkou jeho byla *vlastní* sestra Karla V. bývalá vladařka Nizozemska Marie Uherská. D. Juan proslul již v mládí svém co výtečný admiral, pročež svěřeno

Nizozemska. Nikoli ve prospěch svého bratra Filipa, jako spíše ve svůj vlastní prospěch zamýšlel zde bojovat a panovat. Záležitost Nizozemska sama o sobě neměla proň velké důležitosti; chtělť použíti španělského vojska pro sebe a přímo proti Filipovi. Mělť totiž v úmyslu, že po zjednání míru v Nizozemsku přeplaví se se svými španělskými vojáky do Anglicka, kdež zamýšlel zasnoubiti se se sestrou Alžběty anglické se škotskou královnou Marií Stuartkou, by, spřáteliv se takto s mocnou panovnicí, tím snadněji mohl pomocí její svrhnouti Filipa II. s trůnu a sám se na něj vyšvihnouti. Že teprv pak co král španělský chtěl obrátiti zbraně své na pokoření Nizozemska, je více než jisto.

Nyní záleželo mu pouze na tom, aby čím dřív tím líp byl v Nizozemsku zjednán pokoj, a proto, dbaje málo rozkazu svého bratra, s laskavostí nadobyčejnou vyšel povstalcům vstříc. Chtěje rychle zmocniti se všech opevněných míst, tvářil se velmi přátelsky, ba slíbil též, že v plném znění uzná gentské traktaty. Však důmyslný Vilém Oranienský záhy prohledl jeho plány, následkem čehož veškeré spojené provincie prohlásily se zřejmě za Juanovy protivníky. Jediné město Namur dalo se přetvářkou don Juanovou zaslepiti a otevřelo mu své brány; za to vypudil Oranienský Španěly z Antorpu a z Bredy.

Kdož by o tom pochyboval, že ustavičnými těmito boji a různicemi, jež nechtěly se nijak chýliti ku konci, země co den ve větší upadala bezvládí, že nebylo lze vyhnouti se novým roz-

---

mu r. 1572 Filipem II. loďstvo operující proti výbojným Turkům, nad nimiž vydobyl Don Juan dne 7. října t. r. u Lepanta skvělého vítězství.

míškám mezi samými stavy nizozemskými. Stará nesvornost znova počala vztyčovati hlavu svou.

Don Juan d'Austria měl ovšem velmi málo přívrženců; jen jistá část katolíků pohlížela k němu s jakousi důvěrou. Za to ale povolali někteří šlechticové arcivévodu *Matyáše*, bratra nového císaře Rudolfa II. do země, chtíce mu svěřiti úřad generálního náměstka ve všech provinciích, kdežto jiní jali se vyjednávati s vévodou z *Anjou*, bratrem krále francouzského, a jiní opět Vilému Oranienskému uděliti chtěli název vévody Brabantského. Po dlouhých sporech spojila se strana Matiášova se stranou Oranienskou a zvolila Matyáše za náměstka, s tou ale podmínkou, že Matyáš musí uznati Viléma Oranienského za svého správce země. Filip II. ovšem vzpouzel se potvrditi Matyáše v tomto úřadě a takž zůstal don Juan d'Austria i na dále alespoň ve dvou provinciích, v Lucemburku totiž a v Namuru, jeho náměstkem.

Zatím nabývalo nové učení v Holandu a Seelandu vždy pevnější půdy, ano i Amsterodam a Haarlem, kdež katolíci posud měli převahu, chýlily se vždy více ku straně protestantské. Že také zvítězivší protestanté neužívali při rozšiřování Luterova a Calvinova učení prostředků vždy mírných, je zcela pochopitelno. Katolíci učinili poplach, že jde o jejich úplné vyhubení. Jako na povel utvořila se ve valonských katolických provinciích tak zvaná strana *malcontentů* (nespokojenců), jež vždy hrozivěji jala se vystupovati proti gentským spojencům.

Což mohlo býti Filipovi II. více vhod, než nové tyto náboženské různice? Uživ této příležitosti, jal se na rychlo jak ve Španělích tak v Miláně sbírati nové vojsko, s nímž *Alexandr Fennesský*, syn bývalé vladařky Markéty z Parmy, ihned do Nizozemska byl vypraven. Armada tato

čítala 20.000 mužů. Poslání prince z Parmy dělo se ale ještě z jiných ohledů. Dověděl se Filip z jistých pramenů o smělých plánech svého polobratra don Juana d'Austria; jsa, jak známo, bázlivý a nedůvěřivý, počal strachovati se před tímto mužem, tím více pak, an byl o jeho vlohách a o jeho smělosti dostatečně přesvědčen. Mělť tudíž princ z Parmy státi se jakýmsi dozorcem nad všemi Juanovými podniky.

Záhy rozšířila se po celé zemi zvěst o pochodu nového španělského vojska. Překvapen novým tímto nebezpečenstvím, radil Vilém Oranienský, aby nebylo vyčkáno příchodu španělské armády a aby okamžitě byl učiněn útok na Namur, kde princ Juan d'Austria se svým lidem byl opevněn. Don Juan prohlédl ale Vilémův plán, a proto, nečekaje, až by nějaký útok naň byl učiněn, vyšel sám spojencům vstříc. U *Gembloursu* v hrabství Namurském setkala se obě vojska; i svedena krutá bitva, z níž vyšel don Juan d'Austria co vítěz. Domnívajíce se, že princ po svém vítězství potáhne přímo na hlavní město Brusel, utekli se stavové, státní rada, ano i Vilém Oranienský do Antorpu, zanechavše hájení Bruselu hraběti z Bossii. *) Don Juan obrátil se však v jinou stranu, a dobyv v krátkém čase několik měst (Gemblours, Löwen, Dieest a j.) vrátil se opět do Namuru.

Co zatím spojenci, obdrževše od anglické královny Alžběty značnou peněžitou podporu, stále nové vojsko sbírali, a zejmena ve falckraběti Janu

---

*) Jest to týž hrabě z Bossii, jenž dříve bojoval pod prapory španělskými. Byv při porážce svého vojska na zuiderském jezeře (28. srpna 1573), sám zajat, přešel později do tábora Filipových nepřátel.

Kazimírovi, který v Německu značnou armádu sestavil, mocného spojence získali: překročil Alexandr Farnesský se svými Španěly a Vlachy hranice Nizozemska.

Touž dobou i vévoda z Anjou, jejž si velká část Nizozemčanů, hlavně katolíků místo slabého Matyáše přála míti náměstkem, vstoupil se svým francouzským vojskem na nizozemské území a prohlásil se za ochrance nizozemské svobody. Nyní čítala tedy veškerá moc Nizozemčanů, počítaje v to pluky hraběte z Bossii, falckraběte Kazimíra a vévody z Anjou 50.000 mužů, což ovšem oprávňovalo k nadějím nejskvělejším. A skutečně byl také počátek nového válečného tažení velmi skvělý.

Přes domluvy chladnokrevného a obezřelého Alexandra Farnesského odhodlal se totiž don Juan d'Austria k útoku na voje hraběte z Bossii. Dne 1. srpna 1578 svedena u *Rymenanu* krvavá bitva, v níž Španělé utrpěli úplnou porážku. Zničen vrátil se don Juan opět do Namuru, chtěje zde očekávati novou posilu ze Španěl. Však marné bylo jeho čekání. Dověděltě se zatím Filip II. do podrobna, jaké plány bratr jeho kuje; rozhorlenost jeho dostoupila ale ještě větší výše, když, chtěje se o pravdě donášených mu pověstí přesvědčit, kázal zavražditi Juanova tajemníka *Escuveda*, u něhož skutečně byly nalezeny listiny, svědčící o plánech Juanových. Zaslepen bázní a vztekem, zapomněl tak na vlastní svůj prospěch, že nechal don Juana bez vší posily a pomoci, chtěje jeho nesnázemi a možno-li i úplným zničením svou pomstu na něm ochladit. Tentokrát ale sama příroda přispěla Filipovi k pomoci, zbavivši jej soka, jehož jednání ustavičnou bázní jej naplňovalo. Ještě před novým útokem, jejž hrabě

Bossii na sklíčeného don Juana učiniti zamýšlel, tento náhle se roznemohl a po šestidenní nemoci dne 1. října 1578 zemřel nedaleko Namuru v bídné vsi Bougy, jsa teprv 33 roky stár.

Jeho nástupcem v úřadě Filipova náměstka stal se nyní Alexandr Farnesský, vévoda z Parmy, muž důmyslný a rekovný. Jemu jedinému bylo by snad podařilo se smíření Nizozemska se Španělskem, kdyby Filipova nedůvěřivost a tvrdošijnost sama nebyla veškeré jeho podniky překazila.

Jak nyní po smrti don Juanově věci se měly, byl přes vítězství stavovského vojska přece jen prospěch na straně španělské. Panovalať ve španělském táboře vzorná svornost, již princ z Parmy železnou paží dovedl držeti, kdežto mezi spojenci nové, nevyhnutelné započaly opět různice. Ovšem — čím více pánů, tím více nepořádků, a pánů měli spojenci víc, než bylo právě potřebí. Přívrženci vévody z Anjou znesvářili se záhy s oněmi Matyáše a Oranienského; vojska, sestávající z lidí všech možných národů, ustavičně na sebe nevřela; a takž celé téměř stavovské vojsko opět se rozprášilo, zanechávajíc po sobě, kudy šlo, jen spoustu a záhubu. Též vévoda z Anjou opustil rozmrzelý Nizozemsko a vrátil se do Francie.

Zášť valonských katolických malcontentů nabyla libovolným počínáním si vojanských těchto hord ještě větších rozměrů, a ačkoli nebylo utrpení jich právě tak veliké, než jakého se jim dříve od Albových žoldáků dostávalo, přece uchopili se této příležitosti, aby zášť svou proti protestantismu okázale dali na jevo. Několik provincií, zejmena Artois, Henegava a Donai sestoupilo se dne 6. ledna 1579 ve spolek, jenž patrně čelil ku zničení všeho, co tolikerými obětmi posud bylo vydobyto. — Na novo osvědčili nizozemští

katolíci, že náboženský fanatismus výše cenili než občanskou svobodu. Ačkoli věděli, že pod žezlem Filipovým stanou se opět bídnými otroky, tož přece k vůli náboženským náhledům svým poznovu utekli se k němu, uznavše jej ve svém spolku za jediného svého pána a velitele.

Zráda tato mohla míti pro Nizozemsko velmi smutné následky, kdyby Vilém Oranienský svou odvahou a ráznosti nebyl je předešel. Vůči tomuto spolku valonských odpadlíků uzavřel Vilém ihned jiný spolek s ostatními provinciemi, jehož účel zřejmě byl vytknut listinou, dne 23. ledna 1579 v Utrechtu sepsanou a podepsanou, že totiž provincie tyto považujou se od nynějška za stát samostatný, na Španělsku úplně nezávislý. Rázný tento čin Viléma Oranienského znám je v dějinách pod jmenem *Utrechtská unie.*

Celá Evropa obracela zraky své k utrechtským unionistům. Bylot jisto, že nastane nyní boj na život a na smrt, nepodaří-li se cizím mocnostem učiniti nějaké sprostředkování.

A skutečně povstal nyní sám císař Rudolf II, snaže se vší mocí, aby další krveprolévání bylo zabráněno. Svolalt za tou příčinou veliký kongres vynikajících vlád do Kolína nad Rýnem; kongres byl v dubnu r. 1579 zahájen. Mimo Anglii a Francii súčastnily se též mnohé německé státy důležité této schůze, kteráž oprávňovala k nadějím nejlepším.

Však opět to byla tvrdošijnost Filipova, jakož i papežského legata, kteří dobrý úmysl Rudolfův již v zárodku v nivec uvedli. Trvalt Filip i papežský legat pevně na tom, že musí zůstati v Nizozemsku vše při starém jako za panování Karla V. Takovýmto

krutým podmínkám nemohli se ovšem nizozemští stavové podrobit a proto pokračováno ve válce s větší ještě zuřivostí než kdy před tím. — Španělové počínali si opět tak zběsile, jakoby stáli pod velením samého Alby. Jako lítá zvěř řádili při vydobytí Mastrichtu jejž hrdinští obyvatelé až do posledního okamžiku (29. června 1579) bránili. Brzy na to (3. března 1580) dobyli též Gröningenu a byli by snad i dále pokročili, kdyby náhoda, či lépe opět Filipova zuřivost další jich pokroky sama nebyla překazila. Filip II., domnívající se, že návratem katolických provincií valonských k jeho koruně dobyl v Nizozemsku úplného vítězství, počínal si skutečně již jako vítěz, zpupně totiž, hrdě a nevázaně, zapomínaje při tom ve své obmezenosti, že muž, který po celých dvanácte let dovedl mu vzdorovat, je posud na živě, a že třeba vlastními krajany zrazen, přece se nepodá.

Muž ten byl Vilém Oranienský, na nějž nyní Filip ve své zaslepenosti veškerou svoji zlost vychrlil, vydav mimo jiné dne 15. března 1580 proti němu manifest, v němž zaplavil jej surovými, nejsprostšími nadávkami Jidášů, Kainů, kacířů, lhářů a j. a jímž co bezectného křivopřísežného ničemu dal jej do achtu; 15.000 zlaťáků vypsal na jeho hlavu, slíbiv zároveň všem jeho přívržencům úplné odpuštění, jestliže stranu jeho opustí.

Takového činu byl ovšem pouze Filip schopen; člověk méně obmezeného ducha byl by se ku kroku takovému nikdy neodvážil. Ostatně počal Filip své přenáhlenosti dosti záhy litovati, neboť nejen že popudil tím veškeré evropské mocnosti proti sobě, rozdmýchal mimo to žár pomsty v řadách Oranienského takovou měrou, že na jakési smíření nebylo teď ani pomyšlení.

Bylť nerozvážný tento Filipův krok hlavní příčinou, že před nedávnem utvořená utrechtská unie rázem poslední spřetrhala svazky, Nizozemsko se Španělskem posud spojující, a že zřejmě prohlásila spojené provincie za neodvislou *republiku*. Brzy na to zvolena nová státní rada z 30 členů a již dne 26. května 1581 prohlásili shromáždění v Amsterodamu stavové brabantští, flanderští, geldernští, zütphenští, holandští, seelandští, utrechtští, frieslandští a malínští, že zbavujou Filipa II. všech panovnických práv a že prohlašujou ho za zjevného nepřítele republiky. Veškeří manové, úřadníci a obyvatelé sproštěni jsou přísahy věrnosti, Filipovi druhdy složené; veškeré španělské štíty, odznaky a pečeti zničeny a Filipův obraz jakož i jeho jmeno s mincí odstraněny. Dne 27. června t. r. prohlášen tento manifest v Haagu slavným okázalým spůsobem.

Rozhodný, ač v každém ohledu velmi považlivý tento krok byl prvním pevným základem pozdější neodvislosti spojených států nizozemských jím nabyly ochabující mysli obyvatelstva nové pružnosti a silou zdvojenou pracováno nyní všude k úplnému vymanění se ze španělského otroctví.

Aby ještě více Filipa II. popudili, a aby zároveň poněkud cizí pomocí se ujistili, povolali spojencové na radu samého Viléma Oranienského vévodu z Anjou opětně do země, a již dne 19. února 1582 provolali jej veřejně za vévodu Brabantského. Jak praveno, vše to dělo se hlavně na vzdor Filipovi, a proto nespouštěl Vilém Oranienský nikdy se zřetele, že hlavní moc musí zůstati vždy v rukou domácích, že francouzskému princi, vévodě z Anjou nikdy nesmí býti dána úplná samostatnost. Proto uzavřena s ním ještě před jeho povoláním do Nizozemska v *Plesisu*

smlouva, jíž svrchovanost jeho značně byla obmezena. Jiný muž byl by ovšem za takovými podmínkami nepřijal nabízený mu úřad vladařský, v němž, jak věděl, pouhým bude figurantem, než vévoda z Anjou, člověk ne právě příliš duchaplný a velmi ctižádostivý, podvolil se všemu.

Než právě obmezenost a přílišná ctižádost jeho dosti záhy probudily v něm touhu po něčem vyšším, než byl pouhý název vévody Brabantského. Přesvědčiv se, že není v Nizozemsku skutečně ničím, a že Vilém Oranienský a stavové sami vlastně zemi spravujou, zatoužil, dbaje jen svých prospěchů, po neobmezené samovládě, čemuž ale stateční obyvatelé antorpští ještě v čas zabránili.

Pod záminkou, že chce odbývati vojenskou prohlídku, svolal vévoda z Anjou veškeré své francouzské vojáky před Antorp, načež z čista jasna obořil se na opevněné bohaté město, maje v úmyslu, že po jeho dobytí i jiných ještě měst se zmocní a svým věrným vojskem je obsadí. — Již byla jedna brána prolomena, již řítili se Francouzové do města, tu ale vzpamatovali se Antorpští a prohlédnuvše mžiknutím celý vévodův plán, vrhli se ozbrojeni na Francouze a po kruté potyčce vypudili je z města (17. ledna 1583). Nekalý tento čin vévody z Anjou znám je v dějinách pod jmenem „*francouzská furie*“ k rozeznání od tak zvané „*španělské furie*“ či drancování Antorpu španělskými vojáky v roku 1576.

Rozumí se samo sebou, že hanebnost tato nezůstala bez následků. Nizozemčané nahlédnuvše nyní, že od tohoto člověka jen škody lze se jim nadíti, donutili jej k zrušení plessiské smlouvy a již v březnu t. r. musel zrádný vévoda se svým nenáviděným vojskem vrátit se do Francie, kdež rok na to, 10. června 1584 v Chateau-Thierry

zemřel, jsa teprv 28 roků stár; praví se, ne bez příčiny, že španělský jed učinil konec životu jeho.

Po celý ten čas nezůstal Filip II. nečinným, ačkoli nyní jeho činnost nabyla zcela jiné, nekrálovské tvářnosti. Filip II. stal se banditou. Přesvědčiv se totiž, že dokud Vilém Oranienský bude na živě, ničeho mu nelze v Nizozemsku dosíci, uchopil se proti tomuto muži prostředků, jakých užívají lupiči a vrahové druhu nejsprostšího. Ješto ani kletba, ani vypsaná cena na hlavu Vilémovu neměly posud žádného účinku, zvýšil Filip cenu na 80.000 zlatých dukátů, pustiv se zároveň s jakýmsi *Akostou*, antorpským bankéřem, u vyjednávání o najmutí vraha.

Akostově lakotě, jakož i ohnivé výmluvnosti fanatického kněze *Timmermanna* podařilo se konečně, že získali v osobě jistého *Jaureguihō*, jenž byl pomocníkem v Akostově obchodu, čeho Filip potřeboval. Vykonání hanebného činu určeno na den 18. března 1582, právě na den Vilémových narozenin; však nezdařilo se. Jaureguiová rána z bambitky zasáhla ovšem princovu hlavu; zůstalo to ale pouze při pouhém poranění, z něhož Vilém Oranienský brzy se pozdravil. Jinak měl tento atentát za následek, že téměř všickni přívrženci Oranienského považovali později vraha nikoli za Filipovu, nýbrž za Anjou-ovu stvůru, což hlavně také urychlilo vévodův pád a vypuzení jeho z Nizozemska. Několik měsíců na to učiněn na Viléma Oranienského druhý útok. Jakýsi Francouz *Salseda* byl najat, aby prince se světa jedem sprovodil. Však tomuto, jakož i ještě více jiným úkladům španělských banditů unikl princ vždy bez poškození.

Filipovi trvalo to příliš dlouho; pročež zosnován prostřednictvím Alexandra Farnesského nový

vražedný plán, jenž za nedlouho skutečně také byl proveden.

Vilém Oranienský odebral se právě do *Delftu*, aby přijal nabídnutý mu od stavů název hraběte Holandského a aby co správce republiky dal se nastoliti; však ještě před ukončením slavného tohoto ouřadu, jenž měl korunovati dlouholeté, velkolepé jeho dílo, překvapila ho hanebná, zásluh jeho nehodná smrt. Dne 10. července 1584, právě měsíc po smrti vévody z Anjou, vetřel se jakýsi Francouz *Baltazar Gerards*, jezuitský chovanec z Burgundska, pod záminkou, že přináší důležité poselství, do komnaty Vilémovy, a právě v okamžiku, kdy princ od stolu vstával, vypálil naň bambitku třemi kulemi nabitou. Princ sklesl a byl okamžitě mrtev. Konečně tedy dosáhl Filip svého účelu. Vilém Oranienský, největší muž svého století, nežil více; zahynul, jsa teprv 51 let stár.

Zármutek Nizozemčanů nad úmrtím tohoto hrdiny byl všeobecný. A vším právem; neboť byl on v pravém slova smyslu zemi tím, čím jej jeho krajané nazývali: „*otcem vlasti*".

XI.

Moric Nasavský. Pád Antorpu. Jan Oldenbarneveld a hrabě Leicester. Válka španělsko-anglická a španělsko-francouzská. Úspěchy Nasavského. Arnošt a Albert Rakouský náměstky Filipovými. Smrt Filipa II. Nastoupení Filipa III. Konečné vítězství republiky holandské.

Filip se nemýlil. Zavražděním Viléma Oranienského zasazena Nizozemsku tak hluboká rána, že pouze báječná vytrvalost nizozemských vlastenců zachránila je před vykrvácením. — Obětovnost, nadšení a udatnost Nizozemčanům nikdy nescházely; vše to ale bylo ničím, nebylo-li tu vůdce

důmyslného a rázného, jakým byl se osvědčil Vilém Oranienský. Pročež s touže důvěrou a oddaností, jakouž měli k Vilémovi, obrátili se nyní k synovi jeho, *Morici Nasavskému*, pevně jsouce přesvědčeni, že i on, stráviv delší čas ve škole výtečného svého otce, alespoň částečně dovede jim jej nahradit. Přidali mu zároveň za rádce hraběte z Hohenlohe, jemuž svěřeno též veškeré vojsko na pevnině operující.

Však též Filipův náměstek Alexandr Farnesský nelenil. Použiv zmatku následkem zavraždění Vilémova mezi spojenci nastalého, soustředil hned své vojsko a započal bez prodlení jednati. A skutečně přálo mu štěstí takovou měrou, že spojenci co den ztráceli půdy tolikerými obětmi vydobyté. Již dne 3. srpna t. r. dobyli Španělé Dendermondu a 17. září Gentu, příštího pak roku (1585) i hlavního města Bruselu (10. března), pak Nimvegu (13. března) a Malínu (19. července). Však nejstrašnější rána, která by byla měla málem za následek roztříštění celé utrechtské unie, zastihla spojence pádem Antorpu, na němž celý téměř osud spojených států závisel. — Po třinácte měsíců obléhali Španělé mocné toto město. Antorpští konali jako vždy i tenkráte divy udatnosti; nebyli ale s to, jsouce sami na sebe odkázáni, aby přesile oblehajících odolali, a takž byli dne 17. srpna 1585 s výminkami ovšem krutými donuceni ke kapitulaci.

Filip jásal, že nadešla konečně doba úplného podmanění vzdorných Nizozemčanů, a nikoli bez příčiny. Spojenci byli ze všech hlavních měst vytlačeni a již chystal se Alexandr Farnesský k oblehání Utrechtu, kamž tito většinou se byli utekli, a byl by snad cíle svého dosáhl, kdyby opět sám Filip svou nadutostí krok tento nebyl

překazil. Domýšleje se totiž býti vítězem, počínal si nejen k Nizozemčanům, nýbrž k celému světu opět tak zpupně, jako by jeho říše byla nepřemožitelná. Stará jeho zášť proti Anglicku vyšlehla v něm plným plamenem a již jal se sbírati nové vojsko a loďstvo, aby se vrhl na nejúhlavnější svou sokyni, královnu Alžbětu. Plýtvaje takto ohromnými sumami peněz na dosažení tak pochybných výsledků, zapomínal úplně na svého náměstka v Nizozemsku, který z nedostatku všeho potřebného musel náhle ustáti ve svém vítězném pochodu. Než o tom později.

Pádem Antorpu a pochodem Alexandra Farnesského na Utrecht byli spojenci tak polekáni, že nevědouce sobě jiné rady, nabídli vládu nad spojenými provinciemi francouzskému králi Jindřichovi III. domnívajíce se, že jeho nástupce Jindřich Novarský, horlivý to protestant, svědomitě prospěchů jejich bude hájiti. Však Jindřich III. nabídnutí toto odmítl, vysloviv se zřejmě, že netroufá si přijmouti správu země tak rozervané a v tak strašlivých poměrech se nalézající. Spíše ze zoufalosti než z přenáhlení uchopili se spojenci prostředku posledního. Utekli se k anglické královně Alžbětě. Však i tato zamítla nabízenou jí vládu nad Nizozemskem, uvolivši se jen k tomu, že přispěje jim posilou 6000 mužů, dostane-li některá opevněná místa v zástavu. — Tonoucí chytá se i stébla, a takž i spojenci, nemyslíce na následky, svolili k žádosti Alžbětině. Hned na to vydal se Alžbětin milostník hrabě *Leicester* se 6000 muži anglického vojska na pochod do stísněného Nizozemska.

Však i tenkráte šťastná náhoda přála svaté věci Nizozemčanů. Moricův důvěrný přítel, *Jan Oldenbarneveld*, holandský advokát a zároveň vy-

jednávatel v záležitostech anglické této alliance, dověděl se náhodou o veškerých tajných instrukcích, s nimiž Alžběta vypravila Leicestra do Nizozemska; přispíšil si tedy, aby své krajany o všem zpravil a záhy ještě je varoval. — Nezamýšlelať Alžběta nic jiného, než zmocniti se znenáhla všech opevněných míst, a až by doba nadešla, prohlásiti se sama za *neobmezenou* vládkyni Nizozemska, což bylo ovšem výhodnější, než býti pouhou vladařkou pod poručnictvím jakýmsi Morice Nassavského a nizozemských stavů.

Oldenbarneveldově výmluvnosti podařilo se přemluviti stavy, aby ještě před příchodem hraběte Leicestra zvolili Morice Nassvského za náměstka holandského a seelandského a za veleadmirála veškerého loďstva, aby moc anglického náměstka již záhy byla obmezena. — A skutečně, velmi brzo přesvědčili se Nizozemčané, že Oldenbarneveld měl pravdu, a že anglická tato alliance nemůže jim býti k žádnému prospěchu.

Trvaje na svých tajných instrukcích, žádal Leicester, aby mu byla svěřena veškerá moc v záležitostech jak vojanských tak občanských, ačkoli neučinil posud ani jediného pokusu, aby ztracená města flanderská vyrval z rukou Španělů; naopak, celé jeho jednání čelilo patrně jen k tomu, aby práva a výsady Nizozemčanů, jichž měl hájiti, ještě více byla obmezena. — Maje pouze prospěch Anglicka na mysli, pomýšlel především na zrušení holandského loďstva, které od jakživa bylo Anglicku trnem v oku. Pluky jeho, založené ze samých anglických a německých dobrodruhů, z nichž většina dříve samým Španělům byla sloužila, počínaly si tak zpupně a nevázaně, jako by byly v zemi nepřítele; ba někteří jeho důstojníci prodali Alexandrovi Farnesskému pevnosti, jež dle

smlouy měli proti Španělům brániti (1587). Slovem, Leicester počínal si spíše co nepřítel, co Španěl, než co spojenec a ochrance potlačovaných Nizozemčanů.

Na štěstí prohlédli Nizozemčané ještě dosti záhy hanebné plány anglického tohoto dobrodruha. Staloť se, že holandští vojáci, jsoucí posádkou v *Bergen-op-Zoomu*, zachytili dánského posla, jenž byl zmocněn, by uzavřel mezi Filipem II a královnou Alžbětou jakousi smlouvu na rozdělení Nizozemska mezi obě tyto velmoci. Za touž příčinou chtěl Leicester zmocniti se nejprvé Amsterodamu a zajmouti Morice Nasavského, hraběte z Hohenlohe i Oldenbarnevelda. Jak praveno, plán ten byl vyzrazen, jakož i spiknutí, dle něhož mělo býti město Leyden vydáno v ruce Angličanů; načež Leicester, vida, že je se svými pletichami u konce, s nepořízenou vrátil se do Anglicka, kdež ale Alžběta, chtíc očistiti se před tváří Nizozemčanů, pohnala jej co obžalovaného před parlament, dokládajíc, že hrabě jednal v Nizozemsku o své újmě proti její vůli.

Ačkoli vláda Leicestrova Nizozemčany do velkých nesnání uvalila, přece dospěli aspoň k přesvědčení, že marně spoléhají se na cizí pomoc, a že bude nejlépe, budou-li příště spoléhati se je na sebe samy a na svou sílu.

Že alliance španělsko-anglická, o níž jsem se zmínil, neměla skutečně žádného pevného základu, a že Leicester překročil míru daných mu instrukcí, tomu nejlépe nasvědčuje poměr, v jakémž za nedlouho octlo se Španělsko k Anglicku. Již dříve bylo podotknuto, že Filip odvracuje pozornost svou od nizozemské záležitosti, dnem i nocí pomýšlel na pokoření velké Britanie. Nyní dozrály mihavé jeho plány v čin, a než se nadála Evropa,

vyplulo 168 velkých lodí ze všech přístavů španělských a milánských proti Alžbětě (r. 1588). Nebezpečí toto, hrozící jak Anglicku tak Nizozemsku, smířilo opět oba státy. S 28 loďmi spěchali Nizozemčané Alžbětě ku pomoci.

Pouze dvě bitvy postačily, aby Filipova *nepřemožitelná armáda* (jakž vůbec nazývána) úplně byla zničena. Nemálo přispěla k tomuto skvělému vítězství Angličanů a Holanďanů též bouře, která zbylé ještě loďstvo španělské zničila tak, že již více nezpamatovalo se, a že Španělsko na vždy muselo postoupiti vrchní vládu na moři Angličanům a Holanďanům. Však nejen naproti Angličanům, i naproti Nizozemčanům byl nyní Filip II. malomocným. Porážka jeho nepřemožitelné armády byla zároveň vítězstvím nizozemské republiky.

Vzdor této strašlivé porážce neustál přece Filip II. zahrávati si na pána světa; ačkoli vláda na moři navždy proň byla ztracena, chtěl ji alespoň na pevnině udržeti. A takž stalo se, že hlavně jeho úsilím přeneseno dějiště dlouholeté nizozemské války na jinou půdu, — do Francie (r. 1589).

Francouzský král Jindřich III. byl totiž jakýmsi *Jaquesem Clementem* zavražděn, a jeho nástupce Jindřich IV., horlivý to protestant, musel se zbraní v ruce svého dědictví se domáhat, ješto kalolická liga, Filipem II. všemožně podporovaná, nechtěla uznati jej za krále. Nové této války účastnil se tedy Filip, a sice přes domluvy svých rádců s celou téměř vojanskou svojí mocí, v jejíž čelo postaven nejschopnější jeho vůdce Alexandr Farnesský.

Což mohlo býti Nizozemčanům vítanějšího!

Ačkoli sami této války se účastnili, podporujíce Jindřicha IV. mužstvem i penězi, přece jim zbývalo nyní dosti času, aby též na uspořádání svých záležitostí mohli pomýšleti. Vidouce, že veškerá pozornost Filipova k Francii obrácena je, a že netřeba se jim báti zbraní španělských, použili dávno kýženého pokoje k tomu, aby založili jakousi stálou vládní formu, kteráž by byla základem dalšího jejich ohrožovaného bytí.

Nejvyšší moc svěřena stavům, složeným ze šlechty a z vyslanců měst. Každá provincie obdržela své advokáty a syndiky, jichž povinností bylo, bdíti nad zachováváním všech privilegií a práv se strany stavů. Generální stavové, kterým dostalo se později jmena „všemocných pánů", zvoleni jsou z deputovaných stavů každé jednotlivé provincie na doživotí. Výkonná moc od nich vycházející měla býti odevzdána náměstkům, kteří zastávali zároveň úřad generálního kapitána a admirála. Záležitosti námořní svěřeny správě admirality holandské a seelandské, a záležitosti finanční státní radě, sestávající taktéž ze zvolených poslanců. Též správa církevní přenešena na synody jednotlivých provincií.

Velmi záhy osvědčilo se, že nový tento řád je Nizozemsku k velkému prospěchu. Spojenci nahlédli, že až posud vždy a ve všem scházel jim patřičný pořádek, jímž jedině lze dodělati se úspěchu. Jedním rázem nabyla celá záležitost nizozemská zcela jiné tvářnosti.

Ačkoli vyhýbáno se všem možným srážkám a bitvám, přece dovedl Moric Nasavský, nyní náměstek všech spojených provincií, udržovati Španěly v ustavičném šachu. V krátkém čase nabylo jmeno jeho tak skvělé pověsti, že považován za druhého Viléma Oranienského. Bez velikých

obětí donucoval ustavičně Španěly k couvání, ubíraje jim jedno opevněné místo po druhém. Nejskvělejší důkaz svého důvtipu podal Moric dobytím města Bredy (1591), neboť provedl mistrovské toto dílo pomocí pouze 80 odhodlaných mužů, kteří lstí zmocnili se městské tvrze, načež veškeré vojsko Moricovo do města vpustili. Hned na to zmocnil se Moric několika opevněných míst v provincii geldernské, čímž stal se pánem splavných řek Rýna a Mosy, posud Španělům patřících.

Nemálo přispěla Nizozemčanům též okolnost, že posavadní náměstek Filipův, Alexandr Farnesský, který, ač ve Francii zaměstnán, svou vytrvalostí a svým důmyslem velikých škod jim spůsoboval, v prosinci r. 1592 zemřel, a že na jeho místo nastoupil císaře Rudolfa II. bratr a Filipův strýček *Arnošt Rakouský*, pán nepříliš duchaplný, ano upřímně řečeno velmi obmezený. S takovým nepřítelem bylo snadné zápasení. — Ještě dříve, než Arnošt odebral se do Nizozemska, zastával prozatím úřad Filipova náměstka hrabě Karel Mansfeldský, který pak při nastoupení Arnošta vyslán byl místo zemřelého Alexandra Farnesského na francouzské bojiště, ovšem že ne k velkému prospěchu Španělska.

Léta 1594 a 1595 vykazujou nepřehlednou řadu vítězství, jakýchž Moric Nasavský dobyl nad seslabenými Španěly.

Však i v jiném ohledu snažili se Nizozemčané opět dosíci všeho, co byli dlouholetou válkou ztratili, obracujíce zřetel svůj k dřívějšímu zaměstnání, totiž k pěstování zanedbaného obchodu a průmyslu. A ku podivu, v obou směrech vyšvihnuli se v poměrně dosti krátkém čase na takovou výši, že finanční poměry Nizozemska vůčihledě se lepšily. S ustrnutím pohlížela veškerá

obchodnická Evropa k čilému tomuto národu, jenž vzdor svým útrapám nezapomínal na své pravé povolání, a již v první době uzavřely některé státy, zejmena Skotsko a Dánsko s Nizozemčany nové, velmi výhodné obchodní smlouvy. Slovem, štěstí počalo se znova usmívati na subožený národ. Nizozemčané kráčeli lepší, šťastnější budoucnosti vstříc.

Již sám madridský kabinet počal nahlížeti, že po zlém ničeho v Nizozemsku nesvede; i jal se r. 1595 se vší vážností pomýšleti na to, aby v dobrotě vyrovnal se s ním; však Nizozemčané odmítli veškerá činěná jim nabídnutí, odvětivše, že se Španělskem nechtějí míti nic společného.

Téhož roku zemřel též Filipův náměstek Arnošt Rakouský, a na jeho místo měl býti dosazen bratr jeho *Albert* Rakouský, kterémuž, ač byl arcibiskupem toledským, chtěl dáti Filip svou dceru *Klaru Eugenii* za manželku. Čekáno jen, až přijde z Říma dispens a povolení k neobyčejnému tomuto sňatku. Do té doby zastával úřad Filipova náměstka hrabě *Fuentes*, muž statečný a důmyslný, který ale jako druhdy Alexandr Farnesský při nejlepší vůli ničeho nemohl svésti, an Filip k vůli francouzské válce i jej nechával bez pomoci a v ustavičných nesnázích.

Všeho toho dovedl Moric Nasavský použíti a pokračoval velmi šťastně v započaté činnosti. Novou ránu utrpěli Španělé r. 1596. Holandské loďstvo ve spojení s anglickým, vedeno jsouc admirálem *Howardem*, napadlo blíže Kadixu loďstvo španělské a zničilo je na dobro. Ještě krutější rána zasazena Filipovi roku příštího (1597). Moric Nasavský porazil veškerou jeho armádu, dobyl pevnosti *Groolu*, načež znenáhla zmocnil se

všech opevněných míst na řece Mose a Overysselu. —

Roku 1598 dospěla konečně i válka francouzsko-španělská ku konci, a sice opět ku škodě Filipově. Rána za ránou stíhala zpupného tohoto tyrana jakoby na výstrahu, by ustal již konečně v krvavém a ničemném svém řemesle. — Však jeho ponížení nebylo ještě úplné. Malý národ nizozemský byl k tomu vyvolen, aby slavné toto dílo dovršil.

Touž dobou nastoupil arcivévoda Albert, obdržev od papeže dispens a zasnoubiv se s Filipovou dcerou, úřad náměstka. Znova obrátil nyní Filip II. veškeru svou pozornost k zotavenému Nizozemsku; i započal své kralování opět tím, že jal se najímati vrahy, kteří by Morice Nasavského rovněž jako druhdy téhož otce se světa sprovodili. Našlo se dosti ničemníků, kteří byli volni Filipova rozkazu uposlechnouti; než tenkráte Filipovy plány nezdařily se. Jako jeden muž sestavili se spojenci kolem Morice Nasavského, nedopustivše, aby mu dost málo bylo ukřivděno. Zášť proti Filipovi a nenáviděnému Španělsku nabyla nyní takých rozměrů, že nebylo více naděje na nějaké srozumění. — „Svoboda, úplná neodvislost“ bylo heslem spojenců, a na tom pevně setrvali.

S ustrnutím spatřil Filip, jak po čas trvání neblahé pro něj války s Francií Nizozemsko zmohutnělo, s bolestí se přiznal, že, bude-li chtít Nizozemčany pokořit, musí začíti od počátku. K tomu ale síly jeho více nestačily. Poslední porážky loďstva i vojska seslabily mohutnost říše jeho tak, že nové boje byly proň téměř nemožnými, ba Španělsko bylo před tváří celé Evropy tak poníženo, že vymítěno takřka ze řady evropských velmocí.

Vše to, a hlavně marný jeho boj proti nepatrnému Nizozemsku zničilo Filipa na duchu i na těle. Chřadnul co den, až konečně dne 13. září 1598 bídného svého ducha vypustil. Ošklivá nemoc, kteráž se ku chřadnutí tomu přidružila (Filip umřel na *všivost**) byla jakousi časnou odplatou za veškeré jeho zločiny, jež po celý svůj život páchal na ubohém lidstvu.

Neoplakáván, ano spíše proklínán složil tyran tento kosti své do královské hrobky v Eskurialu**). Jediný Řím zatruchlil nad ztrátou horlivého svého zastance.

Vzhledem k názvu, jejž jsem v čelo této knihy položil, mělo by smrtí Filipovou mé vypravování býti ukončeno. Však k vůli celistvosti vypsání památného tohoto odboje chci pronésti ještě několik slov o konečném výsledku velkolepého tohoto díla nizozemské statečnosti a vytrvalosti.

Filip III., nástupce zemřelého krále „křivopřísežníka", zdědil mimo rozervanou říši a nekonečnou bídu svých poddaných i otcovu zášť k odbojným nizozemským kacířům; ba zášť jeho musela býti ještě větší, ješto Nizozemčané odvažovali se na věci, španělský majestát přímo ve prach zašlapávající, podnikajíce se svým loďstvem výpravy až do španělských osad, odkudž vždy s bohatou kořistí se vraceli. Slavné vítězství Morice Nasav-

---

*) Dle Šumavského jmenuje se nemoc tato všivá nemoc, všivost, všivota (latinsky: phtiriasis, pediculatio).

**) Velkolepá tato budova, k níž byl sám Filip II. r. 1557 základ položil a kterouž svěřil správě hyeronimitánských mnichů, dostavěna byla právě v roce Filipova úmrtí. Jaká to hra osudu!

ského u *Nieuportu* (r. 1600) zášt tuto ještě více rozplamenilo.

Nemoha vymstíti se nijak na nenáviděných vítězích — tak malomocné bylo jeho rámě — uzavřel před nimi Filip III. veškeré své přístavy, chtě takto alespoň obchodu jejich ublížiti. Zlomyslnost tato Nizozemčany z počátku polekala, než záhy opět zpamatovali se, odvětivše na tuto výhrůžku usnešením, že veškeré zboží, které až posud ze španělských přístavů vyváželi, přímo z Indie budou odbírati, což také k největší zlosti Filipově se stalo.

Na veliký prospěch nejen nizozemského, nýbrž veškerého evropského obchodu založena touž dobou tak zvaná východo-indická obchodní společnost, *) kteráž zadala obchodu španělskému poslední ránu. Na moři nebylo Španělů více. Angličané a Holanďané úplně je opanovali.

Korunou všech těchto výsledků bylo skvělé vítězství, jehož dobyl admirál *Heemskerk* r. 1607 nad posledními zbytky mohutného druhdy loďstva španělského. Heemskerk ovšem v boji tomto zahynul, než nepřátelské loďstvo bylo na vždy zničeno. Hrdinovi tomu postavili generální stavové na útraty republiky skvělý pomník.

Ustavičné porážky překonaly konečně přepych madridského dvora. — Po čtyřicet let trvala strašná tato válka, aniž by dost malý prospěch byla přinesla Španělům; naopak: Nizozemčané dobyli opět skoro veškerých jim odňatých míst, vyjímaje

*) Zakladatelem tohoto spolku, jehož účel byl vésti přímý obchod s Indií, byl londýnský obchodník Karel Cumberland. Listinou z dne 31. prosince 1600, anglickou královnou Alžbětou podepsanou, vešla tato privilegovaná východo-indická společnost v život.

některé katolické provincie o něž ostatně nebylo co státi; přesvědčilif se spojenci dostatečně, že katolíci byli a jsou nepřáteli občanské jich svobody. — Konečně Filip III. nahlédl, že Nizozemsko je proň ztraceno, a sám jal se vyjednávati o příměří, slibuje při tom spojencům, že je volný uznati spojené provincie za samostatný stát.

Ačkoli Moric Nasavský o míru se Španěly ani slyšeti nechtěl, dokládaje, že pouze válkou lze moc nové republiky ustáliti a rozšířiti; ačkoli veškeří téměř protestantští kněží s kazatelen novou válku hlásali, započato přece, a sice na domluvu Oldenbarneveldovu, v Haagu vyjednávání, jehož účastnily se veškeré velmoci evropské. Nizozemsko stalo se nyní jevištěm nejrozsáhlejších diplomatických kejklů a piklů. Veškerým téměř velmocem zachtělo se vlády nad novou zkvétající republikou. Vyslancové angličtí, francouzští a němečti závodili všemi dovolenými i nedovolenými zbraněmi diplomatického umění o palmu vítězství. Ale vzdor těmto choutkám panstvíchtivých, nenasytných vlád, vzdor hanebným a podlým pletichám madridského dvora, vzdor naléhání přívrženců Moricových, aby válka dále byla vedena, vyšel přece důmyslný Oldenbarneveld z nesnadného tohoto boje co vítěz.

Po dvouletém vyjednávání uzavřeli konečně generální stavové se španělským králem Filipem III. a náměstkem jeho Albertem Rakouským r. 1609 v Antorpu příměří na *dvanácte* let a sice s výminkami pro Španělsko velmi krutými a ponižujícími. Nejen že musel Filip III. uznati svobodu a neodvislost spojených provincií, nýbrž musel jim povoliti též svobodný obchod s oběma Indiemi a se Španělskem a sice touž měrou, jak ji posud jen Anglicko a Francie užívaly. Největšího po-

nížení dostalo se ale Španělsku tím, že obě právě jmenované říše zvoleny jsou za strážce nad dodržením uzavřené smlouvy.

Tak tedy slavila konečně republika nizozemská po dlouhém krvavém boji vítězství, vítězství tak skvělé, jak velká byla obětovnost a vytrvalost občanů jejích. Nastaly ovšem ještě mnohé kruté boje, než na tomto základě s klidem a prospěchem mohlo býti pracováno; zejmena prodělalo Nizozemsko celou třicetiletou válku, po níž teprv při uzavírání míru westfalského (r. 1648) od všech evropských vlád uznáno bylo za stát samostatný; nastaly mnohé zuřivé občanské hádky a rozbroje: však základ, trvalý základ k republice spojených států nizozemských položen přece jen příměřím antorpským.

Dávno zapomenuti byli již despotové španělští; Španělsko samo skleslo na říši malomocnou, kdežto nizozemská republika co den rostla a mohutněla, vzbuzujíc po celá dvě století obdiv a úctu veškeré Evropy.

Doslov.

Nelze domysliti se, aby národ v pravém slova smyslu svobodomilovný, pro volnost vlasti své statky i životy obětující nevážil si též svobody jiných národů.

A takž i v tomto ohledu je malé, svobodné Nizozemsko celému světu skvělým příkladem. — Byloť po mnohá léta po svém těžce nabytém vítězství přístřeším všech nešťastníků, jimž svobody té ve vlastním jich domově ujímáno. Tam utíkal

se každý, kdož pro své náboženské či politické přesvědčení vlast svou musel opustiti, tam i předkové naši, po osudné bitvě bělohorské ze země se vystěhovavší, přátelský našli útulek, tam zejmena náš největší paedagog *Amos Komenský* na své bludné pouti se zastavil a v chrámu naardenském ku věčnému spánku se uložil; slovem každý nešťastník, každý ubožák našel tam soucitné bratry a přátely. Ne tedy pouze obdiv, nýbrž i vděčnost víže nás k šlechetnému hrdinskému tomuto národu.

Opravy.

Str. 11, 12, 54 čti a skloňuj Bruggy místo Brugge.
Str. 24 řádka 17 shora čti Zütphen místo Gitphen.
Str. 24 řádka 19 shora čti Overysselu místo Owerysselelu.
Str. 156 řádka 23 shora čti „mezi Winschotenem a klášterem Heiligerlee“ místo „mezi Winschoten klášterem a Heiligerlee.“